LAISVĖ

ANTANAS MACEINA:

TRYS PAVOJINGOS VAKARŲ ILIUZIJOS

Apie komunizmo pasikesinimą į Lietuvos mokslą ir meną • apie Vakarų nusistatymą sovietinio komunizmo atžvilgiu • apie lietuvių pasiryžimus ir sentimentus Lietuvai

rašo:

ZENONAS IVINSKIS, JONAS GRINIUS, ANTANAS MACEINA, MEČYS MUSTEIKIS, DOMININKAS KENSTAVIČIUS, RIČARDAS BAČKIS, BRONIUS SAKALAS

1957 **Nr. 12 (49)**

Turinys

Šis nr. skirtas Europos LFB studijų savaitės idėjoms.

Pal.

Antanas Maceina: Trys europiečio iliuzijos komunizmo akivaizdoje 1

Zenonas Ivinskis: Lietuvos ir kitų baltų praeitis sovietų aiškinime 13

Jonas Grinius: Komunistinis menas Lietuvoje 20

Mečys Musteikis: Nuopuolis ir pasipriešinimas tremtyje 27

Domininkas Kenstavičius: Tėvynė Lietuva 32

Ričardas Bačkis: Laisvasis pasaulis "taikiosios koegzistencijos" perijode ir egzilų jaunimas 34

Bronius Sakalas: Vieno pogrindžio kronika 41

Nuo Neckaro iki Nemuno (studijų savaitės sveikinimai Lietuvai) 45

DARBAI IR IDĖJOS: **Anapus:** Sovietinamas lietuvių literatūros mokslas (J. Brazaitis), Ko nepasakojo Lietuvą matę Uragvajaus komunistai (ELI), Poezija iš Sibiro; **Pasaulv:** Politinės raidos metinis balansas (J. B.), Amerika ir išlaisvinimas, Politika, kuri vadinasi šis tas mažiau kaip išlaisvinimas, Dokumentai apie Lenkijos ultimatumą Lietuvai 1938 (ELI), Kurlink žengia Tolimieji Rytai (Kęstutis Kudžma); **Tremtyje:** Lietuviško gyvenimo nutekėję metai (P. J. ir A. M.), Trečioji Europos LFB studijų savaitė (ELI), Lituanistika Amerikos bibliotekose, Idėjos spaudoje, Vardai įvykiuose; **Gyvoji mintis:** Istoriko žvilgsnis į Rytų-Vakarų ateitį; **Laiškai** 46-96

Į LAISVĘ bendradarbiai: Dr. M. Anysas, dr. K. Ambrozaitis, R. Bačkis, kun. K. Balčys, dr. Z. Brinkis, dr. A. Damušis, A. V. Dundzila, dr. J. Grinius, dr. Z. Ivinskis, V. Jonikas, dr. J. Kazickas, kun. D. Kenstavičius, dr. A. Kučas, K. Kudžma, dr. A. Maceina, A. Mažiulis, dr. A. Musteikis, P. Narutis, A. Pocius, L. Prapuolenis, dr. A. Ramūnas-Paplauskas, A. Sabalis, V. Sidzikauskas, S. Sužiedėlis, A. Šalčius, R. Šomkaitė, Ed. Turauskas, V. Vaitiekūnas, J. Vidzgiris, V. Vardys, dr. V. Vygantas.

MIELI SKAITYTOJAI,

Su šiuo Į LAISVĘ numeriu Jūs gaunate Į LAISVĘ administracijos vokelį, kuris primins ir palengvins Jums apsilankyti Į LAISVĘ administracijoje. Tatai visai paprasta. Įdedate keletą dolerių ar čekutį ar "money orderį", voką užlipinate, savo kaip siuntėjo adresą įrašote ir pasiunčiate. Jums tai, palyginti, nedidelis vargas ir išlaidos, o administracijai tie grįžtantieji vokai yra ne tik atrama, bet ir džiaugsmas. Dabar jau net Į LAISVĘ atstovybės tarpusavy godžiasi dėl netvarkos administracijoje. Tikrai, jos apstu. Bet argi jautrus skaitytojas, be didesnio vargo galėdamas netvarką pašalinti, gali abejingai kęsti jos klestėjimą! Juo labiau, kai administracijos vokelis siūlyte siūlosi tuo atžvilgiu tarpininkauti.

Su nuoširdžia viltimi

Jūsų

"Į LAISVĘ" Administracija

KU biblioteka

ĮLAISVĘ

NR. 12 (49)

1957 KOVAS

TRYS EUROPIEČIO ILIUZIJOS KOMUNIZMO AKIVAIZDOJE

ANTANAS MACEINA, Vokietija

Pranešimas Europos LFB surengtoje studijų savaitėje 1956 rugpjūčio 5-12

Jau 1923 N. Berdiajevas įspėjo Europą nelaikyti bolševizmo tiktai "plėšikų gauja", kurią būtų galima "iš pasaulio pašalinti gerai organizuotos kavalerijos divizijomis", o regėti jame "gilesnę, baisesnę ir grėsmingesnę apraišką", negu tik senojo rusiškojo režimo nuvertimas.[1]) Tačiau vakarietis žmogus buvo toks išdidus, jog šis įspėjimas nedarė jam jokio įspūdžio. Ano meto Europa patikėjo ne bolševikų ištremtam Berdiajevui, bet bolševikų neregėjusiam José Ortega y Gasset, ispanų sociologui ir filosofui, kuris 1926 bolševizmą pavadino "nuobodžiu visų revoliucijų pamėgdžiojimu" ir "atbaigta revoliucine banalybe".[2]) Berdiajevas Rusijos revoliucijoje įžiūrėjo "pasaulio revoliuciją ir krizę, savo reikšme nenusileidžiančią senovės žlugimui" (p. 93). Tuo tarpu Ortega neteikė jai jokios reikšmės. "New Yorkas ir Maskva neduoda nieko naujo, palyginus su Europa. Jie yra tiktai Europos viešpatavimo pakraščiai, atitrūkę nuo kamieno ir todėl netekę prasmės. Kalbėti apie New Yorką ir Maskvą iš tikro yra net nepatogu" (p. 90). Ir dar kitoje vietoje: "Aš esu įsitikinęs, kad rusiškai nudažyto komunistinio Credo turinys ir šiandien, ir anksčiau europiečio nedomina, netraukia ir jokios mielesnės jam ateities nerodo" (p. 123). "Rusijai reikės dar šimtmečių, kol ji galės mėginti reikšti noro viešpatauti" (p. 91).

Bet net prieš keletą metų garsusis anglų kultūros istorikas Arnold Toynbee rašė: "Mano pažiūra, komunizmas yra lapas iš Krikščionybės knygos, kurį išplėšė ir kurio nesuprato",[3]) elgdamiesi su juo taip, "tarsi jis būtų visa Evangelija" (p. 229). Toynbee atrodo, kad marksizmas esąs tik vienašališkai išvystytas krikščioniškasis socialinis mokslas, kitaip tariant krikščioniškoji erezija. "Rusai pasiėmė šią Vakarų eretiją, ją prisitaikė ir dabar šauna su ja į mus atgal. Tai yra pirmas šūvis jų atakoje prieš Vakarus" (t.p.). Bet Toynbee netiki, kad šis šūvis būtų pavojingas. Jam atrodo, kad orientalinės tautos, Indija ir Kinija gali aiškiai ilgam laikui daryti vakarietiškajam mūsų paveldėjimui žymiai pastovesnės įtakos, negu Rusija su komunizmu gali kada nors to tikėtis" (p. 229-30).

Šitos garsių Europos vyrų mintys

apie bolševizmo reikšmę rodo, kaip nerealiai sovietinė Rusija buvo ir tebėra suprantama. Įvykiai Rusijoje revoliucijos metais virto pasaulinio pasaulinio svorio perversmu, kuris nepasibaigė taip banaliai, kaip visos kitos revoliucijos, bet padėjo pamatus iš tikro naujam, tegul ir demoniškam, gyvenimui.

Visos šios sudužusios praeities pažiūros verčia mus kiek atidžiau pažvelgti ir į dabartines Vakarų žmogaus iliuzijas komunizmo atžvilgiu, jas panagrinėti ir įvertinti. Gyvenimas iliuzijomis šiuo metu yra iš tikro pragaištingas. Kova su komunizmu galės būti laimėta tik tada, kai jį suprasime ligi pat gelmių ir kai žvelgsime į jį visiškai blaiviai, neapgaudinėdami savęs savo pačių susikurtomis svajonėmis. O tokiomis svajonėmis Vakarų žmogus dabar kaip tik ir serga. Pamėginkime jas sugrupuoti ir perkošti.

1. *ISTORIOSOFINĖ ILIUZIJA / Ar komunizmas turi sugriūti iš vidaus?*

Bolševizmo atžvilgiu yra būdinga vakariečio žmogaus nuotaika — *laukti komunizmo žūties iš vidaus*, laikant jį vienu iš daugybės istorijoje kilusių sąjūdžių, kurie atsiranda ir praeina, nepalikdami kartais nė pėdsakų. Tebegyvendami istorinio reliatyvizmo dvasia, Vakarai (visų pirma anglosaksai!) regi bolševizme savotišką socialinį paklydimą, kurį istorija pati atities ir išlygins. Evoliucijos galia esanti tokia stipri, jog ir komunizmą ji atvesianti į protą. Štai kodėl A. Toynbee, kaip minėjome, ir kalba apie komunizmą kaip apie lapą, išplėštą iš krikščioniškosios Evangelijos. Reikia tik turėti kantrybės, ir šis lapas vėl būsiąs įglaustas į visą knygą, surasdamas organišką savo vietą. — Šios nuomonės yra ir Rusijoje gimęs prancūzas *W. Weidlé*, parašęs savotišką Rusijos istorijos skerspjūvį "La Russie absente et présente", kur jis tvirtina, kad, galimas daiktas, Rusija vieną dieną atrasianti pirmykštę savo sielą ir savo praeityje pažinsianti pati save. "Jei šitokia diena ateitų, — sako Weidlé, — Rusijai nereiktų nieko atmesti iš to, ką revoliucija atnešė jai kaip neprarandamą turtą, net nė bolševistinės doktrinos, kuri jau neteko prasmės ir virto tik jauku užsieniui vilioti". Rusijai tektų atmesti tik antikultūrą ir pakeisti ją tikru išsilavinimu ir tikra kūryba.[4]) Taigi ir Weidlé mano, esą komunizmas išsigemąs ir stovįs žlugimo išvakarėse dėl vidinio išsekimo.

Tai yra istoriosofinė iliuzija, Vakarų pasaulyje šiandien gana populiari. Jos klaida yra dve-

jopa. Visų pirma komunizmo žūties iš vidaus belaukią žmonės nesupranta, kad, nors žemėje ir nėra nieko amžino, tai vis dėlto nėra neįmanoma, jog komunizmas truktų vieną ar net keletą šimtmečių, jog jis tarsi banga persiristų per visą pasaulį ir tik tada, išsėmęs visas savo galimybes ir išgyvenęs visas savo formas, žlugtų, palikdamas po savęs neįsivaizduojamus dvasinės kultūros griuvėsius. Pasitikėti žmogiškųjų dalykų žlungamumu ir laukti komunizmo savaimingos žūties reiškia neregėti istorinio vyksmo reliatyvumo: istorijoje kartais miršta pačios gerosios idėjos ir labai ilgai gyvena pačios niekingiausios. Tikėti istorinės evoliucijos "protingumą", esą ji selekcijos būdu atrenka ir gyventi leidžia tik patiems stipriausiems sąjūdžiams dėl jų vidinės tiesos, reiškia netikėti istorijoje besireiškiančią žmogaus laisvę bei apsisprendimą ir galop blogio veikimą.

Antra klaida, dar pavojingesnė, yra ta, kad tie, kurie laukia komunizmo mirties iš vidaus, nesupranta pačios jo esmės, kuri yra ne socialinė, bet *metafizinė*. Socialinė komunizmo teorija yra tik metafizikos išvystymas bei pritaikymas istorijos vyksmui. Labai būdingas yra faktas, kad Marksas, taip dažnai ir taip aštriai kritikavęs senąją visuomeninę santvarką, niekur savo raštuose nėra nupiešęs, kaip gi atrodys naujoji santvarka, kai proletariatas bus nugalėjęs buržuaziją ir įvedęs socialistinę santvarką. Šitokio vaizdo nepiešia nė dabartiniai sovietų ideologai. Jie vis atidėlioja komunizmo pergalę, perkeldami ją į ateitį ir nesileisdami dėstyti, kaip viskas atrodys tada, kai individo interesai bus sutapę su visuomenės interesais. Galimas daiktas, kad tiek Marksą, tiek dabartinius sovietų sociologus sulaiko instinktas nesileisti į utopijas, nes *kiekvienos metafizikos įvykdymas istorijoje yra utopija:* jokia metafizika nėra įvykdoma praktikoje. Tačiau viena, kas yra galima: šią metafiziką įvykdyti *žmogaus sąmonėje*. Komunizmas kaip tik to ir siekia. Jis laiko save proletarinės sąmonės žadinimu dirbančiųjų masėse, kad tuo būdu masė, kuri anksčiau apsprendė istoriją *nesąmoningai* ir todėl gyveno tik priešistorijos gadynę, dabar "neštų ateitį savo rankose", kaip skelbia Marksas savo manifeste, ir tuo būdu pereitų į tikrąją istoriją. Komunizmas kaip tik ir laiko save tokiu naujosios istorijos kūrėju. "Prieš mūsų akis, — teigia šiandien sovietai, — vyksta marksizmo klasikų skelbtas žmonijos perė-

jimas iš priešistorijos į tikrąją istoriją".[5]) Ar šis perėjimas pagerins visuomenės medžiaginę padėtį, šio klausimo nekėlė Marksas, nekelia jo nė dabartiniais sovietai. Viena tačiau yra tikra, kad iš marksistinės sąmonės kils *kitoks* žmogus ir *kitokia* visuomenė. Šis žmogus pažins istorijos "sąlygas, eigą ir bendruosius rezultatus" (K. Marksas).

Šis metafizinis komunizmo pobūdis rodo, kad jis yra pakeitimas ne tiek socialinės tvarkos, kiek krikščioniškosios metafizikos, pagal kurią ne žmogus, bet Dievas yra istorijos Viešpats. Tai yra pakeitimas visos žmogaus mąstymo linkmės, įstatant ją į laiko kategoriją, kurioje nėra nieko pastovaus ir absoliutaus. Amžinosios normos komunizme nyksta. Tiesa netenka amžinybės pobūdžio. Moralė virsta esmingai "situacijos etika". Viską apsprendžia gyvenamasis istorijos momentas. Gali šis momentas komunistinę praktiką ir labai priartinti prie krikščioniškosios praktikos (pv. šeimos gyvenimas yra pasidaręs jau panašus), tačiau visa tai bus pagrįsta tik situacija, tik momento reikalavimais, o ne kuria nors būties tiesa ar apreikštąja dieviškąja norma. *Komunizmo metafiziniai pagrindai yra kitoki* — štai kas jį skiria nuo vakarietiško mąstymo bei gyvenimo. Kas šių pagrindų nesuvokia, tas komunistinio paviršiaus gali būti lengvai suviliotas ir apgautas. Esama daug duomenų, kad vakariečiui žmogui šio pagrindų įsisąmoninimo dar labai stinga. Anoji istoriosofinė iliuzija laukti komunizmo žūties iš vidaus kaip tik ir yra atremta į komunizmo pagrindų nepažinimą.

2. *SOCIOLOGINĖ ILIUZIJA / Ar komunizmo išaugina sovietinė buržuazija yra pajėgi vairuoti gyvenimą demokratijos link?*

Šalia vakarietiškos pažiūros, esą komunizmas žlugsiąs dėl vidaus išsekimo, žengia kita pažiūra, reginti komunizmo istorijoje nuolatinį išsivystymą *demokratijos linkui*. Rusiją lankiusieji Vakarų žurnalistai jau senokai yra metę mintį, esą bolševikų pastanga sukurti neklasinę visuomenę ne tik kad nėra pasisekusi, bet, priešingai, ten kylą naujos klasės, turinčios nemažesnės reikšmės, negu senosios. Jos statančios savų

reikalavimų, saugančios savas privilegijas, nebenorinčios būti proletarijatu. Svarbiausia esą tai, kad šios klasės kaip tik yra Rusijoje valdančiosios. Todėl esą visai natūralu, kad jos pamažu pakeisiančios visą bolševikinę santvarką. Komunizmas iš lėto išsivystysiąs į buržuaziją.

Nėra jokios abejonės, kad šis Rusijos lankytojų pastebėjimas turi pagrindo. *Lygybės principas sovietuose niekad nebuvo ir nėra įvykdytas.* Nelygybė ten viešpatauja net žymiai didesniu mastu, negu Vakaruose. Administruoti visą gyvenimą, nepaliekant jokios srities privatinei iniciatyvai, pareikalavo didžiulio valdininkų kadro, kuris savaime ir būtinai turėjo būti geriau aprūpintas, negu darbininkija ar ūkininkija. Ir šis kadras, ši "naujoji augštuomenė", kaip teisingai sako W. Weidlé, "pavydžiai saugo savo privilegijas, yra judri, trokšta pasipelnyti, yra visiškai abejinga praeičiai, o godžiai žiūri tik į ateitį".[6]) Tai yra faktas, kurio neigti negalima. Tačiau reikia jį tinkamai suprasti. Ar iš tikro jis reiškia komunizmo išsivystymą į buržuaziją?

Kas sudaro šią "sovietinę buržuaziją"? Vakaruose ji susideda iš pramonininkų, prekybininkų, laisvų profesijų, žemės savininkų, vadinasi, iš tokių žmonių, kurie turi nuosavybes ir daugiau ar mažiau yra nuo valstybės nepriklausomi. Tuo tarpu Sovietų Sąjungoje viskas yra valstybės žinioje bei kontrolėje. Visi šio sluogsnio žmonės ten yra valstybės tarnyboje. *Sovietinė buržuazija yra ne kas kita, kaip valdininkija plačiausia šio žodžio prasme.* Jos galios šaltinis yra ne savarankiška veikla ir ne privatinė nuosavybė, kaip Vakaruose, bet iš valstybės rankų gaunamas *atlyginimas* pinigo, buto, susisiekimo priemonių, pirkimo lengvatų pavidalu. Sovietinė buržuazija ne tik kad nėra nuo valstybės nepriklausoma, kaip Vakaruose, bet ji yra kuo labiausiai išduota valstybės malonei.

Ar gali tad ši klasė kada nors tapti pavojinga socialistinei santvarkai ir pakeisti jos pagrindus? Tai galėtų atsitikti tik tada, jei komunistų partija, kaip viso gyvenimo apsprendėja bei vedėja, šios klasės kūrimosi neregėtų, jos dvasios nesuprastų ir laisvai leistų jai išsivystyti. Deja, taip nėra. Buržuazijos formavimąsi Sovietų Sąjungoje komunistai taip lygiai gerai mato, kaip ir Vakarai. Komunistų partija mėgino ir mėgins išlaikyti savo narių idealizmą, kuris stengsis atsverti kiekvie-

noje visuomenėje iškylančius buržuazinius polinkius. O partija turi gerų priemonių šiam pavojui užbėgti už akių ir buržuazijos galią padaryti nekenksmingą.

Dvi priemonės pasirodo esančios sėkmingos augančiai buržuazinei klasei sutramdyti: 1. "pinigo apvalymas" ir 2. paveldėjimo mokesčiai.

Kadangi sovietinės buržuazijos galia glūdi jos uždarbyje, o ne jos kapitale daiktiniu pavidalu (sovietuose galima turėti daugių daugiausia automobilį ir nedidelę viliukę), todėl buržuazinė klasė gali turtėti, tik telkdama **pinigą**. Tuo tarpu pinigas yra labai pažeidžiamas dalykas. Sovietinė valstybė jį pažeidžia sąmoningai ir sistemingai. Kartas nuo karto Sovietų Sąjunga vykdo vad. "pinigo apvalymą", prisidengdama noru likviduoti spekuliantus ir juodąją rinką. Pastarojo apvalymo metu pinigo savininkams buvo palikta tik 3000 rublių, o visa kita buvo pakeista santykiu 1:10. Sumažinant tad visą turimą pinigo kiekį dešimt kartų. — Iš kitos pusės, sovietai nuolatos leidžia vad. vidaus paskolas, kurias turi praktiškai pirkti visi, kas nenori nustoti komunistų malonės. Valstybė moka už šias paskolas procentus ir sieja su jomis loterijos laimėjimus net ligi pusės milijono rublių. Tačiau pinigų apvalymo metu ir šios paskolos esti nuvertinamos ligi 30% pirmykštės savo sumos. Taigi ir paskolų forma turimas kapitalas sumažėja dviem trečdaliais. Galop neteko girdėti, kad valstybė būtų vieną ar kitą iš savo taip gausių vidaus paskolų **realiai** išpirkusi. Ji jas praktiškai sunaikina nuvertindama, bet ne išpirkdama. Vadinasi, sovietinė valstybė sąmoningai stengiasi, kad privatinis kapitalas pinigo pavidalu visados pasiliktų kukliose ribose ir niekad nevirstų jėga atskiro žmogaus ar atskiros klasės rankose.

Dar sėkmingesnė priemonė yra paveldėjimo mokesčiai. Kadangi nekilnojamo privatinio turto, išskyrus nedidelius namelius saviems reikalams, sovietuose nėra, todėl praktiškai galima paveldėti tik pinigus. Bet paveldėjimo mokesčiai sovietuose yra toki dideli, jog jie šį paveldėjimą padaro praktiškai neįmanomą: prie pusės milijono rublių paveldėjimo mokesčiai siekia jau 90% paveldimos sumos. Tuo tarpu pusė milijono rublių Sovietų Sąjungoje dar nėra joks didžiulis turtas. Tuo būdu jei kam nors ir pasisektų sutaupyti keletą milijonų rublių ir juos palikti vaikams ar giminėms, šie gautų tik nuotrupas.

Įsivaizduokime betgi, kad kas nors sovietuose yra milijonierius: praktiškai tokių asmenų tarp augštųjų valdininkų ir mokslininkų neabejotinai yra. Tačiau ką šitoks žmogus gali ten su savo milijonais veikti? Už juos jis neįsigis nei fabrikų, nei žemės, nei miškų, nei kasyklų; jis nepaims į savo rankas prekybos sričių. Kitaip tariant, *objektyviniame gyvenime sovietinis milijonierius buvo ir tebėra bejėgis*. Savo milijonus jis gali panaudoti tik saviem subjektyviniams reikalams. Sovietinis buržujus gali su savo pinigais tik *gerai pagyventi* — pats ir jo šeima. Jeigu tad sovietinės buržuazijos augi-

mas prie ko nors ir veda, tai ne prie gyvenimo pakeitimo, ne prie gyvenimo paėmimo į šios klasės rankas, bet *prie šios klasės išlepimo*. Sovietinė buržuazija darosi vis labiau *hedonistinė*, vis labiau egoistinė, vis labiau patvirkusi. O šitokią klasę tvarkyti yra labai lengva, nes jos reikalai yra sutelkti aplinkui ją pačią, ir ji klauso valstybės labai nuolankiai, nes žino, kad tik iš valstybės malonės ji gali ir toliau tenkinti hedonistinius savo įpročius. Manyti tad, kad sovietinė buržuazija išaugs į *socialinę galybę*, kuri savo jėga pakeis socializmą ir atstatys senąją santvarką, reiškia neregėti šios buržuazijos hedonistinio pobūdžio, kuris kyla savaime iš negalėjimo panaudoti pinigo objektyviniams užsimojimams. Komunistų partija šią klasę niekina ir laiko pažabotą. Vakarų domėjimasis šia klase ir viltingas lūkuriavimas, esą ji virsianti būsimosios santvarkos pagrindu, yra didžiulė sociologinė iliuzija.

Sovietuose klasės iš tikro kuriasi, bet visai kitokiu pagrindu. *Techninis išsiblaivinimas* ir *pasiekti darbo rezultatai* ten yra skiriamieji ženklai, kurie sovietinę visuomenę padalina į klases. Techninių žinių įsigiję asmens jaučiasi prašokę kitus visa galva. Inžinierius-technikas (plačia prasme; taigi čia priklauso ir botanikas, ir biologas, ir kiekvienas, kuris apvaldo gamtą) yra sovietų žmogiškumo idealas, ir kas šį idealą išreiškia, tas yra gerbiamas ir išskiriamas iš kitų. Tačiau ši techninė dvasia sovietuose yra *asociologinė*. Ji kuria naują žmogaus tipą, kuriam socialinės bei politinės problemos iš viso neegzistuoja. Iš šitos tad technikų klasės jokio gilesnio socialinio pakeitimo laukti netenka. — Dar mažiau lauktina iš "darbo herojų" arba stachanoviečių, kurie kitus pralenkia savo darbo rezultatais. Stachanoviečių sąjūdis ugdo, tiesa, gabią ir darbščią klasę, kuri yra visokiais būdais (premijomis, pagyrimo lapais, medaliais, atostogomis kurortuose) skatinama bei palaikoma. Tačiau ši klasė minta komunistiniu idealizmu ir greičiau yra Sovietų Sąjungos *ramstis*, negu jai pavojus. — Vadinasi, abi šios naujosios sovietinės klasės yra komunizmo išraiška: *jose komunizmas pasiekia savo idealą*. Šių klasių formavimas rodo komunizmo stiprėjimą ir vis didesnį skverbimąsi į žmogaus sielą. Vakarai apsirinka, įsistebėję į augančią hedonistinę sovietų buržuaziją, o neregėdami ir neteikdami reikšmės technikų ir stachanoviečių masei.

3. *TEOLOGINĖ ILIUZIJA / Ar komunizmą galima sukrikščioninti?*

1950 žiemą pasirodė Louvaino katalikų universiteto moralinės teologijos profesoriaus kan. Jacques Leclercq straipsnis "Krikščionių ir komunistų susitikimas",[7]) kuriame autorius jieško bendros bazės, ant kurios atsistojus būtų galima su komunistais susitikti ir kalbėtis. Šią bazę jis randa (nuostabus atradimas!) — *bazės nebuvime*, būtent: *katalikai ir komunistai neturį bendro kovos objekto*, kadangi jų dėmesio plotmės esančios skirtingos. "Krikščioniškoji problema — rašo Leclercq, — yra visų pirma sielų atvertimo problema; gi komunistinė problema, kaip ir kapitalistinė, yra ekonomiškai-politinės organizacijos problema" (p. 137). Autorius neneigia, kad komunistai mėgina skverbtis ir į viso žmogaus kultūrą, tačiau čia pat jis pastebi, kad "ši problema yra jiems antraeilė". Pirmaeilė problema jiems yra "ekonominis-politinis visuomenės perkeitimas" (t. p.). Bažnyčią ir religiją komunistai puola, pasak autoriaus, todėl, kad ji esanti istoriškai suaugusi su kapitalizmu. Esmėje tačiau komunistų kova esanti nukreipta ne prieš religiją, bet prieš kapitalizmą. Jeigu katalikams pavyktų komunistus įtikinti, kad Bažnyčia esmėje su kapitalizmu nesidedanti, kad tai yra buvęs tik istorinis paklydimas; dar daugiau, jeigu pasisektų istorines sąsajas su kapitalizmu sutrukdyti, tuomet komunizmas neturėtų nieko prieš religiją.

Tai yra pavojinga iliuzija, kurios praktinės išvados pasireiškė krikščionių teologų pastangomis mėginti įtikinti Vakarus, esą komunizmą galima atversti bei pakrikštyti. Iš tikro, jeigu komunizmas esmėje tėra kova prieš kapitalizmą ekonominėje-politinėje plotmėje ir jeigu jo pastangos išsisemia *šios rūšies* visuomenės perkeitimu, tada, savaime aišku, jis gali būti atsietas nuo ateistinio prado, atverstas į Krikščionybę ir pakrikštytas.

Tai išdėstė jėzuitas P. K. Brockmoeller įdomioje savo knygoje "Krikščionybė atominio amžiaus rytą".[8]) Joje autorius metė patrauklų šūkį, kuris ir šiandien suka jauniems vakarų Vokietijos kunigams galvas: **komunizmą reikia ne užmušti, bet pakrikštyti.** "Kas užmušta, to negalima krikštyti, o Krikščionybė yra Kristaus pasiųsta ne užmušti, bet mokyti ir krikštyti" (p. 155). Atsiremdamas į kito jėzuito P. G. Wetter nurodytas panašybes tarp marksizmo ir tomizmo,[9]) Brockmoeller sako: "Jeigu šv. Povilas būtų ano

meto stabmeldybėje radęs tiek daug susilietimo punktų, jis būtų nė kiek nevilkinęs juos panaudoti krikščioniškajai pasiuntinybei" (p. 160).[10]) Šiuo keliu Brockmoeller kaip tik ir mėgina savo knygoje eiti. "Negalima dialektinio materializmo smerkti ir atmesti kaip antikristo mokslo ir kaip kiekvienos blogybės turinio" — sako jis. Ateistinis dialektinio materializmo pobūdis nesąs, pasak Brockmoellerio, nenugalima kliūtis. Jam atrodo, kad "kovojančiojo ateizmo išsivystymas ugdo naują generaciją, neturinčią jokio supratimo apie religiją bei Krikščionybę ir todėl nebepuoselėjančią jai priešingumo. Netrukus susidarys gryna stabmeldybė, kuriai moderninis misijų metodas bei prisitaikymas taip lygiai galios, kaip ir apskritai misijų veikime" (p. 181).

Susilietimo punktų jieškojimas eina toliau. 1955 rugpjūčio mėn. "Dokumente" paskelbė irgi jėzuito P. Jean Marie Le Blond straipsnį "Socialinis dabartinio ateizmo atžvilgis",[11]) kuriame autorius pastebi, kad "tikrasis nusistatymas masinio ateizmo atveju yra ne jį smerkti bei apgailestauti, bet stengtis jį suprasti, surasti ir išsiaiškinti jo tiesos pradus ir jo vertybes, ant kurių jis manosi rymąs" (p. 265). J. M. Le Blond atrodo, kad dabartinis ateizmas atsiremia į "kito žmogaus ir žmonijos vertę". Tai ir esanti toji tiesa, kuri glūdinti dabartiniame ateizme. Pasinaudojant šia tiesa, būtų galima pradėti su ateizmu pokalbį ir jam parodyti, kad kito žmogaus bei žmonijos vertinimas nuosekliai veda į Dievą. Reikia tad ateistams parodyti, kad jų atsidavimas žmogui ir žmonijai bus neatbaigtas, jeigu jie neprieis prie Dievo. Ateistai turį teisingą prielaidą, bet jie tik nekopią ja ligi galo. Ši prielaida yra susilietimo punktas tarp krikščionybės ir ateizmo.

Šie teoriniai svaičiojimai yra būdingi tuo, kad jie yra kilę kaip tik *dabar*, kada Sovietų Sąjunga yra sustiprėjusi ir kada ji graso užlieti pasaulį. Prieš antrąjį pasaulinį karą, kada sovietai buvo silpni ir gyveno užsidarę, joks teologas nekėlė klausimo, ar esama kokių susilietimo punktų tarp krikščionybės ir komunizmo ir ar galima komunizmą pakrikštyti. Anuo metu galiojo pop. Pijaus XI nurodymas: "Komunizmas yra nedoras iš esmės ir su juo neturi bendradarbiauti nė vienas, kas nori apsaugoti krikščionišką kultūrą".[12]) Nei komunizmo doktrinoje, nei praktikoje niekas ligi šiol nėra pakitę. Komunistų ideologai kartojo ir tebekartoja, kad "dialektinis materializmas kaip filosofinis materializmo pagrindas yra ateistinis ir kiekvienai religijai priešingas".[13]) Nuo 1909, kada Leninas savo straipsnyje "Apie darbininkų partijos santykį su religija" formulavo dėsnį: "Marksizmas yra materializmas; kaip toks jis yra religijai be pasigailėjimo priešingas",[14]) komunizmas pasiliko ištikimas savo nusistatymui. Nėra jokių ženklų nė šiandien, kad šis jo nusistatymas kistų. Religijos

naikinimo *būdai* kinta: anksčiau komunizmas religiją naikino jėga, šiandien mėgina naikinti įtikinimu ir tikėjimo kaip buržuazinės liekanos žeminimu. Tačiau jo tikslas yra pasilikęs tas pat: *išveisti religiją iš šaknų.*

Religija, pripažindama kito pasaulio ir augščiausios būtybės buvimą, stovi tiesioginėje priešginybėje su visa marksizmo metafizika ir ypač su istorijos filosofija. *Marksistinė istorijos schema nepalieka vietos jokiam Dievui,* nes ši schema yra esmingai dvinarė: *gamta ir žmogus.* Gamta teikia medžiagos ir dėsnių. Žmogus savo darbu keičia šią medžiagą, suvokia dėsnius, juos pritaiko savam gyvenimui ir tuo būdu pradeda istoriją. Marksas ir su juo visas komunizmas yra įsitikinęs, kad žmogus gali atspėti istorijos "sąlygas, eigą ir bendrus rezultatus" (Kom. manifestas) ir tuo pačiu paimti istoriją į savo rankas, tapdamas laiko viešpačiu. Tačiau tai jis gali padaryti tik tuo atveju, jei Dievo nėra. Dievo pripažinimas susprogdina visą marksistinę istorijos schemą, nes į pasaulio išsivystymą įveda transcendentinį faktorių, kuris nebepriklauso nei gamtos dėsniams, nei žmogaus valiai. Dievo neigimas nėra marksizmui atsitiktinis: *jis yra metafizinis jo pagrindas.* Ateizmas yra marksizmo *pathos,* kuris jį uždega ir palaiko.

Jeigu minėtos teologinės iliuzijos skelbėjai ir skleidėjai mėgintų teisintis, esą komunizmas keičiąs savo santykius su religija, nes duodąs daugiau teisių tikintiesiems ir todėl sudaręs sąlygą religijai plėstis, tai jiems atsakytume pačių komunistų žodžiais: "Mes reikalaujame, kad religija būtų privatinis dalykas santykiuose su valstybe, bet mes niekaip negalime laikyti religijos privatiniu dalyku santykiuose su mūsų pačių partija. Santykiuose su socialistine partija religija nėra privatinis dalykas. Mūsų partija yra sąjunga sąmoningų, pažangių kovotojų už dirbančiosios klasės išlaisvinimą. Tokia sąjunga negali ir neprivalo būti neutrali religinio tikėjimo nesąmonėms, tamsumui ir prietarams".[15]) Šio gudraus skyrimo tarp partijos ir valstybės komunistai laikosi ir šiandien: *sovietinė valstybė yra religijai neutrali, kumunistų partija kovoja su religija* — tai formulė, kurios niekas neturi išleisti iš akių, kas nori komunizmo santykiuose su religija nepaklysti. Kokio vaidmens turi komunistų partija sovietinėje valstybėje, visi žinome. Todėl sovietų valstybės neutralumas religijos atžvilgiu yra tik-

tai formalybė, neturinti jokios praktinės reikšmės, kadangi partija nėra ir negali būti neutrali. Partija įpareigoja savo narius ir visus tuos, kurie nuo jos priklauso (o nuo jos priklauso visi viešai besireiškiantieji asmens) "pulti buržuazinės ideologijos liekanas". Komunistų partija gali pakeisti administracines kovos priemones kultūrinėmis priemonėmis, tačiau laukti, kad ji sutiks įimti teizmą kaip sudedamąjį pradą į savo programą arba bent leis šiam pradui įsigalėti švietimo, auklėjimo ir kultūros srityse yra pavojinga iliuzija, kuria, deja, nevienas krikščionis šiandien minta Vakarų pasaulyje.

*

Jeigu baigdami paklaustume, kas kildina visas šias vakarietiškas iliuzijas, turėtume atsakyti: *ideologinė Vakarų negalia komunizmo akivaizdoje.* Vakarai šiandien neturi nieko, ką jie *kaip turinį* galėtų pastatyti prieš komunistinę pasaulėžiūrą. Jie turi tik formalinę laisvę, kuri tačiau yra be turinio. Du gyvenimo idealus Vakarai yra turėję ar turi: krikščioniškąjį ir humanistinį, ir abu juos yra sudaužę ta prasme, kad jiems atėmė keičiamąją bei statomąją įtaką plačiose masėse. Krikščioniškasis idealas yra nustumtas į siaurų ratelių sienas ir vegetuoja be entuziazmo. Palyginę pirmųjų krikščionių pergyvenimą su dabartiniu, randame didžiulį skirtumą. Pirmieji krikščionys, stovėdami stabmeldiškojo pasaulio akivaizdoje, jautėsi, kaip "kažkas visiškai nauja" (šv. Irenejus), kaip "nauja žmonių rūšis" (Barnabo laiškas), pašaukta atidaryti naują istorijos tarpsnį ir įvykdyti žemėje didžiąją Naujieną. Šiandieniniai krikščionys jaučiasi *kaip seniena,* reikalinga pateisinimo ir apgynimo, kodėl ji istorijoje vis tebeegzistuoja. *Entuziazmas keisti pasaulį yra iš krikščionių perėjęs komunistams.* Jie šiandien jaučiasi nauja giminė, kuriai yra pažadėta pasaulio ateitis. Ir krikščionys niekaip nesugeba šios ugnies užgesinti arba bent pasaulį įtikinti, kad ji yra ne statanti, bet naikinanti ugnis.

Tas pat reikia pasakyti ir apie humanistinį idealą. Renesanso metu taip augštai iškeltas žmogus su savo autonomija, su savo asmens vertės pabrėžimu, su savo laisve šiandien nebežino, ką su visomis šiomis vertybėmis veikti ir kaip jas gyvenime vykdyti. "Humanizmas nebepasitiki pačiu savimi; jis yra pasidaręs skurdus ir klajoklis".[16]) Marksizmas ir iš jo čiulpia gyvybinius syvus, skelbda-

masis, kad tik jis vienas esąs "integralinis humanizmas", nes tik jis vienas išvaduojąs žmogų iš visokių varžtų, vadinasi, įvykdąs laisvės idealą, veltui humanizmo siektą ištisais amžiais. Sudėdamas istorijos eigą į žmogaus rankas, skelbdamas žmogų pasaulio valdovu, galinčiu keisti ne tik išviršinę gamtą, bet ir pačią savo prigimtį, marksizmas išmuša humanizmui ginklą iš rankų. Iš krikščionybės marksizmas perima Evangelijos skelbimą neturtėliams (plg. Mat. 11, 5), iš humanizmo jis perima žmogaus didybės vykdymą. Tuo būdu abu istoriniai Vakarų idealai jaučiasi esą apiplėšti to trečiojo — *komunizmo*, todėl nežino ko griebtis, kad galėtų stoti su juo į sėkmingas grumtynes. Iš tikro, bolševizmas yra "šviesosvaidis iš Rytų" (J. Bernhart),[16]) kuris atskleidžia, kiek Vakarų žmogus yra pasimetęs savame kelyje ir godžiai griebiasi koegzistencijos, tarsi skęstantis, šiaudelio, nepaisydamas, kad kitas jo galas yra Sovietų Sąjungos rankose.

---

1) Nicolaj Berdjajew, Das neue Mittelalter, Tuebingen 1950, S. 76, 81.

2) José Ortega y Gasset, Der Aufstand der Massen, Stuttgart 1947, S. 61.

3) Arnold J. Toynbee, Kultur am Scheideweg, Zuerich 1949, S. 244 (angl. originalas vadinasi "Civi'isation on Trial", London—New York).

4) W. Weidlé, Russland. Weg und Abweg, Stuttgart, 1956, S. 192-93.

5) Voprosy filosofii, ten pat.

6) Russland. Weg und Abweg, S. 181.

7) Rencontre des chrétiens et des communistes, in: "La vie intellectuelle" 1950, février, p. 131-41.

8) Christentum am Morgen des Atomzeitalters, Frankfurt/M. 1954.

9) Plg. jo veikalą "Der dialektische Materialismus", Freiburg/Br, 1953, ypač užbaigiamąjį žodį, p. 575-77, kur tačiau autorius nurodo į "nesuderinamą priešginybę tarp bolševizmo ir katalikybės, nepaisant formalinių panašybių" (p. 577).

10) Čia reikia pastebėti, kad šv. Povilas "susilietimo punktų" buvo radęs iš tikro nemaža ir mėginęs juos panaudoti: tai rodo jo kalba Atėnų areopage (pl. Apd. 17), kurioje jis pats nurodo į graikų garbinamą nežinomąjį Dievą, į graikų poetus Aratą ir Kleantes, kurie skelbė, kad žmonės yra Dievo giminės (17, 28). Vis dėlto šie susilietimo punktai negalėjo padėti, kad areopago "išminčiai" priimtų šv. Povilo mokslą. Jie jam mandagiai pastebėjo: "Pasiklausysime tavęs apie tai kitą kartą" ir "taip Povilas išėjo iš jų tarpo" (17, 33). Ar tai nėra simbolis ir mūsų laikams?

11) Der soziale Aspekt des zeitgenoessischen Atheismus, in: "Dokumente", 1955, August.

12) Pop. Pijus XI enciklikoje "Divini Redemptoris" 1937 m.

13) Plg. Voprosy istorii religii i ateizma, Maskva 1954, t. 2, p. 11.

14) W. I. Lenin, Ueber die Religion, Berlin 1956, p. 19-23.

15) W. I. Lenin, Socialismus und Religion, in: Ueber die Religion, p. 7, 9.

16) H. W. Rüssel, Gestalt eines christlichen Humanismus, Amsterdam 1940, S. 10.

LIETUVOS IR KITŲ BALTŲ PRAEITIS SOVIETŲ AIŠKINIME

ZENONAS IVINSKIS, Roma

Sovietiniai okupantai nesitenkina išnaudodami okupuoto krašto ūkį. Jie siekia pagrobti gyventojų dvasines vertybes ir perkeisti jų pačių dvasią.

Viena iš žymiausių tautos dvasinių vertybių, šalia kalbos, folkloro, tautinio meno, yra jos istorija. Baltijos tautoms jų praeitis buvo turėjusi ypatingos reikšmės. Įsisąmonindamos savo praeitį, savo atskirą tautinį paskyrimą, estų, latvių ir lietuvių tautos atgimė, išaugo į sąmoningas Baltijos tautas-nacijas ir išsikovojo didelėmis aukomis valstybinę nepriklausomybę. Tame vyksme jų istorija buvo virtusi jų sąmoningumo šaltiniu. Tad ją sovietai užsimojo pakeisti, ir jau antras dešimtmetis eina trijų tautų istorijos klastojimas.

1. Klastojimo keliai, arba sovietiniai istorijos metodai

Su savo pažiūromis į istoriją ir metodus jai rašyti sovietai neseniai supažindino laisvąjį pasaulį tarptautiniame istorikų kongrese Romoje 1955 rugsėjo pradžioje. Sovietų delegacija pirmu kartu dalyvavo tokiame kongrese, vadovaujama istorikės Pankratovos. Delegacijos narys A. L. Sidorovas keturiomis kalbomis paskelbtame referate "Sovietinio istorijos mokslo svarbiausios problemos ir laimėjimai" kalbėjo: "Sovietiniai istorikai savo tyrinėjimuose remiasi istorinio materializmo metodu. Galima tikrai pasakyti, kad mūsų krašte materialistinė istorijos samprata laimėjo visišką pergalę ir yra pripažįstama bendrai tiek jaunesniosios, tiek ir senesniosios istorikų kartos".

Tas istorinis materializmas temato du istorijos veiksnius, kurie suka įvykių ratą — gamybinius santykius ir klasių kovą. Nuo naujų gamybinių įrankių atsiradimo ar naujų gamybinių metodų įvedimo komunistams prasideda vis naujos istorijos epochos. O visa žmonijos praeitis suniveliuojama į įvairiomis formomis vykstančią klasių kovą, kovą tarp faraono ir vergų, tarp aristokratų ir demos, tarp patricijų ir plebėjų, tarp feodalų ir valstiečių, tarp "buržuazijos" ir "liaudies". Žmogus tame vyksme tėra tik anonimiškas klasių kovos įrankis.

Estijos, Latvijos, Lietuvos istorijai šalia istorinio materia-

lizmo taikomas dar specialus metodas — rusų imperializmo interesai. Šioms tautoms teleidžiama savo praeitį matyti tik tokią, kokia yra naudinga raudonajam rusų imperializmui. Istorija turi virsti arsenalu argumentų, kurie pateisintų trijų Baltijos valstybių įjungimą į Sovietų Sąjungą.

2. Sovietinis priėjimas prie Rusijos istorijos

Pačioje Sovietų Sąjungoje anksčiau komunistai labai menkai tesidomėjo visu tuo, kas Rusijoje dėjosi iki 19 amžiaus galo. Ilgai jiems istorija teprasidėdavo tik nuo tos vietos, kada iš bendros Rusijos socialdemokratų partijos atsirado bolševikų grupė. Dabar žymiai uoliau užgriebiama rytinių slavų ir Kijevo Rusijos istorija. Kasinėjami tokie miestai kaip Kijevas, Did. Naugardas, Černigovas, Riazanė, Maskva. Tokia pat tendencija pastebima Lenkijoje, kur kasinėjimais vis ieškoma medžiagos įrodyti, kad dar prieš vokiečių kolonizaciją vakariniuose slavuose, t. y. lenkuose, yra buvę žinomi miestai . . .

Krinta į akis, kad beveik visai ignoruojamas Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės buvimas, o jos praeitį rusų istorikai, pradedant nuo Motiejaus Liubavskio, prieš pirmąjį pasaulinį karą labiausiai buvo stengęsi ištirti. Už tat nuostabiai daug buvo prirašyta 300 metų jubilėjaus proga apie Ukrainos pasidavimą Maskvai 1654. Taip pat daug dėmesio skiriama 19 amžiaus ankstyviems revoliucionieriams demokratams kaip V. G. Bielinskis, A. J. Herzen, N. G. Černyševskis, N. D. Dobroliuovas, taip pat kapitalizmo išaugimui, proletariato susidarymui, 1905 metų revoliucijai. Vis tai yra pačiame centre.

Tas pats metodas su specialiais uždaviniais buvo skiriamas Baltijos valstybių istorijas rašant. O nurodymai ir kritika Baltijos valstybių istorijas rašant ėjo iš Maskvos.

3. Baltijos valstybių istorijų rašymas

Nuo 1947 buvo užplanuota, kad visose trijose respublikose kolektyvinėmis jėgomis būtų parašytos apžvalginės istorijos po tris tomus; visose respublikose taip pat turėjo pasirodyti ir visa istorija vienu tomu. Tokių istorijų reikalavo kompartija.

Šitam nelengvam uždaviniui buvo ilgai ruoštasi. Įvyko eilė istorikų suvažiavimų Taline, Rygoje, Kaune, Minske. Ten vis dalyvaudavo iš maskvinės rau-

donosios akademijos atitinkami partijos specialistai, pasikviečiant kaimynų istorikus. Pirmiausia, komunistų žodžiais sakant, buvo paruošiami maketai, mūsiškai sakytume, modeliai — lyg kokią pilį atstatant iš anksto nulipdomas maketas. Toliau rašomi projektai, rusų istorikų peržiūrinėjami, taisomi, kol partijos reikalavimai buvo įvykdyti. Bet tik 1952 pasirodė pirmas Estijos istorijos tomas (Sovietinės Estijos istorija, 792 pusl., redaguotas G. Naan ir A. K. Vasar). Šis tomas siekia iki Pabaltijui nustatomos kapitalizmo pradžios, t. y. iki 1860. Dar du tomai turi pasirodyti. Tais metais šešių istorikų kolektyvas davė "Estijos TSR istoriją" vieno tomo, skirtą mokykloms ir visuomenei, gausiai iliustruotą ir su spalvotais žemėlapiais.

Latvijos istorikai pasirodė dar aktyvesni. Tais pat metais 1952 buvo išspausdintas "Latvijos TSR istorijos" pirmas tomas, parašytas keturių istorikų kolektyvo (atsakomasis redaktorius J. J. Zutis). Latviams yra pasisekę parašyti ir (latviškai bei rusiškai) antrąjį tomą.

Estijos ir Latvijos istorija parašytos pagal tą pačią schemą, net ir pabaiga nuostabiai sutampa — matyt, kad išėjo iš tos pačios kalvės. Estijos istorija baigiama: "Nėra didesnės laimės — sako estų tauta — kaip statyti komunizmą draugingoje Sovietų Sąjungos tautų šeimoje, vadovaujant genialiajam draugui Stalinui". Latvijos istorijos pabaigoje: "Istorijos pamokos parodo, jog latvių tautos amžių svajonės tik tada išsipildė, kada rusų darbininkų klasė, sąjungoje su valstiečiais, laimėjo 1917 m. spalio mėn. pasaulinės istorinės reikšmės pergalę ir ištiesė brolišką pagalbą visoms pirma caristinės Rusijos spaudžiamoms tautoms".

Lietuviai su savo respublikos istorija pasirodė labiausiai atsilikę. Ji dar neišleista ir neparašyta. 1955 gegužės 14 buvo konstatuota Vilniaus akademijoje, kad esą parašyti 8 skyriai, o tokių skyrių turi būti pora dešimčių.

4. Kokios priežastys, kad Lietuvos istorija neparašyta?

Pirmiausia, Lietuvos istorijos medžiaga yra sunkiausiai sudorojama komunistiniu metodu. Estų ir latvių sąlyčiai su rusais per ilgus šimtmečius buvo tik atsitiktiniai, iki Jono Žiauriojo invazijos 1558 daugiausia tik pasienio susidūrimai. Lietuviai gi nuo pirmojo karaliaus Mindaugo laikų — ir net dar prieš jį — vis plėtė ir plėtė savo valstybę į slavų erdvę. Tris kartus

rusų "lietopisių" keikiamas ir pravardžiuojamas Algirdas buvo pasiekęs Maskvos mūrus. Nuo 15-jo amžiaus galo Lietuva susitikdavo su Maskva vis atvirame kovos lauke, ir iki 17 amžiaus antros pusės vis buvo kovota su "carais-despotais". Bet rusiškai galvojančiam maskvinės orientacijos kompartijos istorikui negali įtikti jokis projektas, kuriame bus atsižvelgta į šią faktinę padėtį. Lietuvos kom. partijos suvažiavime 1954. 2. 16-21 "ataskaitiniame" pranešime c. k. sekretorius A. Sniečkus įspėjo, kaip reikia rašyti: "Labai svarbu yra giliau nušviesti istorinę lietuvių tautos draugystę su didžiąja rusų tauta. Šios draugystės dėka — sako tcliau Sniečkus — lietuvių tauta buvo išgelbėta nuo pavergimo ir pilnutinio išnaikinimo iš šunų-riterių pusės".

Kas nors kiek prisimena rusų ir lietuvių santykių istoriją, žino, kaip Sniečkus tais žodžiais reikalauja faktus versti augštyn kojomis. O tai sunkiai duodasi Faktai nelinksta ant rusiškojo kurpaliaus... Tų faktų buvo dvi reikšmingos fazės. Iš pradžių lietuviai į rytų erdvę ėjo kaip *nugalėtojai*. Kaip čia išaiškinsi bičiulyste tarp Lietuvos ir Rusijos, kada artimiausioms suskilusioms rusų žemėms nebuvo kitokio pasirinkimo kaip tik — arba turėjo patekti po totorių jungu, arba pasiduoti Lietuvos didžiojo kunigaikščio valdžiai. Kaip išaiškinsi bičiulyste faktą, kad "lietopisiai" kaip Sofijskaja, Gustinskaja, Nikonovskaja, Voskresenskaja keiksminiais epitetais palydi Lietuvos kunigaikščius. Jie pravardžiuojami žiauriaisiais Senojo Testamento vardais, pradedant Senacheribu, Nabuchodonozoru ir išeinant iki Nerono. O tų rusų metraščių nenuslėpsi, nes geroka jų dalis pačių komunistų naujai išleisti.

Nuo 16 amžiaus pradžios Lietuva daros vis labiau *pralaimėjimo pusė*. Čia dar mažiau įžiūrėsi bendradarbiavimo tarp rusų ir lietuvių tautų. Maskva puolė Lietuvą. Vis daugiau plotų buvo atplėšiama nuo Lietuvos. Iki 17 amžiaus antros pusės ėjo nepaliaujami dviejų šimtų metų karai. Viskas baigėsi 1795 Lietuvos padalinimu, kurio sukaktis užpernai Lietuvoje buvo taip iškilmingai pabrėžta. Lietuvai, komunistų ir rusų akimis žiūrint, turėjo būti didelė laimė, kad ji buvo padalyta ir pateko 1795 Rusijos valdžion. A. Sniečkus taip įsakinėjo: "Reikia plačiai pažymėti Lietuvos prijungimo prie Rusijos 160-metį, kaip ypatingai svarbų istorinį įvykį lietuvių tautos gyvenime. Būtina plačiai išaiškinti darbo žmonėms didžiulę

pažangiąją šio reikšmingo istorinio įvykio reikšmę tolesniam politiniam, ekonominiam ir kultūriniam lietuvių tautos išsivystymui,› nepaisant to, kad Rusijos priešakyje stovėjo caras ir dvarininkai".

Iš tos programinės Lietuvos komunisto kalbos dar kartą paaiški, kad komunistų dažnai puolami Maskvos despotai-carai, jeigu tik jie grobė Lietuvos valdomas žemes, jiems yra geri.

Kad Lietuva pasiliko vienintelė respublika, kurios istorija (nei lietuviškai nei rusiškai dar neparašyta), yra ir kitos priežastys. Latvių ir estų yra pasilikę žymiai daugiau intelektualinių ir specialiai istorikų jėgų krašte. Didelei daliai Lietuvos istorikų atsidūrus tremtyje ir Lietuvoje mirus dviem žymiausiems senosios kartos istorikams (prof. A. Janulaičiui ir prof. Ig. Jonynui), beliko tik labai nežymus pačios jauniausios kartos prieauglis, jeigu neminėsime iš seniau žinomo kultūros istoriko Konstantino Jablonskio. Lietuvos istorikų vardu tenka kalbėti Vilniaus mokslų akademijos viceprezidentui Juozui Žiugždai, kuris buvo žinomas, kaip lietuvių kalbos bei literatūros mokytojas ir lietuvių kalbos vadovėlių autorius, bet anksčiau nedavęs jokio dėmesio verto straipsnelio istorijos klausimais. Jis šiandien pasišovė būti istoriku ir tarp istorikų vaidinti žymiausią rolę. Maskvos ruporo rolę Lietuvos istorikams. Sakysim, jis ėmėsi rašyti žurnale "Istoričeskije zapiski" (1954 Nr. 46) straipsnį apie "Istorinę reikšmę Lietuvos prijungimo prie Rusijos 18 amžiaus gale ir 19 pradžioje" — straipsnis pilnas yra grubių istorinių klaidų.

J. Žiugždos kitos rūšies raštams — prieškatalikiškai linijai talkino istorikas Povilas Pakarklis (užpernai miręs) su eile darbų išėjęs kaltinti popiežių, rodęs katalikybės žalą Lietuvai. Jis taip pat daugiausia rašė apie lietuvių autochtoniškumą kairėje Nemuno pusėje.

Kiek iš spaudos matyti, jaunasis prieauglis dar nedrąsiai reiškiasi. Proistorės srityje dirba istorijos mokslų kandidatas P. Kulikauskas su žmona, istorijos mokslų kand. A. Tautavičius, materialinės kultūros srityje reiškiasi etnografas V. Milius.

Tuo pačiu metu Vakaruose yra atsidūrę 9 Lietuvos istorikai specialistai.

6. Temos ir jų aiškinime tendencijos

Universitetinių diplominių darbų ar disertacijų temos, o taip pat žurnaluose istoriniai

straipsniai rodo du dalykus: į kurias temas lenkiamas istorikų prieauglis ir kurie istorijos punktai imami falsifikuoti. Štai A. Gaigalaitė rašė disertaciją "Darbininkų judėjimo pakilimas Lietuvoje 1929-1934 metais", o A. Vyšniauskaitė istorijos mokslų kandidatės laipsniui gauti apgynė disertaciją "Lietuvių kolūkiečių šeimos buitis". Neteko matyti pastarojo darbo, tačiau nelieka abejonės, kad jis negalėjo išsilenkti iš nustatytos tendencijos — parodyti, kaip buržuaziniais laikais lietuviai valstiečiai skurdę ir badavę ir kokia laimė yra atėjusi kolūkiuose. Apie tokią didelę laimę, pvz. skaitome minėtoje "Estijos TSR istorijoje". Tokia pat tendencija matyti "Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbuose", kur J. Pričinauskas darbe apie "Ekonominę darbo valstiečių padėtį Lietuvoje buržuazijos valdymo metais" stengiasi įrodyti, jog buržuazijos, girdi, reklamuotasis žemės ūkio klestėjimas reiškęs tik buožių ir dvarininkų ūkių ekonominį tvirtėjimą, nusmunkant darbo valstiečiams.

Įdomu, kad patys lietuviai nepajėgė ar nesiėmė rašyti tema, kuri dabar yra labai aktuali, būtent, kaip lietuvių tauta kovojusi 1918-1919 už sovietinę valdžią. Šia tema parašė rusas A. M. Andrejevas 1954. Lietuviui J. Žiugždai (su plačiau nepasireiškusiu D. F. Fainhauzu) teko vaidmuo tik parašyti apie tą knygą panegyriką į tarptautinio istorikų kongreso dalyviams išdalytą žurnalą (Voprosi istoriji 1955 Nr. 8).

Istorikams temos yra pristatytos naujos. Atiduodami duoklę klasių kovos istorijai, jie turi rašyti apie valstiečių kovą prieš feodalų priespaudą, surasti duomenų apie proletariato augimą, jo sukilimus, iškelti "liaudies valią" nuo 1917-18 metų turėti sovietinę santvarką.

Tos rūšies temas plėtojant turi reikštis keleriopa tendencija:

* pasmerkti "buožės", iškelta "darbo liaudis";

* pasmerktas "buržuazinis nacionalizmas", iškelta bičiulystė su rusų tauta ir pastarosios nuopelnai;

* pasmerktas vakarietiškumas.

Tai daroma dvejopu būdu: iš vienos pusės nutylima, kas šaltiniuose kalba pirmųjų naudai; o jei šaltiniai nieko nekalba antrųjų naudai, tai reikia šaltinius papildyti savo prasimanymu, kuris sutiktų su istorinio marksizmo reikalavimais; jei šaltiniai kalba priešingai, tai vargas šaltiniams . . .

Kaip tai praktiškai daroma, iliustruotina iš daugybės bent vienu pavyzdžiu — apie 1863 sukilimą Lietuvoje. Sovietų Didžioji Enciklopedija rašo, kad tai buvęs valstiečių sukilimas prieš *dvarininkus*... Faktai buvo priešingi: sukilimas ir Lenkijoje ir Lietuvoje turėjo tikslą pašalinti *rusus*. Sovietiškoji enciklopedija nuslepia, kad ir valstietis ir dvarininkas kovojo drauge prieš rusų priespaudą; nuslepia, kad už tą sukilimą ištisi valstiečių kaimai buvo iškelti į Sibirą ir į jų vietą atgabenti rusai "poselencai".

Sovietiniai istorikai rašo, kad 1863 sukilimas buvęs numalšintas padedant dvarininkams, žemaičių vyskupui Valančiui ir katalikų dvasiškijai... Istorinė tiesa buvo kitokia: malšino rusų žandarų skrajojamieji būriai, buvo sukonfiskuoti 1794 dvarai, daug dvasininkų išsiųsta į Sibirą, tik žemaičių vyskupija neteko 66 kunigų; Vilniaus ir Seinų vyskupai ištremti iš Lietuvos, o Valančius atkeltas į Kauną. Vienas iš žymiausių sukilėlių vadų buvo irgi dvasininkas — kun. Mackevičius.

Rašyti, kaip sovietai apie tą sukilimą rašo, reiškia pasityčiojimą iš istorijos ir jos faktų.

O kaip ciniškai brukamas antivakarietiškumas, begalės pavyzdžių yra net ir "Dabartinės lietuvių kalbos žodyne". Pvz. vakariečių sukurtas žodis "genocidas" sovietų vykdomai tautų eksterminacijai aptarti tame žodyne išvirkščiai nusakomas: "gyventojų atskirų grupių išnaikinimas rasiniais ir nacionaliniais (religiniais) motyvais — sunkiausias nusikaltimas žmonijai, kuri daro imperialistinė buržuazija". Vadinas, sovietuose genocido nėsą!

7. *Išvados*

* Sovietams istorija tėra priemonė jų imperialistiniams tikslams, ne istorinei tiesai.

* Klastodami Baltijos tautų istorijas, jie tikisi palaušią Baltijos tautų savarankiškumą, kurį ilgus metus žadino istorija, faktais paremta.

* Istorijos rašyti šiandien sovietų okupuotuose kraštuose neįmanoma. Istorijos tyrinėjimo ir rašymo darbas teįmanomas tik laisvose demokratinio gyvenimo sąlygose.

* Kol kelias į tėvyne ir ten esančius archyvus, bibliotekas, muzėjus yra užtvertas, reikia tenkintis tais šaltiniais, kurie laisvajame pasaulyje prieinami, bet tik jokiu būdu nesustabdyti istorijos tyrinėjimo darbų.

* Reikia laisvajame pasaulyje prieauglio, pasiruošusių inte-

KOMUNISTINIS MENAS LIETUVOJE

JONAS GRINIUS, Vokietija

1. Reikalavimai menui

Dialektinio materializmo supratimu, kiekvienas menininkas yra vertinamas pagal jo priklausomybę klasei, o jo menas — kaip tos klasės visuomeninės pozicijos ir jos aspiracijų išraiška. Visi menininkai, supratę klasių kovos prasmę, turi dalyvauti dirbančiųjų klasės kovoje tiek savo gyvenimu, tiek savo kūryba. Menininkai turi vaizdžiai, gyvai atskleisti šitos klasių kovos prasmę, rodyti tos kovos atskirus lemiamuosius momentus ir jais uždegti eilinius kovotojus tolimesnei kovai.

Šitokio supratimo menas komunistų yra pavadintas socialistiniu realizmu. Jis yra oficiali doktrina, privaloma sovietuose visų sričių kūrėjams. Vieninte-

lė doktrina, šalia kurios neleidžiama būti kitokiam meno supratimui kaip ir šalia komunistų partijos negali būti tokia pat lygiateisė kita partija.

Socialistinis realizmas pastatytas ir prieš estetinį, individualistinį, simbolinį, dekadentinį meną, kuris esąs kapitalistinio buržuazinio pasaulio produktas.

Socialistinis realizmas pastatytas ir prieš naturalizmą, kuris komunistams tesąs "šliaužiojimas tikrovės paviršiumi". Jis atmeta natūralizmą, viena, dėl jo dažnai pasitaikančio pesimizmo. Pesimizmą smerkia, nes jis galįs silpninti proletariato kovingumą. Kita vertus, pesimizmas nėra suderinamas su marksistinės teorijos prielaidomis: pesimizmas galįs apnikti paski-

---

lektualinių darbininkų, kurie sugebėtų ne tik tiltus statyti, fizinę sveikatą taisyti, bet ir išlaisvinti dvasią iš žalingų istorinių falsifikatų.

* Prieinamais būdais reikia demaskuoti okupanto istorinius klastojimus, kad apie tai patirtų ir anapus uždangos tėvynėse palikę pabaltiečiai.

* Tikroji istorija nėra nustojusi savo gaivinančios prasmės baltų tautoms.

Tik ar bus, kas Vakaruose tuos uždavinius atliks organizuotai?

rus asmenis, bet ne kolektyvą, ne kovojančią ir žengiančią į laimėjimus klasę, kuriai vadovauja kompartija. Kūrėjų pesimizmas ‹būtų tik kenksmingas subjektyvizmas, bet ne objektyvus istorijos dėsnis, kurio prasmingiems etapams vaizduoti komunistų partijà kviečia rašytojus ir menininkus. "Socialistinio realizmo metodas reikalauja vadovautis meno kūryboje gyvos tikrovės faktais ir reiškiniais, o ne subjektyviais sumetimais ir tikslais". Tuos "Komunist" žodžius kartoja ir Lietuvoje "Literatūra ir menas" (1956 Nr. 3). Atmesdamas *"subjektyvizmą"* ir siūlydamas *"objektyvumą"*, socialistinis realizmas faktiškai reikalauja, kad kūrėjas gyvenimą vaizduotų ne tokį, kokį jis pats pažįsta ir pergyvena, bet tokį, kokį jį mato kompartija, kokį mato istorinio materializmo doktrina.

Atmesdamas natūralizmo "šliaužiojimą tikrovės paviršium", socialistinis realizmas reikalauja atrinkti "esmingus" gyvenimo faktus. "Ne empyrinių faktų ir gyvenimo reiškinių aprašymas, o atranka to, kas esmingiausia, kas reiškia vystymąsi — su visais jo prieštaravimais — tendencija — štai kas leidžia menininkui parodyti gyvenimo tiesą", tvirtina "Komunist" žurnalas ir skelbia, kad "tokią gyvenimo tiesą" meniškai tegali parodyti *"tipizavimas"*. "Kaip tik tipizuojant įgyvendinamas meninis, tai yra vaizdinis, tikrovės atspindėjimas" (Lit. ir menas 1956 Nr. 3).

Kovingas optimizmas, objektyvumas, tipizavimas . . . būdingi soc. realizmo dementai . . . Netenka čia svarstyti šitokio meno supratimo klaidų. Belieka tik pažymėti, kad jis susiaurina kūrybinių galimybių plotą; atima kūrėjui laisvę pasirinkti tematiką ir jos interpretaciją; kūrybą verčia būti ne gyvenimo reiškėja, bet gyvenimo formuotoja pagal vienos vienintelės pasaulėžiūros (marksistinės) supratimą.

Šitokiu siauru socialistinio realizmo kevalu yra aptraukti ir Lietuvos kūrėjai. Kitokia jų mene pasireiškusi kūrybinė dvasia yra smerkiama.

Socialistinio realizmo dvasiai "įsisavinti" ir Lietuvoje vartojami tokie pat partijos kontrolės metodai kaip Sovietuose — sakysim, kolektyviniai pasitarimai, susitikimai su žiūrovais bei klausytojais, gabenimas į kolchozus ir vadinamosios "apžiūros". Į tokias "apžiūras" dailininkai privalo pristatyti savo darbų projektus, eskizus ir jau baigiamus kūrinius, kur jie kolektyviai apsvarstomi. Partijos atstovai patikrina, kiek juose

vykdomi yra partijos reikalavimai. Nuo to priklausyti gali ne tik palanki ar nepalanki kritika, bet ir valstybiniai užsakymai.

Tad kyla klausimas, kokių rezultatų pasiekta Lietuvos mene tokiose sąlygose. Išvadas tegalima daryti iš Lietuvoje rengiamų parodų, jas vertinančių sovietinės spaudos apžvalgų bei meninių leidinių.

2. Rinktinių dailininkų kadras

Dėmesio verta tuo atžvilgiu yra apžvalginė 1955 metų paroda. Iš daugelio joje dalyvavusių dailininkų J. Umbrasas (Pergalė 1956 Nr. 2) mini tik penkis kūrėjus, kuriuos jis laiko savitais: J. Mikėną, P. Aleksandravičių, B. Pundžių, V. Jurkūną, J. Vyšniauską. Kitas recenzentas, J. Mackonis, mini daugiau pavardžių, kurių savininkai turį kūrybinį savitumą, arba individualų bruožą. Tai — P. Sergejevičius, A. Gudaitis, A. Žmuidzinavičius, A. Savickas, L. Katinas, V. Karatajus, J. Šileika, A. Silinas, P. Aleksandravičius, J. Mikėnas, N. Petrulis, V. Galdikas, V. Jurkūnas, J. Kuzminskis, A. Kučas, A. Makūnaitė, J. Mozūriūtė, D. Tarabildienė.

Tarp šitų pavardžių vyrauja tos, kurios jau nepriklausomoje Lietuvoje buvo pasireiškusios (10 iš 18). Turint galvoje, kad jaunųjų (apie 30 su viršum metų) dailininkų, viešai besireiškiančių, Lietuvoje yra daugiau negu senesniųjų, tenka pasakyti, kad sovietinė gamyba pagal planą jaunų talentų mažai teišaugino.

Tarp tų jaunų dailininkų, kuriems teko brėsti komunistinėje dresūroje, vis dėlto reikia paminėti bent kelis asmenis, kurie talentais prasikišo pro kitus. Tai — skulptoriai E. Radauskaitė, L. Žuklys, B. Vyšniauskas, N. Gaigalaitė, tapytojai B. Jacevičiūtė, L. Surgaitis, J. Švažas, V. Karatajus, grafikai A. Makūnaitė ir V. Galdikas, keramikė A. Ličkūnaitė. Jų talentai betgi neatrodo tokie ryškūs kaip prieš 8-10 metų jau buvo ryškūs jų vyresniųjų kolegų Žoromskio, Kasiulio, Kašūbos.

Tiek senieji, tiek jaunieji dailininkai yra verčiami vykdyti socialistinio realizmo kritikų reikalavimus.

3. Jie socialistinio realizmo kritikų nepatenkino

J. Umbrasas apžvalginio vertinimo pradžioje apie 1955 parodą sako:

"Žiūrovas vis dar pasigenda

visapusiškai išbaigtų, emocionaliai išraiškingų kūrinių, kuriuose visu ryškumu būtų atskleistas tarybinių žmonių charakteris ir veiklos turtingumai" (Pergalė 1956 Nr. 2). Kitas parodos recenzentas A. Savickas straipsny "Nesustokime pusiaukelėj" rašo: "Artimiausias mūsų dailininkų uždavinys — išplėtoti tematikos diapazoną ir atkreipti ypatingą dėmesį į kasdieninį tarybinių žmonių gyvenimą . . . Mūsų dailininkams reikia atidžiau žvelgti į dabartinį gyvenimą, į didingus įvykius" (Literatūra ir menas 1956 Nr. 8).

Ką reiškia tas reikalavimas žvelgti į "dabartinį gyvenimą", A. Savickas nurodo konkrečiu priekaištu: "Nė vienas parodos tematinis paveikslas nevaizduoja kolūkiečių ir darbininkų būties, moksleivijos ir tarybinės inteligentijos gyvenimo. Peizažistai, išskyrus R. Kalpoką, užmiršo kolūkinius gamtos vaizdus, plačius epinius gamtos peizažus. Taip pat stinga apibendrinto filosofinio mūsų krašto vaizdo ir socialistinės statybos patoso" (Literatūra ir menas 1956 Nr. 8).

Šitie priekaištai liudytų, kad dauguma lietuvių dailininkų nėra uolūs socalistinio realizmo praktikai.

4. Tačiau mėginimo ženklų randa

J. Mackonis ir A. Savickas, nors ir priekaištaudami, paskiausioj 1955 metų parodoj "pažangos" randa, palyginti su ankstesnėmis parodomis. Randa kūrinių, kuriuos vaizduojamas "naujas gyvenimas", kuriuose vaizduojami praeities įvykiai, laikomi esminiais proletariato judėjime. Nėra lengva pasakyti, savomis akimis nemačius, ar tos "pažangos" tikrai yra daugiau, ar jos randa recenzentai, nes reikia demonstruoti pažangą ir neužkrėsti pesimizmu; ar dailininkai savo kūryboje išmoko maskuotis, kaip ir visas gyvenimas sovietiniame režime turi būti maskuotas.

Dailininkams lengviau nei rašytojams maskuotis ir rodytis įsijungus į kompartijos planus, nes dailės kalba yra daugiaprasmiškesnė už literatūros. Net tematinė žanrinė tapyba ir skulptūra tokiai daugiauprasmiškai interpretacijai pasiduoda. Pvz. J. Mikėnas su J. Kėdainiu yra sukūrę skulptūrinę grupę vienam Vilniaus tiltui, vardu "Mokslo jaunimas". Vardas skamba pagal "naujo gyvenimo" stilių. Bet skulptūra galėtų stovėti ant bet kurio tilto pasauly, ir nieko jai nebūtų galima prikišti, išskyrus senstelėju-

sį realistinį akademinį stilių. Tą pat būtų galima pasakyti apie N. Petrulio ir B. Vyšniausko, P. Vaivados ir B. Bučo grupes tam pačiam tiltui. K. Kisieliaus "Brigadininkas ir agronomė", matyt, taip pat duodasi dviprasmiškai interpretuojama, kad tik vienas 1955 parodos recenzentų ją tepagyrė už aktualumą ir prasmingumą.

Tapyba liudija tą pat. Antai, J. Švažo paveikslas "Kolūkio gyvulininkystės fermoje" netaptų nei atžagareiviškesnis nei pažangesnis, jei po juo būtų parašyta "Veršiukų šėrimas kieme". A. Gudaičio "Žemės dalinimas Lietuvoje 1940 metais" netaptų reakcionieriškesnis, jei jį kas pavadintų "Kaimiečių pasitarimas dėl griovio kasimo". Panašiai galima būtų interpretuoti V. Mackevičiaus "Partizanus" ir juo labiau A. Silino paveikslą "Žvejus"... Pastaruoju J. Umbrasas džiaugiasi, kaip vienu dviejų paveikslų, kurie visoj 1955 m. parodoj paliečia "šių dienų tikrovę".

Lietuviams dailininkams nėra lengva patenkinti ir komunistų reikalavimą vaizduoti istorinius revoliucinius momentus ir asmenis. Lietuvių tautos istorijoje tokių faktų, brangių komunistams, yra labai nedaug. Keletas dailininkų vis dėlto padarė paveikslus istorinėmis temomis: J. Mackonis "Valstiečių sukilimas", P. Sergejevičius "K. Kalinauskas 1863 m. sukilėlių tarpe", J. Švažas "V. Kapsukas LKP III-jo suvažiavimo dalyvių tarpe", A. Gudaitis "Žemės dalinimas Lietuvoj 1940 metais", B. Jacevičiūtė "P. Cvirka pas naujakurį". Tačiau už tuos paveikslus dailininkai nenusipelnė pagyrimo. Net priešingai — J. Umbrasas rašė: "Dauguma parodoj esančių paveikslų vaizduoja istorines temas... Aišku priekaištauti dailininkams už jų susidomėjimą istorine praeitimi būtų neteisinga, ir juo labiau todėl, kad dažniausiai vaizduojamos reikšmingos, aktualiai skambančios temos. Vis dėlto dailininkai neturi pamiršti, kad žiūrovai nori matyti jų kūryboj žymiai plačiau ir įvairiau atsispindimą šių dienų gyvenimo tikrovę" (Pergalė 1956 Nr. 2).

Gana laisvai dailininkai jaučiasi portreto srity. Nors jie yra padarę Lenino ir Stalino, vieno antro rusų generolo ar kario, vieno antro mirusio komunistų herojaus (K. Požėlos, M. Melninkaitės, P. Cvirkos, S. Neries) portretus, tačiau jie daugiausia dėmesio skiria sovietinei intelektualinei buržuazijai. Kalbėdamas apie 1955 parodą, J. Umbrasas liudija: "Peržvelgiant eksponuojamus biustus (o

taip pat tapybinius portretus) lengva pastebėti, kad savo portretinėje kūryboje mūsų dailininkai dažniausiai ribojasi meno ir mokslo veikėjų bei savo artimųjų portretais". Todėl recenzentas siūlo išplėsti portretų kūrybą į visas profesijas (Pergalė 1956 Nr. 2). Tačiau šitokia padėtis būdinga ne tik 1955 parodai, bet visai portretinei dailei sovietų okupacijoje: teužtinkame vieno antro "proletaro" portretą (pvz. J. Janulio tapytą "Motiną didvyrę Žalalienę", L. Žuklio skaptuotą medy ir išraiškingą "Tekintoją Tarnauską"). Bet neteko pastebėti nei lietuviškų sovietinių "ministerių", nei Lietuvos kompartijos bosų portretų. Meniniu atžvilgiu lietuviai portreto srity yra pasirodę gana neblogai. Tai daugiausia vyresniųjų skulptorių darbai.

Sritis, kur dailininkai gali lengviausiai išsiversti be komunistinės propagandos, yra peizažinė tapyba. Kaip praeity, taip dabar okupuotoje Lietuvoj peizažai mieliausiai ir kuriami. Tiesa, šios rūšies paveikslai komunistų ideologijai nelabai pritinka. Ji reikalauja ženklų, liudijančių gamtos apvaldymą ir keitimą. Dailininkams, kurie yra linkę į realizmą, tie tematiniai reikalavimai nesunkiai patenkinami — įkomponuojant peizaže fabriko dumtraukį ar kokios mašinos siluetą, dedant atitinkamą vardą.

Grafikos srity beveik nematyti nieko naujo. Dažniausiai iliustruojamos knygos. Ir čia geriausi darbai priklauso vyresniosios kartos grafikams, žinomiems iš nepriklausomybės laikų.

Pati sovietinė spauda daugiau dėmesio kreipia į jaunosios kartos menininkus, tikėdamasi iš jų susilaukti meno, kuris būtų artimesnis socialistinio realizmo reikalavimams. Juos labiau reklamuoja, juos angažuoja labiau ir įvairiais pareiškimais. Antai, per sausio ir vasario 1956 metų mėnesius iš 10 įsipareigojimų, kuriuos paskelbė rašytojai ir įvairių sričių menininkai ryšium su kompartijos suvažiavimu ar ryšium su būsima 1956 metais revoliucijos sukaktimi, 6 tenka asmenims, kurie iki antrosios sovietinės okupacijos nebuvo viešai žinomi. Ta proga P. Cvirkos "Žemės maitintojos" iliustratorius V. Galdikas įsipareigojimą baigia tokiais žodžiais: "Artėja 1957 metų jubiliejinė dailės paroda. Joje aš noriu pasirodyti su gyvais, jaudinančiais paveikslais, vaizduodamas naujųjų statybų užmojį, o svarbiausia žmones — naujus žmones, kurie su didele meile, su pasiryžimu ir užsidegimu

vykdo partijos iškeltus uždavinius" (Literatūra ir menas 1956 Nr. 9).

Tai teorinė dekliaracija, rodanti kai kurių dailininkų pasiryžimą vykdyti mene partijos reikalavimus — tikrą pasiryžimą, ar tik tam tikrą užsimaskavimą. Tačiau Stalino mirtis ir įvykiai po jos sukrėtė ir Lietuvos intelektualinį sluogsnį — pristabdė spaudimą iš viršaus Lietuvos gyvenimą "maskvinti", t. y. rusinti. Kalbos apie "įvairius kelius į socializmą" pakėlė ir Lietuvoje intelektualų pasipriešinimą rusifikacijai ir pažadino atviresnius balsus respektuoti lietuvių tautinio gyvenimo apraiškas. Dabartinis metas rodo tylią, bet atkaklią kovą tarp rusifikacijos pastangų ir tautinio išlikimo. Tai negali neatsiliepti ir menui.

5. Nutylimieji dailininkai

Būdinga sovietinė taktika, vartojama net moksle, — kas nekomunistiška, tą apeiti tylomis. Lietuvos sovietiniai moksliniai leidiniai, kai yra priversti cituoti Vakaruose esančių lietuvių mokslininkų mokslinius pasisakymus, cituoja tik jų žodžius, bet nutyli pavardes. Panašius reiškinius randam ir svarstymuose apie meną. Maskvos dekados proga išleistame 1954 veikale "Lietuvių dailė" duodama Lietuvos dailės trumpa istorija nuo 18 amžiaus pabaigos, ir didžioji knygos dalis skirta dailės darbų 96 nespalvotoms reprodukcijoms. Tačiau joje nė žodžio neminima apie dailininkus, kurie nuo sovietinės okupacijos yra pasitraukę į Vakarus. Taip pat nėra vardų nei iliustracijų kai kurių Lietuvoj mirusių ar tebegyvenančių dailininkų kaip V. Eidukevičius, A. Samuolis, S. Ušinskas, J. Steponavičius, V. Kairiūkštis, Antinis, Kazokas. Nė žodžiu neužsiminta apie eilę tapytojų, skulptorių ir grafikų, kurių kūriniai buvo Lietuvos muzėjuose ar puošė lietuvių knygas. Dar keisčiau pasielgta su žymiausiu lietuvių dailininku M. K. Čiurlioniu. Knygos tekste jis nepaminėtas nė vienu žodeliu, tačiau reprodukcijų daly yra duoti du jo paveikslai: "Žemaičių kryžiai" ir "Jūros sonatas" finalas. Matyt, dėl M. K. Čiurlionio komunistai buvo dezorientuoti, nes jo originali tapyba ir ten atsiskleidžianti pasaulėžiūra nesiduoda įspraudžiama į socialistinio realizmo rėmus, tad apie jį reikia tylėti; bet jis toks didelis savo menu, kad jo negali visai nepastebėti . . .

Kai palygini "Lietuvių dailės" rinkinį, kur parodomos 74

NUOPUOLIS IR PASIPRIEŠINIMAS TREMTYJE

MEČYS MUSTEIKIS, Vokietija

TREMTIS

Tremtiniu vadiname žmogų, kuris dėl tam tikrų aplinkybių yra priverstas gyventi už savo tėvynės ribų — daugiausia dėl politinių aplinkybių, kurios jo grįžimą į tėvynę padaro neįmanomą.

Tačiau skirtinga yra padėtis lietuvio, ištremto į Sibirą, ir atsidūrusio Vakaruose. Pastarąjį dažnai vadiname ir pabėgėliu. Ypačiai paskutiniu metu kai kas nori išvyti tremtinio vardą iš tarpo lietuvių, esančių Vakaruose. Atsisakymas nuo tremtinio vardo motyvuojamas tuo, kad žmonės čia bėgę sava valia. Šio motyvo nevertinant, tenka betgi pastebėti, kad noras atsisakyti nuo tremtinio vardo gali reikšti ir ką kita—norą atsisakyti nuo įsipareigojimų, kuriuos uždeda tremtinio vardas. O jis uždeda pareigą būti kitokiam nei gyvenamos aplinkos žmonės, būti liudininku protesto prieš bolševizmo smurtą, liudijimu fakto, kad smurtas tebeviešpatauja. Tariant prof. A. Maceinos žodžiais, tremtis yra tapusi mūsų pašaukimu — išlikti tvirtos dvasios ir liudyti pasauliui apie didžiąją skriaudą mūsų tėvynei.

Tremtinio pašaukimą vykdyti nėra lengva, ir ne vienam kyla noro atsisakyti nuo jo, atsisakyti pirmiausia nuo tremtinio vardo, įsilieti į esamo gyvenimo tėkmę ir būti tokiu, kaip tie visi kiti gyvenamos aplinkos žmonės. Vienur gyvenimo sąlygos yra palankios įsilieti į aplinką, kitur aplinka neprisiima tremtinio, ir jis, netekdamas savo pašaukimo, praranda dvasios tvirtybę ir degraduojasi į menkesnį žmogiško gyvenimo lygį. Du tų skirtingų sąlygų kraštai yra Amerika ir Vokietija. Tačiau ir vienose ir kitose sąlygose yra žmonių, kurie išlieka ištikimi tremties pašaukimui.

Šiame pranešime norima nužymėti, kokie reiškiniai tremties pašaukimą blukdo, kokiomis priemonėmis galima jiems spirtis.

---

asmenų darbų reprodukcijos, su "Lithuanian Art in Exile" leidinių, atstovaujančiu 30 dailininkų, dar kartą turi progos pajusti, ką meno kūryboj reiškia laisvė.

NUOPUOLIS

Kartą kabareto programoje buvo vaizduojamas tremtinys. Jis buvo aprengtas sudėvėtu, sunkiu, ištrūkusiomis sagomis apsiaustu, be skrybėlės, sutaršytais plaukais. Po kaklu atlapi nesulyginti marškiniai, be kaklaryšio. Iš po apsiausto matyti senai lygintos dryžos, atbrizgę ir iki pat kulnų uždribę kelnės. Seniai valyti, atkritusiais padais batai. Jis vaikščiojo po sceną baimingai, dairėsi be pasitikėjimo savim ir kitais. Traukė iš kišenės palaidą amerikonišką cigaretę ir prašė rūkantį savo kaimyną pridegti. Užkalbintas atsakinėjo nedrąsiai, kelių kalbų mišiniu. Publika kvatojosi ir ilgai plojo.

Tas aktorius - komikas buvo pastabus — tremtinio paviršių atvaizdavo tiksliai. Tačiau publika, kuri plojo, vargiai pastebėjo, kad po tuo paviršium slypi ištremtojo žmogaus tragika — išmuštas iš normalios vagos savo tėvynėje, it medis išverstas iš šaknų, per ilgesnį laiką jis pakeičia savo išvaizdą, pakeičia ir dvasią. Svetimam krašte pajunta nepasitikėjimą savim ir dar labiau kitais, daros nervingas, baimingas, net savo judesiais kinta.

Bendras gyvenimas stovyklose paliko gilius pėdsakus. Bėgdamas nuo *vienumos ir tuštumos,* tardamasis būsiąs su kitais, sekė kaimynų gyvenimą, deja, jų ydas, silpnybes ir apie jas kitiems turėjo pasakoti su vaizduotės priedais. Tai buvo priežastis nesutarimams ir intrygoms. Sunkus tremties gyvenimas nuo tokio santykiavimo darės dar sunkesnis.

Ilgesnį laiką papratę būti UNRRA ir IRO globojami, daugelis tremtinių dar ir šiandien nepajėgia sugrįžti į normalesnes vėžes. *"Elgetavimas"* kai kuriems yra pavirtęs amatu. Kai kurie tremtiniai, nors yra pajėgūs ir sveiki, darbo nesirūpina gauti, nes jiems ima rodytis, kad juos turi šelpti visą gyvenimą. O jeigu tos šalpos per maža, tai burnoja prieš šelpėjus ir prieš šalpos organizacijas.

UNRRA-IRO laikais pasireiškusi *sumasėjimo* dvasia neatslūgsta ir iki šiai dienai. Ji pasireiškia pastangomis išstumti intelektualinį elitą iš vadovaujamų vietų. Į elitui priklausančią vietą, anot Ortega y Gasset, veržiasi masės žmogus. Jam nėra autoritetų, nėra vyresniųjų. Tiesa yra tai, ką jis pats sako ir daro. Jis pats daug negalvoja ir nenori galvoti. Todėl fanatiškai neapkenčia galvojančių žmonių.

Visuomeninio gyvenimo klausimais pasisako ir gyvena ben-

dromis stereotipinėmis frazėmis, negalvodamas apie jų tikrą prasmę ir jos netaikydamas sau. Dėl to kalbos apie vienybę, apie kovą, pasiaukojimą dažnai skamba oficialiai, be vidaus turinio ir pergyvenimo.

Pirmaisiais tremties metais mūsų veiklesnioji visuomenės dalis buvo pilna gražių siekimų ir noro veikti. Tikėjimas, kad Lietuva greitai atgaus laisvę, buvo tas akstinas, kuris išjudindavo ir neleisdavo apsnūsti. Lietuvos išlaisvinimo galimybei nutolus, dvasinis nuovargis ima stipriau reikštis. Ima trauktis iš visuomenės, nesirūpina net savo asmeniniu išsilavinimu.

Suminėti nuopuolio reiškiniai krinta visokio išsilavinimo ir visų užsiėmimų žmonėms. Jie pastoja kelią į tremties pašaukimo vykdymą, reiškia tautinį silpimą ir taip pat yra žmogiškojo degradavimosi ženklai.

PASIPRIEŠINIMAS

Daug sunkiau yra surasti priemonių toms tremties blogybėms pašalinti ar sulaikyti... (Autorius plačiai ir kruopščiai suminėjo konkrečias priemones palaikyti lietuviškos dvasios ir kultūros gyvenimui: lituanistines mokyklas, kursus, spaudą specialią jaunimui ir suaugusiems, ideologinių organizacijų reikšmę, jaunimo stovyklas organizacijų ir bendruomenių rėmuose, susitelkimą į bendruomenes, auklėjimą šeimoje, politinės vienybės ir politinės kultūros skiepijimą, susirūpinimą tinkamu nacionalinės kultūros supratimu ir kt. Sustabdome jo mintis prie bendresnių samprotavimų. Red.):

Jei tremtinio nuopuolis reiškiasi *savęs praradimu* — noru nuo savo nerimo ir vienumos pabėgti, noru užmiršti savo esamą padėtį net nusileidžiant į žmoniškumo atžvilgiu menkesnės vertės gyvenimo lygį, tai pasipriešinimas nuopuolio reiškiniams ir dvasios išlaikymas reikalautų pirmiausia *save surasti*. Tai reiškia — suvokti ir sąmoningai perprasti savo žmogiškojo buvimo prasmę ir uždavinius, savo vietą esamose gyvenimo sąlygose. Kada žmogus tai žino, langviau jam pasipriešinti destruktyvinei tų sąlygų įtakai.

Tikėjimas įprasmina žmogaus buvimą jo dvasine metafizine paskirtimi ir tuo būdu pakelia jo žmogiškąją vertę jo paties akyse, pergyvenimuose. Priklausymo tautinei grupei pajautimas pažadina žmogaus tautinę savigarbą, kuri duoda jėgos išsilaikyti tautinėje augštumoje ir reikštis tos rūšies darbais.

Prašnekti į tremtinį šia prasme ir rasti jame atgarsio yra pirmasis uždavinys.

Antra, reikia prašnekti taip pat, kad pasipriešinimo veikla yra *asmeninė,* prasideda nuo asmens, *nuo savęs.* Visos kalbos apie didžias paskirtis ir pareigas nepasieks rezultato, jei jos nebus taikomos pirmiausia sau. Kas pats pajėgs parodyti kaimynui daugiau paslaugumo, supratimo ir artimo meilės, mokės surasti jame ko gero ir apie tai trečiam asmeniui pasakyti; duos suprasti jam pačiam, ką jame gražaus pastebi, susilauks ir iš kito to paties. Tokis santykiavimas mažins neapykantą, nesutarimą ir skaidrins gyvenimą bei sugyvenimą.

Trečia, jei pavyzdžiai užkrečia, tai ir tremtiniai *pavyzdžių* reikalingi. Reikalingi konkretaus žmogaus, kuris jiems imponuotų. Toks pavyzdys, aišku, gali būti iš praeities, nematytas, bet skaitytas, įsivaizduotas. Tačiau praeities žmogus sunkiau patraukia nei dabarties. Praeity žmogus gyveno kitose sąlygose, skirtingose nei dabartinis tremtinis. Dabarties žmogus labiau ir lengviau paveikia, nes jis artimesnis — gyvena tose pačiose sąlygose kaip ir visi ir vis dėlto sugeba būti pakilesnis, šviesesnis dvasia, mintimis ir darbais.

Amerikoje buvo pastebėta, kad dabartinis lietuvis studentas sunkiai gali susirasti sau tokį pavyzdį iš vyresnės kartos. Mat, vyresnės kartos žmogus buvo išaugęs ir prisiderinęs gyventi vienalytiniame lietuviškame gyvenime, o dabartis reikalauja reikštis dvilytiniame, lietuviškame ir gyvenamo krašto gyvenime. Kaip tokiame gyvenime reikštis, jaunesnis lietuvis pasigenda pavyzdžių. Jų pasigenda ir tie, kurie buvo laimingi atsidurti Amerikoje ar kitur, ir tie, kurie buvo priversti liktis Vokietijoje. Ir ten jaunimas auga dvilytiniame gyvenime. Kaip tas sritis praktiškai derinti, reikia ne tik patarimo, bet gyvų pavyzdžių. O vyresnei kartai nėra lengva jų duoti.

Tačiau jei tokių visapusiškų pavyzdžių nelengva surasti, tai naudinga palaikyti bent autoritetą tų žmonių, kurie jį turi susidarę vienu ar kitu atžvilgiu— minties pakilumu, ar idealizmu veikloje, ar paslankumu kitiems pagelbėti. Nutraukti juos žemyn ir suniekinti yra skriauda ne tik jiems, nes jaunesnės akys rebeturės visai į ką atsiremti. O tokios atramos reikalingos ir nejaunos galvos.

Ketvirta, pavyzdžiai esti naudingi ne tik žmogui, bet ir *tautai.* Reikalingi pavyzdžiai tokių

tautų, kurios per šimtmečius eidamos tremties keliu, atsispyrė nutautimo ir nužmoniškėjimo grėsmei . . . Labiausiai mūsų dėmesio verti žydai, kurie gyvena pasklidę europiečių rasės kraštuose, taigi panašiose sąlygose kaip mes. Jų atsparumą palaiko *religija* ir jos papročiai, tarpusavio *solidarumas* ir *materialinis pajėgumas*. Nors lietuviai savo religija neišsiskiria iš kitų tautų, tarp kurių jiems tenka gyventi, tačiau juos gali skirti iš kitų ir tarp savęs jungti to paties religinio gyvenimo, bet *lietuviškos* tradicijos. Tai patvirtina Amerikoje parapijų istorija — kur išsilaiko lietuviškos parapijos, ten ir tautybė laikosi. Prof. Z. Ivinskis Anglijos lietuvių kongrese paskaitoje apie "Katalikybės reikšmę lietuvių tautai" kalbėjo:

"Valančius jau jungė draugėn religinį ir tautinį pradą, nes religija ir tautybė turėjo reikšti pilnutinį lietuvių tautos atgimimą. Šiandien lygiai tą pat galima pasakyti žvelgiant į Lietuvos ateitį . . . Jeigu senieji mūsų išeiviai daug kur buvo atsinešę ir net išlaikę patriarchalinę ir religinę lietuviško kaimo nuotaiką, jeigu jie atsimena lietuviškas gegužines pamaldas, jeigu juos tikrai graudena gavėnios graudūs verksmai ir eilė kitur nerandamų religinių praktikų, tai jaunosios generacijos uždavinys yra tas gražias religiškai tautines mūsų tautos praktikas išsaugoti, jas palaikyti tremtyje ir perduoti dar jaunesnei kartai. Vadinasi, mūsų uždavinių tarpe yra išsaugoti tą tautos religinį turtą, nes tuo pačiu ir mes patys labiau išsisaugosime".

Didelio dėmesio yra vertas žydų tarpusavio solidarumas. Savo tautiečiams varge žydai suorganizuoja tokią paramą, kokios lig šiol nepajėgia suorganizuoti jokia kita tautinė grupė. Tai patvirtina ir jų įvykdyta emigracija iš Vokietijos. Didelio salidarumo ženklų yra parodę senieji lietuvių išeiviai Amerikoje pirmojo pasaulinio karo metu, suorganizuodami arti milijono dolerių. Jo pareiškė po antrojo karo, parūpindami afidevitus ir per Balfą paramą tremtiniams Europoje. Simboliškai prasmingas metinis solidarumo Amerikos LF bičiulių solidarumo su Europoje likusiais pareiškimais. Bet reiktų kad tas solidarumas apimtų visus lietuviškos bendruomenės narius; kad jis apimtų ir tuos, kurie yra Lietuvoje, Sibire, jų atsiminimą gaivinant savyje ir juos paremiant dabar prieinama forma — siuntiniais.

Penkta, yra ir bus lietuvių, kurie sąmoningai ir nesąmonin-

TĖVYNĖ LIETUVA

KUN. A. KENSTAVIČIUS

Lietuva, kai aš tave tariu —
Prieš akis sumirga raštų raštai,
Ir pilna padangė vyturių,
Ir linų žydėjimas be krašto . . . (Brazdžionis)

Nusikelkime mintimis į paliktą tėvynę Lietuvą — kas ji yra?

TĖVYNĖ yra mūsų tėvelių ir senelių gimtasis kraštas; ten ir mes išvydome pasaulį.

TĖVYNĖ yra ir kalneliai su įvairiais padavimais, ir mirguliuojantys kloniai, ir upeliai, ir Baltijos jūros šniokštimas, ir vingiuoti vieškeliai—keleliai, ir laukų madonos, kryžiai, rūpintojėliai.

TĖVYNĖ yra ir tos brėstančios auksinės kviečių, rugių varpos, kurios maitina tėvynės žmones, kur kiekvienas žemės kampelis išvaikščiotas.

gai atitrūksta nuo lietuviškos bendruomenės. Tokius "atkritėlius" gali patraukti pasakytas geras žodis ir parodytas solidarumas. Kitų tai neveikia. Okupacijų laikais Lietuvoje pogrindinės organizacijos turėjo ir aštresnių priemonių vadinamiems koliaborantams sudrausti, kai jie išeidavo iš ribų — įspėdavo, o jei tai negelbėdavo, skelbdavo jų pavardes tam tikruose laikraštėliuose. Tos visos "pogrindinės" priemonės šiandien neprasmingos ir neįmanomos. Tačiau pati draugiško įspėjimo mintis momentui ir vietai tinkamomis priemonėmis bei formomis gali būti naudinga ir šiandien.

Tai vis kovos priemonės pasipriešinant tremtinio nuopuoliui. Tačiau už visas jas yra svarbesnė išlaikymas *idealizmo*, vardan kurio žmogus sugeba ir pakentėti, ir daug atsisakyti ir pakovoti. Jo negalima žmonėms įsakyti. Jį galima tik žadinti ir išugdyti. Išugdyti mintimis ir pavyzdžiais. Jei bent dalis intelektualų juo spinduliuos kitiems tremtiniams, tai nuopuolio gundymai ne vienam pasiseks nugalėti ir išlaikyti ateitimi tikinčią, dabartyje veikiančią tremtinio dvasią.

TĖVYNĖ yra ir ta besislepianti už horizonto saulė, kada grįžta iš laukų, iš pievų broliai po dienos darbo.

TĖVYNĖ yra ir Vytauto žygiai, ir keturių šimtų metų amžiaus Mažvydo knyga, ir Ratelio Mokykla, ir Vasario 16 dienos aktas, ir savanorių, partizanų būriai, deportuotiejį Sibiran, kentėję ir kritę, kad Tėvynė būtų laisva... Nes tauta gyvena daugiau praeityje negu dabartyje. Ji yra tarsi simfonija, kurioje susilieja septynių šimtų metų nuotaikos su crescendo nuo istorinės Lietuvos pradžios ir decrescendo, su tėvynės kilimu ir garsėjimu, su jos kritimu ir silpnėjimu; su lamento e trionfo, su tėvynės verksmu ir kančia, su džiaugsmu ir pergale . . .

TĖVYNĖ yra ir tie gražūs papročiai kaip kūčių vakarienė — kiek daug čia mistikos; tarytum regi Kristų, laužantį šeimos nariams baltą duoną; kiek daug švento susikaupimo Didžiojo Šeštadienio vakarą prie Kristaus karsto ir kaip didingai gaudžia Velykų rytą varpai. Tėvynė yra ir tie žali Sekminių berželiai ir Dievo Kūno šventėje mažos gėlių barstytojos.

TĖVYNĖ yra ir tas Karo Muzėjaus Laisvės Varpas, ir koplytėlės gale juodas kryžius su padėtu po juo žuvusiųjų testamentu: "Mes žuvome, kad jūs laisvi gyventumėt", ir laukų akmenėlių paminklas žuvusiems už laisvę su įspėjimu gyviesiems: "Redde quod debes — grąžink skolą, atiduok, ką privalai — auką tėvynei iš meilės.

Meilės kilnumas matuojamas pagal tai, kiek ji nėra žemiška, savanaudiška, kiek ji nėra apmokama. Tėvai myli savo vaikus, nelaukdami iš jų kokio užmokesčo. Meilė negali būti apmokama pinigais. Tėvynė ir priklauso prie tų vertybių, kurias mylėdami negauname medžiaginių gėrybių. Ji yra tarsi antra mūsų siela, kuri mūsų gyvenimą įprasmina, kuri mus padaro žmonėmis. Todėl dėl tėvynės laisvės kovojama ir mirštama be dejonių ir aimanavimų!

(Iš Valandėlės Tėvynei 1956. 8. 10 Neckarsteinache)

LAISVASIS PASAULIS "TAIKIOSIOS KOEGZISTENCIJOS" PERIJODE IR EGZILŲ JAUNIMAS

RIČARDAS BAČKIS, Paryžius

Daug kalbėta apie tai, ką laisvasis pasaulis turėtų daryti "taikiosios koegzistencijos" perijode. Tą patį klausimą susiaurinsime: ką mes, kaip studentai egziliečiai, turėtume daryti? Atsakyme tebus tik dalinis atspalvis nuomonių, kurios vyrauja jaunoje egziliečių kartoje, t. y. to jaunimo, kuris atsirado svetimame krašte ne sava valia, svetur turėjo mokslą eiti ir svetimą auklėjimą prisiimti, o apie tėvynę težino tik iš knygų ir pasakojimų.

GRAŽIEJI PRINCIPAI IR TIKROVĖ

Pasikalbėjimuose, spaudoje kasdieną girdime apie LAISVĘ, TEISE kiekvienai tautai, kiekvienam žmogui tvarkytis pagal savo norus ir pažiūras... Atlanto charta, J. T. O. charta, Žmogaus Teisių deklaracija, įvairių kraštų (kaip JAV, Prancūzijos ir net Sov. Sąjungos...) konstitucijų principai ir dėsniai atrodo gražūs. Praktikoje, kiekviena valstybė, kaip lygiai kiekvienas žmogus, pirmiausia galvoja apie save, o jei parodo interesо kitiems — tai dažniausiai tik juos panaudojant saviems tikslams. Tai vadinama "apskaičiuotos rizikos" laikysena, arba pragmatine politika. Šis reiškinys prilygsta būsenai žmogaus, kuris turi pakankamai oro ir neįsivaizduoja, ką reiškia jo pritrūkti... Tik prisiminkime Belgijos kasyklų Marcinelle katastrofą... Po įvykusios nelaimės visi rodė solidarumą, gailėjo, aukojo, o kuo jie buvo prieš tai susirūpinę, ar nematė, kad kasyklų darbo saugumo reikalai blogi?... Tas pats ir su laisvės principu bei jo spinduliavimu. Už laisvę kovoja tik tie, kurie jos netekę arba kurie jaučia pavojų jos netekti. Kada laisvasis pasaulis pradėjo jungtis? Kada atsirado Atlanto sutartis? — Tai įvyko po to, kai Čekoslovakija laisvę prarado, kai Korėjos karas kilo etc. Bet vos tik grėsmė praėjo, vėl viskas ėmė atsileisti; tautinės ambicijos, tautiniai interesai susikryžiavo ir nusvėrė. Tai ypač buvo ryšku turint prieš akis Eur. Bendr-nės Gynybos sutarties atmetimą Prancūzijos parlamente.

Neilgai reikėjo laukti, kad anglai ir prancūzai vėl pamatytų jiems bendrą pavojų Art. Rytuose ar Suezo kanalo klausimu. Tada tuoj pat jie susiartino. Dabar Europos solidarumo klausimai iš naujo aktualūs; tikimasi, kad Anglija labiau įsijungs į Europos institucijas.

Sovietų Sąjunga po Stalino mirties pakeitė šiek tiek savo politiką. Iš čia kilo Ženevos konferencijos šypsenos, oficialūs parlamentarų, vyriausybių galvų, užs. reikalų ministerių, mokslinių - universitetinių misijų vizitai ir t.t.... Taip įsigalėjo taikiosos koegzistencijos perijodas. Kaip jame atrodo laisvasis pasaulis?

LAISVOJO PASAULIO KAI KURIE BRUOŽAI

1. Taikos norai. Žmonija visą laiką buvo susirūpinusi taika, bet šiame koegzistencijos perijode taikos idėja ypatingai įsivyravo. JAV respublikonai, norėdami valdžios, skelbė "išlaisvinimo" politiką, o ne vien Sovietų "sulaikymą" (containment). Kas buvo padaryta? Korėjos karas baigtas, bet jo pasekoje — dvi Korėjos; po kelių mėnesių nacionalistams kiniečiams buvo uždrausta provokuoti Kiniją — Formoza neutralizuota; žadėta buvo paremti Prancūzus Indokinijoje, bet tai nebuvo padaryta. Paskutinis respublikonų rinkiminis šūkis — "Peace and Prosperity".

Prancūzijoje užs. reik. ministeris taikos vardu norėjo kuo greičiausia neramumus baigti Alžyre. Tuo tikslu jis važiavo į Artim. Rytus, lenkėsi Nasserui, Nehru, pataikavo rusams. Galop, po vieno kito politinio smūgio pajuto pasirinkto kelio netikrumą.

Su Vokietija negeriau. Rimtos politinės problemos ją verčia apsiginkluoti, bet jaunimas nenori karinės prievolės, ir gana didelė vokiečių dalis yra prieš apsiginklavimą. Nekeliant daugiau faktų, tenka pabrėžti, kad Sovietai taikos mitą išnaudoja ir karo baime spekuliuoja... O vakariečiai, bijodami ginklų karo, net nepajėgia visų galimumų panaudoti politiniam karui vesti.

2. Ekonominiai duomenys. Laisvasis pasaulis ekonominėje srityje neturi griežtos kontrolės. Daug žmonių gali elgtis pagal savo individualinius interesus, net mažai kreipdami dėmesio į bendruosius bei savo valstybės interesus. Beveik visi laisvojo pasaulio kraštai palaiko santykius su satelitais, ir strateginių produktų blokada buvo seniai apeita. Sov. Sąjunga pasirašė gan didelį skaičių prekybos

sutarčių su Azijos kraštais ir labai palankiomis tiems kraštams sąlygomis. Ekonominių ryšių priedanga Sov. Sąjunga nori prisivilioti laisvojo pasaulio kraštus ir juose savo politinę įtaką sustiprinti. Egiptas yra ryškiausias pavyzdys. Rusai pradėjo prekybą medvilnės užpirkimu, o paskui ten ėmė eksportuoti ginklus, siųsti technikus ir pilotus... Šis reiškinys parodo, kaip Sovietai įkėlė koją į artim. rytus, kur anksčiau daugiausia vakariečiai šeimininkavo. Nereikia išleisti iš akių taip pat Vak. Vokietijos, kur, apsiginklavus, ekonominis pajėgumas sumažės.

3. Sov. Sąjungos infiltracija. Sovietų Sąjunga koegzistencijos laikotarpy infiltruojasi į Vak. pasaulį visomis priemonėmis, kai tuo tarpu vakariečiai tos akcijos tinkamai negali panaudoti. Rusai braunasi į visas tarptautines vyriausybines institucijas ir taip pat privačias organizacijas. Prisiminkime jų įėjimą į U. N. E. S. C. O., į Tarpt. Parlament. Sąjungą, į profesines tarptautines sąjungas etc... Be to, kiekviename krašte komunistai, kur gali, eina viešai kišdami savo atstovus į fabrikus, įmonių administracijas, veržiasi į visuomenines organizacijas. Italija ir Prancūzija gali būti pavyzdžiais. Pastaraja-

me krašte, nežiūrint vidaus reik. ministerio opozicijos, vienas komunistas neseniai buvo priimtas, net teismo keliu, į Ecole Nationale d'Administration, t. y. į augšt. mokyklą, kuri specialiai ruošia augštuosius valdininkus. Kituose kraštuose, kur komunistų partijos uždraustos, kaip Vokietijoje ir daugumoje pietų Amerikos kraštų, komunistai organizuojasi pogrindyje. JAV taip pat nėra išimtis — ten komunistinė dvasia yra insifiltravusi į intelektualinius sluoksnius. Vienaip, ar kitaip, komunistai griauna laisvojo pasaulio pagrindus, mėgindami kuo daugiausia sukurti nesantaiką nacionaliniais, ar klasių kovos motyvais, ar net kovos prieš kolonializmą šūkiais. Tai ypačiai juntama juodosios Afrikos dalyse, iš kur gaunami gubernatorių raportai apie juodųjų dvasią yra gana pesimistiški...

4. Naujojo bloko tarp Rytų ir Vakarų įsikūrimas. Paskutinis faktas, kuris reikia atžymėti, tai naujojo bloko įsikūrimas tarp Vakarų ir Rytų pasaulio, *Bandoengo* konferencijos proga. Tai bus paskutinė svarbesnė istorijos data šiuo metu. Kas atsitiko? Susijungė Azijos ir Afrikos tautos, anksčiau buvusios kolonijos, į kurias buvo žiūrima, kaip į atsilikusias ir necivi-

lizuotas. Gavusios nepriklausomybę jos susijungė antikolonialistinės dvasios šūkiu. Tiesa, dar jos labai stipriai nepasireiškė, bet jau leido pajusti, kad jų balsai tarptautinėse organizacijose daug lems. Jų užimtoji kryptis neva neutrali, bet jos mėgina kiek galima daugiau iš kiekvieno bloko laimėti. Praktiškai, tie kraštai tapo politinio karo lauku tarp Rytų ir Vakarų pasaulio. Konstatuoti reikia, kad komunizmas juose yra gerokai paženges. Rusų pasiuntiniai moka vietines kalbas, gerai propagandą varo ir ypačiai groja antikolonializmo smuiku. Klausimas tik kyla, kaip ilgai tęsis sugyvenimas tarp Sov. Sąjungos ir Islamo. Jei Sovietams pavyktų laimėti, tai Vak. Europa atsidurtų didžiausiame pavojuje.

Iškėlus šiuos svarbesniuosius gyvenamojo momento reiškinius, reikia betgi pridurt, kad praktiškai koegzistencijos laikotarpis baigėsi. Iš vienos pusės destalinizacijos šūkiai stipriai komunistams pakenkė. Tas ypač ryšku Vakarų pasaulio komunistų partijų laikysenose bei satelitiniuose kraštuose. Poznanės sukilimas, bylos, kituose satelitiniuose kraštuose pasmerktųjų politikų išteisinimai — visa tai rodo rusų imperijoje vykstantį bruzdėjimą... Iš kitos pusės Artim. Rytų ir Afrikos įvykiai iš naujo davė Europai progos susivokti bendro priešo akivaizdoje. Žinoma, tas dar nereiškia, kad komunizmo pavojus yra praėjęs. Jis, kiek sušvelnėjęs ir tapęs daugiau nacionalinio pobūdžio, gali būti dar daugiau patrauklus ypačiai kai kurioms Afrikos ir Azijos tautoms. Titizmo formulė, nors ir su tam tikra nepriklausomybe, vistiek Maskvai lieka tokia komunistinio totalitarizmo lytis, kuri gali būti dar pavojingesnė tikrajai demokratijai, kaip Sovietų imperializmas.

JAUNIMAS IR JO VEIKLA DABARTINĖMIS SĄLYGOMIS

Tokioje tarptautinėje padėtyje, ką mes, jaunieji egzilai, galim ir turim daryti, nors ir siaurą akciją vesdami.

Destalinizacija atskleidė pasauliui tikrąjį komunizmo veidą. Slaptasis Chruščiovo raportas pripažino deportacijas, žudymus, koncentracijos stovyklas ir visišką policinę galią. Šia proga mes turėtumėm labai metodingai išnaudoti tuos pripažinimus ir juos skelbti svetimųjų rateliuose. Bet kartu patys egzilai turėtų susiprasti ir nutraukti antikomunistinę kovą vien negatyvine prasme. Nusi-

bodo kitiems egzilų ašaros, aimanavimai, visokių teisių ir paramų prašymai. Visa, ką mes pasakojame apie mūsų kraštų vargus, laisvojo pasaulio žmonėms yra pavirtę istorijos įvykiais, kurie jiems nebelabai rūpi. Po dvylikos metų aimanų turime sudaryti naują kovos planą prieš Sov. Sąjungos imperializmą komunizmo priedangoje.

Pirmiausia egzilinis jaunimas turėtų sunaikinti apie egzilus blogus atgarsius, kuriuos paskleidė komunistų propaganda ir kai kurių mūsų nevykusi laikysena. Paprastai oficialios įstaigos, parlamentiniai bei politiniai sluoksniai į egzilus žiūri gerai, bet viešoji opinija nėra mums palanki. Eilinis pilietis į egzilą žiūri, kaip į žmogų, kuris nori karo savo krašto laisvei atgauti. Su tuo mes turime kovoti ir stengtis įtikinti vakariečius, kad ir mes taikos norime, bet neatsisakome nuo politinio karo, kurį ir vakarai turėtų kariauti.

Antra, egzilai daugumoje yra laikomi feodalinės klasės atstovais, neo-liberališko režimo šalininkais. Reikėtų statistika parodyti, jog pabėgėlių tarpe yra įvairiausių klasių žmonių: darbininkų, amatininkų, ūkininkų etc... Rytų Berlyno, Poznanės sukilimai aiškiai įrodė, jog ir darbininkija priešinasi komunistinio režimo sistemai.

Be to, jaunieji patys turime įsitikinti ir kitiems pareikšti, jog prie senos tvarkos vargiai bus įmanoma grįžti, net laisvę atgavus. Turime studijuoti ir imti pagrindu padėtį tokią, koki ji dabar yra už "geležinės uždangos", o ne tai, kas buvo prieš karą, ir turime galvoti apie radikaliausių reformų įgyvendinimą, atsižvelgiant į esamus socialinius principus. Jei Sovietų okupacija dar užtruktų keleris metus, tai jaunimas krašte bus paveiktas kolektyvinės sistemos dvasia, ir vargiai kapitalistinė santvarka kur nors beturės populiarumo.

Pagaliau paskutinis egzilui taikomas priekaištas tai, kad jis gyvenąs nerealiam pasaulyje, reikalaująs turėtų savam krašte privilegijų, svajojąs atgauti prarastus turtus, užimti ateityje atsakingus postus savo krašte savųjų, ar svetimųjų padedamas... Visi egzilai šiuo požiūriu tikrai turėtumėm suprasti ir kitiems pasakyti, jog grįžę į savo tėvynę rasime naujus žmones, kurie puikiausiai pažįsta savo krašto padėtį, problemas ir kurie vargo, kentėjo ir kovojo prieš okupantą. Grįžusieji iš Vakarų neturėtų tikėtis turėti pirmenybę bei atgau-

ti daugiau negu tie, kurie Sibire mirė, ar žuvo miškuose...

Iš to, kas pasakyta, dar neseka, kad visų bendradarbiavimas būtų neįmanomas. Nualintam kraštui atstatyti kiekvienas geros valios lietuvis bus reikalingas, o ypačiai kompetentingi asmens atsakingiems postams. Svarbu tik, kad didžiausias susirūpinimas iš egzilų pusės būtų ne noras ponauti, kaip dabar jiems prikišama, bet įsisąmonimas, kaip būti geriausiu savo tėvynės tarnu. Gal kai kam atrodys šios mintys per radikalios, bet jos kyla prisiminus faktą, kada Pavergtų Europos Tautų seimo posėdžiuose buvo svarstomos įvairios rezoliucijos ... augštųjų valdininkų pensijų reikalu ir kaip Centro ir Rytų Europos laisvojo jaunimo tarybos delegatai joms prieštaravo. Turint visa tai prieš akis, tenka mesti žvilgsnį —

KUO DABARTINIU MOMENTU TURĖTŲ SUSIRŪPINTI EGZILINIS JAUNIMAS

1. Pirmutinis reikalas — jaunimo jėgas apjungti. Mūsų jėgos ir taip nėra tvirtos, bet jei mes nesugebėsime visi išvien dirbti, tai jos visiškai sunyks... Ar nenuostabu, kad reikėjo dešimt metų, kol įsikūrė Centro ir Rytų Europos Laisvojo Jaunimo Taryba. Ar nenuostabu, kada tiek darbo ir kovos reikia prieš bendrą priešą, — eikvojama jėgos tuščioms diskusijoms. Jaunoji egzilų karta iš viso mažai besupranta mūsų žmonių vidaus ginčus, o laisvojo pasaulio žmonės jų visiškai nepateisina... Mes, studentai, turime tik džiaugtis, kad pavyko Vokietijoje ir Skandinavijoje įkurti sąjungas, apimančias visų tautybių egzilus studentus. Taip pat pagirtina, kad mes, lietuviai, Laisvosios Europos Kolegijos studentai, jieškome būdų, kaip galima būtų Europoje įkurti lietuvių studentų centrą.

2. Ryšius palaikyti su tarptautinėmis Vakarų jaunimo organizacijomis. Likdami užsidarę siaurame savo tautiniame ratelyje, mes toli nenueisime. Mums reikia eiti į Vakarų jaunimo tarptautines organizacijas. Ten dalyvaudami, mes geriau pažinsime jų galvoseną, jų charakterį, geriau mokėsime, reikalui esant, į juos prabilti, daugiau turėsime progų juos supažindinti su mūsų problemomis ir jų aktualumu. Jei galima kur įeiti į tarptautinius partijų sambūrius, tai neturėtume to bijoti (žinoma, nesikišant į jų vidaus ginčus). Turėdami draugų kiekvienoje partijoje, žymiai pasitarnausime ir savo tautiniams reikalams.

3. Įsijungti į to krašto, kur gyvename, jaunimo organizacijas. Mūsų insifiltravimas į tautines jaunimo organizacijas bus lyg savo rūšies skiepai nuo "raudonųjų" mikrobų, kurie juos puola. Žinodami iš patyrimo ir studijų komunizmo ekspansiją ir metodus mūsų kraštuose, praktiškai galėsime jiems daug ką pasakyti — patarti. Taip pat vienas mūsų bendrųjų tikslų yra drauge su vakariečiais steigti kursus kadrams paruošti ir metodingai ideologinei žmonių formacijai kovai su komunizmu. Be to, šiame koegzistencijos laikotarpyje, kada vyksta įvairių įvairiausių delegacijų pasikeitimai su kraštais už "geležinės uždangos", mes daug pasitarnautume mūsų tikslams, jei galėtume vakariečius įtikinti, kad tie pasikeitimai turi eiti griežtu reciprociteto principu.

4. Kaip informacinę mintį tenka pažymėti, jog Afrikos ir Azijos žemynuose egzilai turi progų daug ką padaryti. Ten, kur kartais anglai, amerikiečiai ir prancūzai bei belgai sunkiau gali veikti — egzilai gali būti geri tarpininkai. Jie lengviau ir greičiau susikalbės su vietiniais gyventojais. Į juos nebus žiūrima, kaip į imperialistus ir kolonialistus... Taip, pavyzdžiui, Indonezijoje ir Indokinijoje keletas jaunų egziliečių pateko į įdomias vietas, apie kurias joks vakarietis negalėjo nė svajoti. Tai yra tiesa ne tik Azijoje, bet ir Afrikoje bei Pietų Amerikoje, kur žmonės įtaria per didele galybe Šiaurės Amerikos "brolį"... Šioji privilegijuotoji padėtis ir objektyvumo savybė, siejama su egziliečiu, jam leidžia atlikti svarbias ryšininko pareigas tarp tų visų kraštų, kurie yra stipriai jautrūs nacionalistiniais klausimais, ir vakariečių.

* * *

Ča iškeltos mintys yra pagrįstos kasdieninio gyvenimo faktais bei įvykiais. Jos tinka visiems egzilams. Bendrieji uždaviniai yra tie patys, tik reikia pabrėžti, jog tarptautiniai egzilų sąjūdžiai bus tiek pajėgūs, kiek bus stipri kiekvieno krašto paskirai tautinė veikla. Imant lietuvius specifiškai reikia precizuoti, kad mūsų visos veiklos pagrindas turi būti *lietuvybė* ir visa, kas su ja surišta. Tik teigiamai išsprendęs šią problemą, lietuviškas jaunimas galės tinkamai atlikti jam likimo skirtą tautinę misiją.

VIENO POGRINDŽIO KRONIKA

BRONIUS SAKALAS, Chicago

Vokiečių okupacijoje 1941 Lietuvos laikinajai vyriausybei savo veikimą sustabdžius, pasipriešinimui perėjus į pogrindį, ir provincijos sąjūdžiai tuo pasekė...

Tauragės priemiesty p. Mo. namuose 1941 spalio pirmą sekmadienį įvyko pirmas posėdis. Vieningai buvo sutarta organizuoti pogrindžio veikėjus, spaudos platintojus, o netikėtumams išvengti būtinai turėti nuolatinius savo slaptus ryšininkus apskrities viršininko įstaigoje ir policijoje. Tai pasiekti nebuvo sunku, nes pačiame posėdyje iš apskrities viršininko įstaigos dalyvavo R., o iš policijos J. ir B. Jiems ir buvo patikėti ryšininkų uždaviniai.

Ryšininkai savo tinklą išplėtė visoje apskrityje. Jų energinga veikla išgelbėjo visą eilę asmenų nuo suėmimo. Tarp kitų, ryšininko B. įspėtas suspėjo nakties metu pasišalinti ir suėmimo išvengti paties viršininko sekretorius leit. G. Tas pats ryšininkas išgelbėjo nuo panašaus likimo ir lietuvių saugumo viršininką Ge.

Pogrindžio veikėjų posėdžiai buvo daromi kas dvi savaitės, vis kitoje vietoje, kad nekiltų įtarimo. Vieną sykį tokis posėdis buvo net paties viršininko įstaigoje, nors buvo žinoma, kad viršininkas tokiam veikimui nebuvo palankus. Tos įstaigos valgyklos vedėjas G. M. sugebėjo suorganizuoti pačioje viršininko įstaigos valgykloje dar ir vaišes, kad niekas nieko neįtartų. Tame posėdyje buvo sutarta paruošti karinį kovos dalinį, kuriame pirmiausia būtų paruošti jaunieji kovotojai partizaninei veiklai. Nutarimą vykdyti buvo pavesta šių eilučių autoriui.

Tauragės mieste nesant tinkamų sąlygų, darbą pradėjau viename bažnytkaimyje. Vietos girininkui ir klebonui nuoširdžiai padedant, atsirado daug pritariančių. Per du mėnesius buvo suorganizuoti du skyriai ir kiek vėliau trečias. Skyrininkai Z. R. ir E. savo pareigas suprato ir parodė didelio atsidėjimo ir ryžtingumo... Pamokos dažniausiai vykdavo skyrininkų butuose. Iki 1944 pradžios jaunieji kovotojai pakankamai buvo apmokyti vartoti ginklą, vykdyti puolimus ir atsitraukimus, įruošti slėptuves, vartoti džiu-džitsu ir kitus veiksmus, naudingus partizaninei veiklai.

1944 rusams pusę Lietuvos vėl užėmus, keletas pogrindžio veikėjų, palikę savas sodybas, prisijungė prie mūsų karinio dalinio, o nuo Panevėžio atvyko ir prisijungė du ištisi skyriai su ginklais. Tokio skaičiaus ginkluotų vyrų nebuvo įmanoma nuslėpti nuo viešumos. Nė nesistengėm nuslėpti. Policijos vado sekretorius V. M. parūpino pagelbinės policijos blankų, kuriuose įsirašę savo pavardes nebijojom ir su ginklu viešai pasirodyti. O per geras asmenines pažintis buvo gautas iš vokiečių antrojo skyriaus karininko W. specialus pažymėjimas būrio vadui.

Rugpiūčio mėn. lietuvių savisaugos daliniai rinkosi į Tauragę. Jie buvo nuginkluojami ir išsiunčiami į Vokietiją. Stengėmės įsigyti iš jų ginklų. Deja, turėjom mokėti dideles kainas, ir greitai mūsų piniginės buvo tuščios.

Istorinis mums posėdis buvo sušauktas B. namuose Žolinės išvakarėse. Posėdis truko visą naktį. Saulutė rado ant stalo mūsų planus ir nutarimus, kas ką turi veikti ir kur rinktis pavojaus atveju, priartėjus bolševikams, pagausėjus desantininkams, o taip pat banditų ir vagių skaičiui miškuose. Pasirodė aktualu taip pat didesnis ryšys su kitais būriais. Padėtis kaito... Šiame posėdyje buvo išrinktas visos apskrities partizanų vyriausiu vadu leitenantas XV (kuris savo duotą pažadą ir priesaiką ištesėjo iki galo, likdamas krašte kovoti ir bolševikams užėjus). Taip pat visi džiaugėmės bažnytkaimio klebono sutikimu globoti ryšininkus, kurie į jo patalpas pristatydavo raštus ir spaudą ir iš ten paimdavo, kas reikia kitur perduoti.

Vieną dieną "Vanagų" štabo du jauni ryšininkai iš Telšių, atvykę su žiniomis, užsimanė pasirinkti senų ginklų. Tai pastebėjo rudmarškiniai ir juos suėmė. Laimė, klebonas suspėjo laiku mums pranešti. Būrio vado turimas vokiškas pažymėjimas sustiprino jo autoritetą bei patikimumą vokiečių pareigūnų akyse ir šiuo kartu pasisekė juos įtikinti, kad šie du jaunuoliai buvo pasiųsti į kaimus surinkti besimėtančius senus ginklus. Vaikinus paleido.

Frontui dar labiau priartėjus, mūsų vyrams teko budėti ir kovoti ne juokais prieš desantininkus ir plėšikus. Kur mūsų vyrai patruliuodavo naktimis, ten ūkininkai buvo ramūs nuo plėšimų. Kur mūsų nebuvo, buvo dedamos pastangos suorganizuoti kovų dalinius. Rugsėjo

pradžioje su girininku A. G. išvykom tuo tikslu į Naumiestį ir Švėkšną. Ten sumezgus ryšius su vietiniais pogrindžio veikėjais, partizanas L. gražiame miškelyje sukvietė apylinkės pirmą susirinkimą. Atsilankė apie 20 asmenų — buvę kariai, studentai, ūkininkaičiai. Vyriausias amžium pulk. B. buvo paprašytas pirmininkauti susirinkimui ir vadovauti sambūriui. Po kelių pulkininko klausimų, paaiškėjo bendras pritarimas, ir nutarta kovos dalinį steigti. Man, ten buvusiam svečiui, teko ryšininko pareigos.

Tik baigus susirinkimą ir taikstantis nakvoti, atvyko dviračiu mūsų kuopos ryšininkas su pranešimu, kad rytojaus dieną įvyksta visos apygardos būrių vadų suvažiavimas Upyne. Suvažiavimą šaukia kap. P. Gužaitis (apie Gužaitį žr. Į Laisvę Nr. 8-45). Tokis suvažiavimas turėjo būti, mūsų žiniomis, pirmas. Nakties metu važiuoti dviračiu per miškus buvo rizikinga. Upyną pasiekiau jau vieną dieną per vėlai. Nieko nurodytoje vietoje neberadau. Pasukau į kitą punktą, kur radau prof. J. Ž. Profesorius buvo atnešęs iš kito vienkiemio pundą raštų, aplinkraščių, daugiausia liečiančių LLA (Lietuvos Laisvės Armija. Red.). Bet su jos organizavimu nesiskubinom. Laukėm instrukcijų iš paties Lietuvių Fronto centro.

Rugsėjo mėn. banditams įsidrąsinus plėšikauti be paliovos Tenenių apylinkėje, gavau įsakymą vykti tenai su savo vyrais, kurie gali, ir atstatyti ten tvarką bei saugumą, nes kariuomenės arti nėra, o policija bejėgė. Nuvykom į miškų centrą. Talkon atvyko iš Naumiesčio kovose užgrūdintas puskarininkis X su kovotojais ir iš Švėkšnos keli policininkai. Tokiu būdu sudarėm tris skyrius, iš vietinių ūkininkaičių suorganizavom dar ketvirtą, kuris mums galėjo talkinti tik naktimis. Po kelių susikirtimų plėšikavimas dingo, ir ūkininkai vėl galėjo atgauti ramybę.

Spalio 5 bendradarbis "Vanagas" A. S. pranešė, kad netoli Stemplių kaimo įsikūrė banditų štabas. Apsupti ir sunaikinti būtų buvę nesunku. Bet tame name gyveno ir mažažemio ūkininko šeima, o eiti į vidų ir daryti kratą reiškė paaukoti keletą savų vyrų. Teko stebėti iš tolo ir rinkti žinias apie jų buvimą ir pajėgumą. Bet tai nutraukė nauji įvykiai. Spalio 6 vėlai vakare ryšininkas S. iš Kvėdarnos pranešė: vokiečiai suėmė majorą Mm. ir jo draugą, irgi lietuvį karininką; abudu buvo suimti pamiškėje, ginkluoti rusiškais automatiniais

pistoletais.. Vokiečiai įtarią, kad suimtieji esą visų čia veikiančių banditų ar desantininkų vadai, ir tuoj jie būsią pakarti ar sušaudyti. Suimtųjų patsai nepažinau. Bet nebuvo galima tikėti, kad jie ką bendra turėtų su rusų desantininkais ar banditais. Greičiausia, jie yra tokie pat kovotojai kaip mes, ir juos reikia gelbėti. Tik kaip. Žinojau, kad Kvėdarnoj stovinčiame kariuomenės daliny buvo daug lietuvių, kurie kitados buvo savisaugos daliniuose, paskui kai kuriuos iš Vokietijos atgabeno į čia ir įjungė į dalinį, kuriam vadovavo klaipėdietis puskarininkis, šiek tiek mokėjęs lietuviškai, o visas kitas administracinis personalas yra vokiečiai. Nutariau kreiptis į juos. Bet kad lengviau galima būtų juos paveikti ir įtikinti, ryžomės dar tą pat naktį, spalio 7 ištirti sekamą banditų štabą. Pirmą valandą nakties su trimis skyriais iš miško išėjom ir apstojom trobas. Iškrėtėm visas patalpas. Visi buvo dingę. Tik šiene radom įsikasusį rusą, be jokių dokumentų, apie 19 metų amžiaus. Jį nusivežėm į Kvėdarną, su juo ir su pažymėjimu teko prisistatyti vokiečių puskarininkiui. Tas tuojau pasigyrė: "O mes vakar geresnius paukštelius suėmėm". Leido man juos pamatyti. Kameroje, kurioje jie buvo laikomi, po bendrų klausimų tuojau išaiškėjo pažįstami slaptažodžiai. Tada užsimezgė nuoširdus pasikalbėjimas. Pasirodė, jų būta tame kap. Gužaičio šauktame suvažiavime, į kurį aš nespėjau nuvykti . . . Tačiau kita dalis — įtikinti puskarininkį, kad čia yra padorūs lietuviai, nebuvo lengva. Atėjo dar bendradarbis mokytojas Sn. Abudu prašėm, kad paleistų, nes jie norį prie mūsų liktis ir veikti. Desperacinėse pastangose teko telefonu šauktis pagalbos to karininko W, kurio vardas buvo mano pažymėjime. Jis pažadėjo pakalbėti su puskarininkiu, kad suimtuosius paleistų.

Vėliau tik patyriau, kad jie buvo paleisti ir su tuo daliniu pasitraukė į Vokietiją.

Sovietinės invazijos galutinė banga išblaškė mūsų kovos dalinį. Vienus atplovė į Vakarus, kiti liko savam krašte. Kronikos rašymas nutrūko...

Iš laiško, gauto iš Lietuvos:

. . . Žinai, brangusis, aš senis labiausiai tau dėkoju už diržą britvai galąsti. Žinai, britvą dar šiokią tokią turiu, bet diržo niekur negalėjau gauti . . .

NUO NECKARO — IKI NEMUNO

Europos LFB studijų savaitės dalyviai iš įvairių Europos kraštų trumpai prabilo į pavergtuosius lietuvius 1956 rugpjūčio 20 Amerikos Balso bangomis. Jų nuotaiką broliams anapus iliustruoja keletas sakinių iš jų kalbų:

KUN. DAUKNYS. ... Iš Anglijos atvažiavęs į Europos Lietuvių Fronto Bičiulių studijų savaitę, jums perduodu nuoširdžius sveikinimus nuo Anglijos ir Škotijos lietuvių. Tarp visų Didžiosios Britanijos lietuvių — senųjų išeivių ir naujųjų tremtinių — vyksta brolišKas bendradarbiavimas... Prie gražaus solidarumo kovoje už Lietuvos vardą anglų tarpe daug prisideda ir rezistencinio sąjūdžio Lietuvių Fronto bičiulių židiniai Londone, Bradforde, Birminghame ir paskiri bičiuliai Škotijoje, Stroude, Gloucesteryje, Corby, Coventry, Nottinghame, Northamptone, Derby, Wolverhamptone ir Stoke-on-Trente. Mes taip pat dalyvaujame ir anglų antibolševikinio fronto sąjūdžiuose. Kovojame ir meldžiamės, kad Galybių Dievas mūsų tautą laimintų, stiprintų ir išvestų į laisvės ir nepriklausomybės kelią.

M. MILIENĖ. ... Nors jau prabėgo dvylika ilgų metų, kai mes esame atskirti nuo savo žemės, nuo savo brangių artimųjų, bet mūsų ilgesys, mūsų meilė priklauso tik jums, tik pavergtam Lietuvos kraštui, kovojantiems ir kenčiantiems broliams... Aš dirbu kad ir negausiame lietuvių būrelyje Šveicarijoje, bet kaip moteris daugiau pamąstau apie moteris tėvynėje. Aš žinau, kokią svarbią rolę turi moteris rezistencinėje kovoje. Žinau, kiek jėgos ir ryžtingumo slypi mūsų motinos širdyje ir kokia jos nuolatinė aukos dvasia yra galinga...

E. TURAUSKIENĖ. ... Noriu jus dar patikinti, kad mūsų visuomeninkai, politikai, diplomatai ir kultūrininkai laisvoje Prancūzijoje randa atgarsio savo pastangose, sutinka supratimo ir susilaukia paramos mūsų kovai. Mes visi laisvame pasaulyje budintieji savo vaidmenį suprantame didžiai kukliai ir ribotai. Mes save laikome tiktai jūsų pagelbininkais, stengdamiesi atlikti tai, ko jūs, žiaurių aplinkybių dėka, negalite...

O. KLEVINIENĖ. ... Pirmą kartą dalyvaudama Lietuvių Fronto studijų savaitėje, siunčiu jums širdingiausius sveikinimus visos mažytės Olandijos lietuvių bendruomenės vardu... Mūsų bendruomenė Olandijoje labai maža — tik 56 lietuviai, išsiblaškę visame krašte, su centru Olandijos Limburge, anglies kasyklų srity.... Mes apsiribojome čia ruošiamom lietuviškom pamaldom, procesijose su tautine vėliava ir didžiųjų švenčių metu kalbom per olandų radiją apie mūsų tautą... Bet mes laukiam ir tikime, kad išauš mūsų tėvynei laisvės valanda.

KUN. DŽIUGĖNAS. ... Italijoje susitelkę lietuvių Fronto bičiuliai siunčia nuoširdų sveikinimo ir vilties žodį... Palaikydami ryšius su įtakingais Italijos vyriausybės ir Vatikano sluoksniais, esame laimėję Lietuvai nuoširdžių draugų. Mes keliame balsą už Lietuvos laisvę ir nenustosime jo kėlę...

(Nukelta į 96 psl.)

Sovietinamas lietuvių literatūros mokslas

Europos LF studijų savaitėje buvo specialiau nagrinėta, kuria linkme sukamas okupuotojo Lietuvoje lietuvio dvasinis gyvenimas moksle bei mene. Prie prof. Z. Ivinskio žvilgsnio į Lietuvos istorijos sovietizaciją, prie prof. J. Griniaus žvilgsnio į Lietuvos meno komunistinimo pastangas pridedame dar žvilgsnį į literatūros mokslą. Lig šiol lietuvių literatūros istorija dar neparašyta. Dar nesurasta, kaip istorinio materializmo metodu išaiškinti visus lietuvių literatūros gyvenimo reiškinius. Tenkintasi atskiromis monografijomis ar chrestomatijomis. Tačiau ir jose iš dalies pasireiškia, kaip sovietinis metodas mėgina prieiti prie lietuvių literatūros faktų. Sustojame prie poros tokių leidinių.

*

Donelaitis ir Malenkovas

Kristijonas Donelaitis susilaukė Lietuvoje dėmesio. Išleistos jo rankraščių fotokopijos. Parašyta pora monografijų. Viena iš jų yra L. Gineičio "Kristijono Donelaičio Metai", išleista 1954.

Su malonumu sutinki kiekvieną lietuvišką knygą ar knygą apie lietuvius. Tačiau paskaitęs Gineičio knygą, jauti didelę užuojautą knygų autoriams Lietuvoje, kad jie yra verčiami į lietuvišką medų pilti sovietišką degutą. Tokis degutas Gineičio knygai tai šaukimasis į literatūrinius autoritetus tokių "specialistų" kaip Malenkovas. Malenkovo literatūrinius nurodymus autorius yra priverstas laikyti gairėmis Donelaičiui nagrinėti. Autorius rašo:

"Draugo G. Malenkovo ataskaitiniame pranešime partijos XIX suvažiavimui duotasis tipiškumo apibrėžimas atveria kelią į teisingą Donelaičio kūrybinio metodo, jo sukurtų veikėjų, jo vartojamų satyrinių priemonių įvertinimą. Šių nurodymų šviesoje ir tenka įvertinti Donelaičio literatūrinį palikimą" (17 p.).

Žinojom, kad Malenkovas buvo specialistas 1940 lietuvių deportacijoms paruošti. Rūpestingas specialistas, kuris slaptame Rygos pasitarime su NVKD viršininkais galėjo griežtai įsakinėti žodžiais: argi jūs neturite pakankamai šautuvų jiems likviduoti (enkavedisto Molino liudijimas). Dabar to specialisto metodas taikomas ne tik žmonėms, bet ir knygoms... Jis pasirinktas lietuvių literatūrai specialistu, tur būt, dėl to, kad knygelė išleista 1954, vadinas, paruošta Malenkovo viešpatavimo laikais. Šiais laikais jau būtų geriau į autoritetus tikęs Chruščiovas. Tarp jo ir Donelaičio būtų didesnio artimumo, nes Chruščiovas rastų Metuose sau draugą Dočį, kuris girtas būdamas visokių niekų prisakė ir kalmynų trobas padegė...

Šiuo sarkazmu tegalima vertinti literatūrinių autoritetų pasirinkimą Gineičio knygoje. To pat vertas ir

autoriaus "niekinimo - gyrimo" metodas, net rašydamas apie 18 amž. Lietuvą, niekina "buržuazinę Lietuvą" ir ima girti "tarybinę Lietuvą". Girdi, "buržuazinėje Lietuvoje Donelaičiu niekas nesirūpino, jo kūrybą nuo liaudies slėpė (!), ją iškraipinėjo ir tik "tarybinė santvarka atvėrė neribotas perspektyvas ir Donelaičio populiarumui". Esą "jau pirmasis Metų leidimas išėjęs atkūrus tarybinę santvarką Lietuvoje, susilaukė didžiulio skaitančios visuomenės pritarimo ir įvertinimo". Taip rašo Gineitis. Taip jam įžangoje pritaria ir K. Korsakas. Taip girdami sovietinės santvarkos nuopelnus Donelaičiui, abudu nutyli vieną dalyką — kad tas leidinys, kuris, anot Gineičio, buvo "tarybinės spaudos teigiamai įvertintas kaip reprezentacinis ir autentiškas", buvo visai ne sovietinės santvarkos padaras. Jis buvo užsakytas tos bolševikų niekinamos "buržuazinės Lietuvos" švietimo ministerijos, paruoštas J. Ambrazevičiaus ir iliustruotas V. K. Jonyno. Jų darbą priskiria dabar Gineitis "tarybinei santvarkai". Tai įprastinis sovietinis nusavinimas. Jeigu nusavinamas namas, kodėl negali būti nusavinamas veikalas. Vakaruose tai vadinamas vagyste ir melu, o Lietuvoje tai Malenkovo metodo pritaikymas...

Niekinimo metodą Gineitis taiko net svarstydamas Donelaičio literatūrinį žanrą. Autorius sako: Metai tai poema, tačiau "buržuazijai viešpataujant" Metai buvo vadinami idilėmis. "Šitokios buržuazinių literatūros tyrinėtojų peršamos nuomonės nebuvo atsitiktinio pobūdžio. Siekiant pridengti tuometiniame kaime vykstantį žiaurų išnaudojimą ir plačiųjų valstiečių masių pavergimą... buvo stengiamasi vaizduoti kaimo gyvenimo idilę". Vadinas, štai dėl to "buržuaziniai tyrinėtojai" vadino Metus idilėmis! Kiek ir tas aiškinimas yra naivus ir kiek paremtas melu, rodo Lietuvių Enciklopedija, kurioje Donelaičio Metai vadinami kaip tik "aprašomąja poema".

Tokių melų čia nesuskaičiuosi. Autorius žino, kad rašo netiesą, bet įgąsdintas girti bolševikus ir niekinti "buržuazinę Lietuvą", taiko iki galo Malenkovo metodą, t. y. likviduoti faktus, kurie nesiderina su Malenkovo nurodymais.

Gineičio knyga yra pats primityviausias literatūros faktų sovietinimas. Visai kitokio pobūdžio yra B. Pranskaus paruošta "Lietuvių poezija XIX amžiaus", išleista 1955. Tai 19 amžiaus poezijos antologija, pradedant nuo Klemento ir baigiant Vaičaičiu ir Mačiu Kėkštu. Ar metų skirtumas, ar kitas autorius yra nulėmęs, kad ir knyga yra kitokia. Gal per vienerius metus bus sumažėjęs Maskvos spaudimas, o gal autorius pasirodė savarankiškesnis, kad įžanginėje apžvalgoje apsiėjo ne tik be tokių autoritetų kaip Malenkovas, bet ir iš viso be rusų autoritetų. Apsiėjo ir be tokio brutalaus faktų nubraukimo ar pramanymo, kaip Gineičio knygoje. Faktus, kurie jam, tikriau jo sistemai nepatinka, jis smerkia, bet prieš jų buvimą neužmerkia akių. Tik tada, kai niekaip negali faktų įglausti į marksizmo sistemos rėmus, juos apkarpo, retušuoja. Pranskaus straipsnis ir yra dėmesio vertas kaip pastangos lietuvių literatūrą aiškinti istorinio materializmo supratimu.

Faktai, kurie netelpa į prokrusto lovą

Pagal istorinio materializmo metodą autorius turi pasmerkti visa, kas yra susiję su religija bei religinės ideologijos pažiūromis, pasireiškusiomis literatūroje. Pranskus vadina tai reakcija ir klerikalizmu. Turi pasmerkti "feodalizmo" atstovus—dvarininkus, bajorus. Turi kelti ir augštinti visa, kas reiškia "liaudies", paskiau "proletariato" kovą už išsivadavimą — už socialinį išsivadavimą iš dvarininkų, už politinį išsivadavimą iš caro režimo. Literatūra tą išsivadavimą turi vaizduoti, rodydama, kaip to išsivadavimo avangarde eina rusų "liaudis".

Didžiausia kliūtis šitam metodui ir argumentas prieš jį yra patys lietuvių istorijos faktai. Į tuos faktus atsitrenkia ir Pranskus. Trejetas pavyzdžių.

1. Autorius negali praeiti pro Lietuvos valstybės 1795 padalinimą, kada didžiąją jos dalį paėmė Rusija. Bet negali to fakto pasmerkti. Jis turi parodyti, kad tai turėjo pozityvios reikšmės lietuviams. Lyg nenoromis ir atsargiai jis sako: "Lietuvos prijungimas prie Rusijos imperijos (1795), nutraukęs išimtiną lenkiškosios bajorijos ir dvarininkijos įsigalėjimą Lietuvoje". Vadinas, prijungimas prie Rusijos teigiamas ideologinei, tautinei ir klasinei kovai. Tačiau su tokia mintimi toliau pakliūva į prieštaravimus pats sau, nes rašo, kad po 1831 sukilimo ir toliau vyko Lietuvos bajorų intensyvus lenkėjimas (7 p.), o ir artėjant antram sukilimui rašo: "Jei šimtmečio pradžioje dar galima pastebėti žymų skaičių iš bajorų kilusios inteligentijos, dirbančios lietuvių literatūros dirvoje, tai XIX a. viduryje tokios inteligentijos skaičius ne padidėjo, o sumažėjo, intensyviai vykstant bajorijos nutautėjimui, atsišliejimui nuo lietuviškai kalbančios liaudies" (16 p.). Išvada: jei Lietuvos įjungimas į Rusiją būtų nutraukęs lenkiškos bajorijos įsigalėjimą, tai nebūtų tekę paskiau kalbėti apie Lietuvos bajorų didėjantį lenkėjimą. Faktai sugriovė pastangas pateisinti Lietuvos įjungimą į Rusiją.

2. Antra faktų grupė, kuri nesutelpa į sistemą, tai 1863 metų sukilimas, jo dalyviai ir jo siekimai. Autorius kalba, kad tai buvo "liaudies išsivadavimo judėjimo pakilimas tiek visoj Rusijoje, tiek ir Lietuvoj... Liaudies išsivadavimo judėjimas Rusijoje vyko idėjiškai vadovaujamas rusų revoliucionierių demokratų, kurių pasekėjų buvo ir Lietuvoje (Ant. Mackevičius), besirūpinančių tą judėjimą paversti ginkluotu valstiečių masių sukilimu, kuris išsiveržė 1863 m." (12 p.). Vadinas, rusų revoliucionierių įtakoj sukilo liaudis... Taip pagal "sistemą". Bet vėl su tokiais tvirtinimais autorius pakliūva į prieštaravimus. Į prieštaravimus faktams... Kai rusų revoliucionierių įtakos pavyzdžiu nurodo Mackevičių, tai užmiršta pasakyti, kad tas Mackevičius, sukilimo vienas iš vadų, buvo... kunigas, ir tikrai nebuvo rusų revoliucionierių pasekėjas. Kai kalba apie "liaudies išsivadavimo judėjimą", tai vardan "sistemos" yra priverstas nutylėti, kad tame išsivadavimo judėjime dalyvavo ne viena klasė, bet ir liaudis, ir dvarininkai, ir kunigai ir kad visi lygiai rusų malšintojų buvo gabenami į Sibirą. Taigi ten buvo ne klasių kova. Kai kalba apie išsivadavimą, tai negali sakyti, kad buvo vaduojamasi iš Rusijos jungo. Marksistinis aiškinimas sugalvojo triuką — sakyti, kad ne prieš rusus kovojo, bet prieš carą.

Vadinas, tegul tik caras bus nuverstas, bus pakeistas režimas, ir bus viskas gerai, lietuviai norės būti tų pačių rusų valdžioje. Pranskus betgi nenuslėpė fakto, kad to meto "savo eilėraščiuose poetai dažnai nedaro skirtumo tarp Rusijos carizmo ir visos rusų tautos" (13 p.). Ir tie, kurie 1863 sukilo, norėdami išsivaduoti, siekė ne carą nuversti, bet išsivaduoti iš Rusijos jungo, vis tiek ar jis būtų dengiamas caro vardu ar Stalino ar Chruščiovo. Toki yra faktai.

Per šituos faktus nepajėgia perkopti marksistinis aiškinimas. Juos galima būtų, Ginėičio pavyzdžiu, visai atmesti. Bet jie tokie dideli ir taip žinomi, kad jų atmetimas pakirstų pasitikėjimą ir sovietiniu marksistiniu aiškinimu kitiems faktams.

3. Spaudos draudimo laikais pasireiškusios lietuvių tautoje masinės tendencijos autorius jau nemėgina užtempti ant kurpalio; jis tik skiria priimtinus ir nepriimtinus dalykus. Priimtini: lietuvių tautos nacionalinio savarankiškumo propaganda, lietuvių kalbos augštinimas ir reikalavimas jai pripažinti lygias teises su kitomis kalbomis, meilė savo kraštui, jo žmonėms, savo tėvynei— Lietuvai, nes jie "atitinka visos liaudies interesus". Pasisakymai prieš spaudos draudimą ir kitokią prievartą vertinami taip pat teigiamai, nes tai "sutapo su demokratinių laisvių reikalavimais, kaip vienu esminių reikalavimų kovojant prieš Rusijos carinę vienvaldystę. Tačiau konkretus priespaudos suvokimas ir nužymėjimas kelių, kuriais eitina, kad būtų ji pašalinta ir lietuvių tauta išlaisvinta, žymioje tos poezijos dalyje buvo jau ne bendrai demokratinės, o buržuazinio pobūdžio, žymėjo buržuazines tos poezijos tendencijas" (19 p.). Ir tai jau nepriimtina. Nepriimtina, nes "jie neįžvelgė rusų liaudies išsivadavimo judėjimo, su kuriuo tik išvien einant buvo galimas carinės santvarkos sudaužymas. Nacionalistiniai išpuoliai prieš rusų tautą, žinoma, nieko bendro neturėjo su lietuvių liaudies nacionalinio išsivadavimo siekiais, jie buvo buržuazinio nacionalizmo, jau žymaus šio laikotarpio lietuvių poezijoje, apraiškos. Tokio nacionalizmo apraiškos buvo ypač ryškios kai kuriuose A. Baranausko eilėraščiuose" (13 p.).

Šiomis ilgesnėmis ištraukomis norėjom pažymėti, ko nori sovietinis vertinimas iš lietuvių tautinio atgimimo vaizduotojų — rodyti, kad lietuvių liaudis ėjo iš vien su rusų demokratine liaudimi. Norėjom taip pat pažymėti autoriaus pripažinimą, kad taip iš tikrųjų nebuvo. Tokioje padėtyje poezijos rinkinio autoriui belieka eilėraščius kaip minėto Baranausko "Kelionė Peterburkan" rinkiny praleisti, nutylėti; iš kitos pusės jieškoti ir kelti aikštėn tokius poetus, kurie bent kiek pabrėžtų revoliucinę kovą prieš caro režimą, socialinę vienos klasės kovą su kita, tos kovojančios klasės žygiavimą su rusų demokratine liaudimi." Taip ir daroma rinkiny. Bet tuo keliu atsitrenkiama vėl į prieštaravimus. Prieštaravimus "sistemai" ir faktams. Jei soc. realizmo sistema jieško literatūrinių faktų, kurie būtų radę visuotinio atgarsio liaudyje ir kurstę ją kovai, tai "Kelionė Peterburkan" ir buvo pats populiariausias lietuvių liaudyje eilėraštis, o jo šūkis "kad tu, gude, nesulauktum" ilgus dešimtmečius (ir net dabar!) išreiškė tos liaudies kovą ne tik prieš caro režimą, bet prieš rusų

okupaciją apskritai. Tai reiškė, kad lietuvių liaudis norėjo eiti savu keliu, nerišdama savo likimo su rusų tautos likimu.

Tiesa, buvo grupių net 1917 metais, kurios reikalavo sieti lietuvių kovą su rusų demokratinių grupių kova ir be jų atsiklausimo nenorėjo net pasisakyti už Lietuvos nepriklausomybės skelbimą. Tačiau gyvenimas parodė, kad laimėjo ne jos. Priešingai — jos pačios netrukus savo žygio išsižadėjo ir net išsigynė, vadinas, nelaikė jo lietuvių tautai tinkamu keliu. O lietuvių literatūroje tas noras jungti lietuvių tautos likimą su rusų likimu nerado jokio atgarsio — tokis jis nebuvo gyvas. Už tat sovietinio tyrinėtojo noras jieškoti tokių poetų, kurie reikštų kovą ir lietuvių norą jungti savo tautos likimą su rusų tauta, yra literatūros tempimas ant prokrusto lovos.

Tokiu prokrusto keliu turi eiti Lietuvoje literatūros mokslas.

"Tautinio komunizmo" pėdsakai?

Tos dvi peržiūrėtos knygos gali būti vertinamos ir kaip sovietinės okupacijos Lietuvoje dvejopų laikotarpių liudininkai. Pirmoji knyga yra išraiška to laikotarpio, kada, okupanto įsakymu, Lietuvoje buvo niekinama visa, kas lietuviška, ir garbinama, kas rusiška ir komunistiška. Rusiškas komunizmas — tai pats naiviausias ir brutaliausias laikotarpis Lietuvoje. Antroji knyga yra lyg atgarsis rafinuotesnio laikotarpio, kuriame ima kalbėti apie tautinį komunizmą". Jame su Maskva Lietuvą turi jungti bendras "tikėjimas"—komunistinė ideologija (socialistinis turinys) ir skirti skirtinga tautinė individualybė (nacionalinė forma). Lietuvoje buvo taip pat pajustas reikalas ir išdrįsta pabrėžti lietuvio teises pačioje Lietuvoje, tas teises demonstruoti mokslinių, meninių veikalų, lietuviškų literatūros klasikų leidimu, lietuviškomis programomis koncertuose ir pramogose, pareiškimais apie savo tėvynę Lietuvą (ne Sovietų Sąjungą). Tai gyvo organizmo reakcija prieš svetimo elemento apsėdimą ir lietuvių stūmimą iš žemės ir gyvenimo. Šituo atžvilgiu dabartinėje okupacijoje lietuviai pasijunta panašioje padėtyje kaip tautinio atgimimo laikais — turį kovoti prieš rusifikaciją. Tai jaučia ne tik "buržuaziniai nacionalistai"; daugelis ir kom. partijos narių jaučia reikalą kovoti ne prieš komunizmo doktriną, bet prieš rusų kolonialinį išnaudojimą.

Tokia atrodo dabartinė Lietuvoje lietuviška aspiracija. Bet ji susiduria su faktu, kad Lietuva yra rusų ginkluotos jėgos okupuota. Tada daromas kompromisas. Kompromisas, atrodo, yra pasireiškęs ir "Lietuvių poezijos" knygoje: bendra su Maskva ideologinė-komunistinė plotmė, skirtinga tautinė. O anas atsargus pagarbinimas Rusijai, prisijungusiai Lietuvą, pagarbinimas rusų liaudžiai, vadovavusiai "išlaisvinimo" sąjūdžiui gali būti priimtas kaip faktinė pastanga neprarasti geros akies Maskvoje... Ir vis dėlto tokia platforma Maskvos nepatenkino: žinia, kad knygos platinimas buvo kurį laiką sulaikytas, perdaug joje patriotinio elemento, perdaug kovos už žmogaus laisves... "Nacionaliniu komunizmu" Maskva netiki.

Ties šitomis "tautinio komunizmo" pastangomis Lietuvoje ir sustojome, toliau tylomis stebėdami eigą. Nei giriame jo dabar, nei smerkiame. Neatsargūs, reiktų manyti, tie vertintojai, kurie pasiskubina pasmerk-

Ko nepaskelbė Lietuvą lankę Urugvajaus lietuviai komunistai

Praėjusį rudenį sovietų atstovybė Urugvajuje ėmė organizuoti "P. Amerikos lietuvių delegaciją į tarybinę tėvynę". Joje turėjo dalyvauti ne tik Urugvajaus, bet ir Argentinos bei Brazilijos patikimi lietuviai komunistai. Bet nei Argentinos, nei Brazilijos vyriausybė tokiems ekskursantams nedavė vizų, ir todėl visa ekskursija atiteko Urugvajaus liet. komunistams. Be užkietėjusių stalininkų Rasikō, Čapliko, Revucko ekskursijon pateko ir jaunesnių: Čaplikaitė, Diktaraitė, Garbačiauskas, Revuckaitė, Šiugžda, Vėlyvytė ir kt. Kiekvienas ekskursantas gavo iš sovietų atstovybės lėktuvo bilietą ir 70 dol. kišenpinigių. Vieno asmens bilietas kaštuoja apie $1.500. Kadangi okupuotoje Lietuvoje ekskursantus globojo valdžia, tai jiems patiems tas visas pasivažinėjimas nieko nekaštavo. Suprantama, kad Maskvai ji buvo reikalinga. Tą reikalą išduoda ekskursantų laiškas "Tiesoje": "Mes akivaizdžiai įsitikinome, kad lietuvių tauta, įstodama į TSRS tautų šeimą, pasirinko teisingą kelią, kad lietuvių kultūra — mokslas, menas, literatūra — tarybinės santvarkos sąlygomis suklestėjo kaip niekad jos istorijoje..." Tai liudija ir ekskursantų vieši pasisakymai Urugvajuje. "Į L." skaitytojams, tikimės, bus įdomu, kaip kraštas ekskursantus priėmė ir nuteikė pagal informacijas, gautas kitu keliu.

*

Lapkričio mėnesį oro keliu per Paryžių — Prahą — Maskvą į okupuotą Lietuvą buvo atvykusi iš Urugvajaus 15 žmonių ekskursija. Jai vadovavo kažkoks, atrodo nelietuvis, Stasys Rasikas. (S. Rasikas yra Urugvajaus lietuvių komunistų galva, Lietuvos rusų kilmės. Red.). Ekskursantus globojo vadinamoji respublikinė profsąjungų taryba. Ekskursantai okupuotoje Lietuvoje išbuvo apie keturias savaites. Kelias dienas jie praleido Maskvoje. Okupuotosios Lietuvos "valdžia" ekskursantus labai globojo. Jiems pagerbti buvo specialus vadinamas LTSR augščiausios tarybos prezidiumo posėdis Vilniuje. Per tą posėdį Paleckis teisinosi dėl Lietuvą užplūdusių rusų. Esą, lietuvių paliktose sodybos ir įmonės tuščios negali būti. O lietuviai, "nepaisant raginimų, bausmių, kalėjimo ir net Sibiro... užsispyrę laukia grįžtant kapitalizmo laikų" ir nenori prisitaikyti prie esamos padėties. Todėl nereik stebėtis Lietuvoje įsikūrusiais žmonėmis iš kitų respublikų Ta proga **Paleckis užsiminė ekskursantams apie numatomą repatriaciją į Lenkiją.** Esą iš Lietuvos numatyta į Lenkiją repatrijuoti apie 100.000 "lenkų", kurių vietas turėtų užimti iš Pietų Amerikos grįžusieji lietuviai.

---

ti tą ar kitą žinomą Lietuvoje vardą, pasireiškusį sovietinėje spaudoje. Užuot vadinus juos "maskolberniais" ar "pataikūnais", būtų prasmingiau, teisingiau ir politiškai išmintingiau kritikuoti jų pareikštas nepriimtinas mintis ir, svarbiausia, demaskuoti tą sovietinio okupanto metodą savo propagandines mintis, varyti lietuvio rašytojo prievarta atveriamomis lūpomis.

J. Brazaitis

"Velnias jus čia atnešė..."

Anot Paleckio, ekskursija "didelę dalį respublikos apvažiavo ir dideliais ir mažais keliais". Tikrai, ekskursantai buvo vežiojami skersai ir išilgai Lietuvą. Tačiau būdinga, kad jų apsilankymai buvo staigūs, iš anksto neįspėti. Net ekskursantų giminės apie jų buvimą okupuotoje Lietuvoje paprastai gavo patirti tik tada, kai jau giminaitis iš Urugvajaus netikėtai pasirodydavo duryse...

Pasirodžius ekskursantams kuriame miestelyje, kolchoze ar įmonėje, vietiniai gyventojai pradžioje didžiai susidomėdavo "lietuviais iš Amerikos". Tačiau, išgirdę svečių sveikinimus, tuoj atpažindavo, kas per paukščiai tie ekskursantai, ir savo nusistatymo jų atžvilgiu nelėpdavo. Krašto lietuvių nusistatymas ekskursantų atžvilgiu buvo gana įvairiai pareiškiamas. Mandagiausias to pareiškimo būdas — neklausyti ekskursantų prakalbų. Buvo atsitikimų, kad ekskursantas-prakalbininkas likdavo be klausytojų. Stipresnis pareiškimo būdas — į ekskursanto prakalbą įterpti kokį žodelį nuo savęs, pvz.: "Niekšai!", "Išgamos", "Šnipai!", "Ar išlaisvinti mūsų atvažiavote? O gal palydėti į Sibirą?!", "Velnias jus čia atnešė!", "Tokiems tik geros lazdos reikia" ir pn. Vietos lietuvių nusistatymo ekskursantų atžvilgiu stipriausias pasireiškimas buvo grumojimas kumštimis, apspjaudymas, na, ir apstumdymas. Pvz. Kaune ekskursantų grupę užkalbino kažkoks darbininkas. Žodis po žodžio, ir pokalbis virto kumščiavimusi, o ekskursantams priešiškai nusiteikusių kauniečių minia vis didėjo. Ekskursantai pajutę, kad reikalas gali nekaip pasibaigti, į pagalbą pasitelkė pro šalį ėjusį rusų karį. Tasai nepanoro į lietuvių tarpusavio pasiaiškinimą gilintis ir tik iškvietė milicininką. Kai ekskursantų vadovas milicininkui ėmė skųstis "chuliganiškų fašistų" užpuolimu, tai pareigūnas tik pastebėjęs: "Ką aš jiems padarysiu! Pažįstu juos gerai. Kai kurie jų jau antrąkart iš Sibiro yra grįžę. Nekreipkit į juos dėmesio, draugai". Ogi kauniečiams milicininkas liepęs išsivaikščioti, "jei nemokat sutikt svečių iš Urugvajaus".

Viename kolchoze ar įmonėje ekskursantams besilankant, vienai ekskursantei kažkuris neatsargus žodis išsprūdo darbininkų adresu. Nors žodis buvo ispaniškas, bet nelaimei tarp darbininkų buvo ir ispaniškai suprantančių. Tik ekskursantės ašaros išgelbėjo ją nuo stipresnės darbininkų reakcijos.

Susitikimas su artimaisiais

Su retomis išimtimis ekskursantų susitikimas su savo artimaisiais buvo skausmingas. Kaikurie ekskursantai savų artimųjų išvis negalėjo rasti, nes tie Sibire. Kaikurie, nors ir rado savo artimuosius, bet nerado jų kaimynų, nes iš buvusių kelių dešimčių kaimo ūkininkų rado tik keletą, o visi kiti nežinia kur. Vėlgi kaikurie savo artimuosius rado paliegusius, didžiausiame skurde, įkurdintus tvarte, nes gyvenamoj troboj įkurdintas koks kolchozo pareigūnas rusas. Vieno ekskursanto sesuo staiga jo apsilankymo užklupta ir manydama, kad jis, kaip kad kaikurie lietuviai anksčiau iš Pietų Amerikos grįžo gyventi į okupuotą Lietuvą, taip pat visam laikui parvykęs, ėmė raudoti dėl tokios brolio kvailystės ir kiek apsiraminus pirmu klausimu paklaususi: "Tai kaip dabar gyven-

si?!!" Vėlgi vienam ekskursantui, apsilankius tėviškėje, brolis stačiai akysna tėškė: "Išgama", ir daugiau kalbos nebuvę.

Šiaip dažniausiai ekskursantų sutikti žmonės vis prašė ir prašė pasakyti jų giminėms ar nors tik pažįstamiems Amerikoje, kad atsiųstų ką iš drabužių ir apavo. Ogi vienoje vietoje jau ekskursantus į traukinį palydėdamas jaunas lietuvis susijaudinęs kreipėsi į ekskursantus, prašydamas juos neklaidinti kitų žmonių. "Jūs nežinote, kas yra komunizmas praktikoje ir kas yra bolševikinė okupacija", — sakė jis. "Jei norite, jūs galite matyti, koks čia pas mus gyvenimas sunkus..." Traukinys pajudėjo, ir pokalbis nutrūko.

Ekskursantus visur lydėjo "angelai sargai", čia kaip "vertėjai" rusų bei ispanų kalbų, čia kaip "vadovai", čia kaip "šoferiai", kurie nuolat būdavo ekskursantų pokalbiuose su žmonėmis, kurie ekskursantus nepaleisdavo iš akių ir šiems lankantis pas savo artimuosius. Apskritai ekskursantams pas artimuosius buvo labai trumpa galimybė — tik pora, trejetas valandų. Šiaip vis kelionės, priėmimai, grupinis įmonių įstaigų, kolchozų, teatro, kino laikymas. Atskiriems ekskursantams privačiai išsikalbėti su žmonėmis, net su giminėmis stačiai nebuvo progos.

Suprantama, visi šiokie patyrimai ypač jaunesniesiems ekskursantams, kurių dvasios, jautrumo dar nespėjo komunistinis tvaikas galutinai užmušti, turėjo sujudinti sąžinę ir žmogiškąjį padorumą. Todėl nenuostabu, kad kaikurie ekskursantai savo giminėms atidavė atsivežtų drabužių ir skalbinių visas atsargas. O vienas ekskursantas pasakė: "Jei nebūt žiema ir grįžt galėčiau be marškinių, palikčiau jiems ir paskutinius savo marškinius..."

Sovietų propaganda reikalauja bučiuoti kanauninko žiedą

Vienas iš įdomesnių ekskursantų apsilankymų buvo jų vizitas pas Kauno arkivyskupijos valdytoją kan. dr. J. Stankevičių. Be abejojimo, ne sava iniciatyva ekskursantai tatai darė. Bet ekskursijos vykdytojų tikslams tatai buvo reikalinga, ir todėl Urugvajaus lietuvių atkaklieji bedievybės šaukliai, pasak velionies Jakšto, už durų palikę ne tik kaliošus ir lazdas, bet ir savo bolševikinį ateizmą, prisistatė ir pas kan. dr. J. Stankevičių, anot jų, "Lietuvos arkivyskupą".

— Tai būsite katalikai? — pirmiausia pasiteiravo kan. Stankevičius dievobaimingai prieš jį išsirikiavusius Stalino garbintojus. Tyla. Lyg kas žadą ekskursantams būtų atėmęs. Tik dirsčiojasi viens į kitą ir į ekskursijos vadą Rasiką didžiai susirūpinę.

— Tai gal ir katalikai, — ėmė mikčioti iškaitęs Rasikas, tarytum ne kan. Stankevičius, o pats Stalinas jį egzaminuotų.

Pastebėjęs ekskursantų didį sumišimą, kan. Stankevičius savo klausimą patikslino:

— Klausiu, ar tarp jūsų visi katalikai, ar nėra kito tikėjimo žmonių?

— Nėra, — jau kiek tvirčiau atsiliepė Stalino išpažintojas Rasikas.

— Tai klaupkitės, palaiminsiu, — lyg iš giedro dangaus perkūnijos trenksmą išgirdo ekskursantai kan. Stankevičiaus žodžius. Pirmą akimirksnį buvo įspūdis, kad kanau-

Poezija iš Sibiro

Į Laisvę lig šiol spausdino gabalus partizaninės poezijos. Ji kitokia nei čia laisvajame pasauly kuriamoji. Ji artima liaudinėms dainoms ir savo nuotaika ir kuriamaisiais vaizdais. Formos imantrumo joje nėra. Gausu joje ir netašyto prozinio pasisakymo. Tačiau ji yra liudininkas skurdaus, desperacinio gyvenimo, kuriame eina kova dėl egzistencijos.

Tik joje, kaip ir liaudies dainose, retai kada rasi herojikos. Tie, kurie tuos poezijos fragmentus rašė, nesijautė esą herojai. Jie jautėsi žmonės, kuriems yra viskas atimta ir kuriems tepalikta teisė savame krašte nebent mirti. Jie tai žino, eidami į partizaninį gyvenimą. Bet jie taip pat žino, kad gyventi be laisvės yra nepakeliamai neprasmingas gyvenimas. Jie pasirenka mirti, bet savoj žemėj ir mirti kovojant. Pasirinkimą prisiima kaip neišvengiamą likimą be tragikos, bet su vengiamu pasakyti dideliu troškimu gyventi ir mylėti savo kraštą. Sakytum, ir mirdamas partizanas yra nukreipęs akis į savąją žemę.

Tai galėjo pastebėti, kas pasekė Į Laisvę skelbtą partizaninę poeziją. Šiame nr. yra kitokios poezijos gabalas. Tai poezija iš Sibiro. Jos autorius buvo tik kelerių metų tė Lietuvą. Jis praleido 9 metus priverčiamojo darbo stovykloj. Jis užaugo; jis jau vyras. Tačiau jo dvasioje liko šiluma ir ilgesys tai tolimai tik jaunomis dienomis matytai tėvynei. Jo širdis nukreipta į to'imą žemę kaip ir ano kovoje mirštančio partizano. Jo lūpose liko švarus, grynas lietuvių kalbos dvasios pajautimas. Jame išaugo tremtinio vaizduotė, kuri tėvynės viziją papuošia vaiz-

---

ninko priimamajame kambaryje pasikels baisus triukšmas, panašus į tą Evangelijos aprašymą, Kristui išvarant piktąsias dvasias. Ekskursijos vadas Rasikas pabalo kaip drobė. Bet jam dar nespėjus vienaip ar kitaip nusistatyti, kaikurios ekskursantės jau suklupę pravirko.

Po šio vizito bene ekskursijos vado padėjėjas Čaplikas ekskursantų laikysenai pateisinti saviškiams aiškino:

— Bobos, mat vis bobos. Kai viena klaupėsi, tai ir visos. Kai viena pradėjo žliumbti, tai ir kitos. O tada ir vyrams pasidarė nei šis, nei tas.

Tik per pietus pas kan. Stankevičių alus ir vynas atleido ekskursantams nervus ir nuotaiką. Kanauninkui pasiteiravus apie Urugvajaus lietuvių gyvenimą, apie lietuvius katalikus, ekskursantai jau išsidrąsino ir ėmė kaltinti Urugvajaus lietuvius kunigus, kad jie neiną su "pažangiaisiais", kad esą "fašistai", karo nusikaltėliai, tarybinės tėvynės priešai, amerikoniško imperializmo talkininkai ir pn.

Ekskursantus atsisveikindamas, kanauninkas kiekvienam įteikė savo redaguotąją "Katalikų maldaknygę", ražančių ir "Lietuvos TSR katalikų kalendorių 1956" ir palinkėjo:

"Grįždami Urugvajun, nusivežkite lietuviškas širdis ir neužmirškite Lietuvos".

E. L. I.

MAMA, PASAKYK MAN

Mama! pasakyk man, kaip alyvos žydi?
Pasakyk, ar kvepia ir kokie žiedai?
Pasakyk, ar mūsų tolimoj tėvynėj . . .
Ar ten daug alyvų, ar Tu jas matei?

O gimtinėj mūsų,—ten, kur mes gyvenom,
Ten, kur aš, mamyte, Tu sakei, gimiau;
Ten prie mūsų naujo, prie sugriauto namo
Ne alyvos auga? Nuotraukoj mačiau . . .

Naktimis man žydi kerinčios alyvos;
Naktimis man kvepia jų žiedų žiedai,
Sapnuose sugrįžtu mylimon tėvynėn,
Sapnuose vis vaikštau Nemuno krantais . . .

Mama! Užsidėk skarelę, juk lauke taip šalta . . .
O dabar tėvynėj jau, turbūt gražu . . .
Sako, kad jau sodai nuo žiedų pabalo . . .
O kada alyvos žydi?. . . ar kartu?

Mama, Tu negirdi? apie ką galvoji?
Apsigaubk skarelę, grįžkim kambarin.
Šalta, nejauku taip gegužiniam ore,
Pučia vis ir pučia neramus šiaurys . . .

dais, nesutinkamais aname šaltame ir svetimame šiaurės krašte. Tėvynės vaizdai jam yra egzotika.

Jeigu neturėtume nieko daugiau, tas poezijos gabalas būtų didelės nepalaužtos dvasios liudininkas. Tai gyvos lietuviško jaunimo dvasios šauksmas iš Sibiro.

PABALO ŽEMELĖ

Įslido pabalo žemelė;
Vėl dvelkia ledinis šiaurys,
O širdį vis gelia ir gelia
Įsopus žaizda nerami.

Tarytum pavasario gaila,
Tarytum jaunystės ilgu,
Kaip tyku, vos girdimą aidą
Aš tolimą laimę girdžiu . . .

Prie Nemuno ošia pušynai
Prie Nemuno puošias ruduo.
Einu per apsnigusią plynią,
Jieškodamas kelio namo.

Ir netikiu akiai skausmingai
Ir netikiu laisvės vaizdams.
Einu, o širdužė krūtinėj
Vis plaka spygliuota viela.

Kur dingt, kur priglausti galvelę,
Kur skausmą į džiaugsmą iškeist,
Kam darbu užgrūdintą valią
Kam auką tėvynėj įteikt.

Negaila pavasario žalio,
Jaunystės negaila, o ne!
Tik noris bent menką dalelę
Į tėviškės laimę įnešt.

Politinės raidos metinis balansas

Kurie praėjusiais metais politiniai įvykiai didžiausi? Kuriuos iš jų verta pasilaikyti atmintyje kaip pagrindą, ant kurio klostysis šių metų politinė raida? Tai, ką per metus nervingai rašė Rytų ir Vakarų pasaulis į tarpusavio santykių knygas savo darbais, nelengva sutraukti į kelis laikraščio puslapius. Nelengva objektyviai atrinkti įvykius mėginant atsakyti į klausimus: kas reiškė santykiuose tarp Rytų ir Vakarų naujus etapus, atmainas; kurlink sviro pavergtųjų tautų likimo klausimas?

1. SUSIDRUMSTIMAS RYTŲ IR VAKARŲ JĖGOSE

Tarp Rytų jėgų buvo ir liko lemiamoji jėga Sovietai, Maskva. Lemtingiausias įvykis juose buvo vasario 20 partijos dvidešimtame kongrese Stalino iškeikimas. Tai pastūmėjo į naujus įvykius patį Kremlių — į kovą tarp Stalino šalininkų ir jo priešų, ir ji dar nebaigta. Pastūmėjo ir Sovietų Sąjungos piliečius pagaliau **išdrįsti.** Kas buvo nešiojama širdyje ilgus metus, dabar atsargiai prasiveržė viešumon. Prasiveržė nepasitenkinimas partija ir jos režimu. Satelituose prasiveržė nepasitenkinimas Rusijos imperializmu ir jos kolonialiniu išnaudojimu. Lenkija — pavyzdys tų satelitų, kurie sustojo pusiaukelėje — komunistiniame režime, bet su daline tautine nepriklausomybe, siekiančia pilnos nepriklausomybės. Vengrija veržėsi toliau — nors sukilimas prasidėjo komunistų partijos ribose, bet jis išsiveržė iš partijos kontrolės ir virto tautos kova prieš okupantą ir prieš jam tarnaujantį komunizmo režimą.

Pradrįso pavergtieji ir kitur — Ukrainoje, Baltijos kraštuose, rytų Vokietijoje. Laisvės ir duonos šūkiai degino pavergtuosius visur.

Kremlius pasijuto priverstas griebtis vėl smurto, Stalino išmėgintų metodų. Vengrijos krauju užliejo sukilimą. Represijomis ir grasinimais puolėsi raminti išdrįsusius rytų Vokietijoje, Baltijos kraštuose, pačioje Rusijoje. Šitai dar labiau pagilino konfliktą tarp Kremliaus viešpačių; sumažino Maskvai pasitikėjimą tokių jai palankių "neutraliųjų" kaip Indija; apskaldė komunistų partijas Italijoje, Prancūzijoje. Ypačiai prarado Maskva Vakaruose palankiuosius ir paraudusius intelektualus.

Maskva moraliniu atžvilgiu daug pralaimėjo. Tad naujausios jos pastangos buvo sudrausminti partiją, imtis represijų prieš išdrįsusius studentus ir intelektualus pačioje Sovietų Sąjungoje, priveržė satelitus arčiau prie Maskvos. Pastarajam uždaviniui griebėsi Kinijos, kai neišdegė su Jugoslavija. Jugoslavija norėjo, kad apie ją imtų suktis artimiausi satelitai. Taip buvę sutarta ir Jaltoje. Bet kai Maskva susitarimą sulaužė ir Vengriją vėl savo įtakoje norėjo pasilaikyti, Jugoslavija iš Maskvos įrankių iškrito. Jos vietoje atėjo Kinijos komunistai su patarimais ir politine įtaka Lenkijai, Vengrijai ir kt. Už tat Kinijos vaidmuo auga. Ji virsta pirmuoju vyriausiuoju satelitu, kaip Indija yra pirmasis iš "neutraliųjų", telkdama apie save Azijos-Afrikos bloką, kuris nori virsti trečiąja jėga. Jei negali jis virsti tuo tarpu militarinė jėga, tai politine lemiama jėga, kur sveria balsai, jau spėjo pasireikšti.

Vakarų jėgoms vadovavo ir toliau

Jungt. Valstybės. Bet pastarųjų didesnei iniciatyvai buvo surištos rankos. Surištos iki rinkimų. Bet ir rinkimai neatrišo jų pilnai, nes vyriausybė liko respublikonų rankose, Kongresas demokratų. Tas faktas atsiliepė vyriausybės iniciatyvai trukdomuoju būdu — Kongresas ilgai delsė su vyriausybės planu viduriniams rytams. O jis būtų buvęs propagandiškai efektingas tuo atveju, jei staigiai būtų buvęs priimtas, panašiai kaip Formozos reikalu; Kongresas bei demokratas Wagneris apkarpė ir Eisenhowerio manevrus su Saudi Arabijos karalium, o ypačiai su Titu.

Mėgindamas turėti Kongreso pasitikėjimą, prezidentas remiasi daugiau vadinamuoju liberaliuoju respublikonų sparnu ir jį apie save stiprina. Pastarasis yra pažangesnis ūkinių bei socialinių reformų atžvilgiu, bet taip pat palankesnis appeasementui Sovietų atžvilgiu. Šituo sparnu pasiremdamas, prezidentas yra artimesnis demokratams nei konservatyvesniam respublikonų sparnui. Iš pastarojo vyriausybės politika ir susilaukia principinės kritikos bei opozicijos (Knowlandas: Izraelio reikalu, Sovietų reikalu).

Vyriausybės užsimojimų laisvę ima varžyti pastaruoju laiku ir infliacijos pavojus. Jis verčia siaurinti biudžetą, o siaurinant biudžetą labiausiai turės nukentėti kariniai reikalai, nes 60% biudžeto veik tam reikalui eina. Gali nukentėti tada ir tarptautiniai įsipareigojimai.

Amerikos politikos laisvę varžė ir europinių sąjungininkų skirtinga politika. Egipto reikalai visai buvo perskyrę Ameriką nuo Anglijos bei Prancūzijos. Perskyrę tiek, kad Edenas nebuvo priimtas Washingtone, ir valst. sekr. Dulles galėjo tarti, jog pereitais metais jis sykiu su Sovietais balsavęs prieš Angliją ir Prancūziją. Kai Anglija su Prancūzija iš Egipto pasitraukė, kai Edenas pakeistas Macmillanu, Amerikos santykiai su europiniais sąjungininkais vėl atnaujinti, tačiau kartumą juose nebus lengva taip greitai pašalinti. Ir ištikimasis Amerikos sąjungininkas, gal iš visos Europos ištikimiausias, Vokietijos kancleris Adenaueris pereitą vasarą pareiškė nusivylimo Amerikos politika. Bet jo siūlytas Europos apsijungimas neišėjo iš žodžių ir pageidavimų sferos. Kai kurie Amerikos žygiai sustiprino Vokietijoje opozicijos liniją ir pagerino jų viltis laimėti šiemet rinkimus. O tuo atveju Vokietijos opozicijos politika Sovietų atžvilgiu yra nepalankesnė Amerikai nei Adenauerio. Už tat Amerika mėgino laimėti draugų Azijoje ir ypatingai veda stiprią kovą laimėti į savo pusę arabų kraštus. Jei iš savo šalininkų ką Amerika prarado per tuos metus, tai gal labiausiai pavergtuosius žmones.

2. EJIMAS IKI KARO RIBOS

Metų pradžioje santykiuose tarp Rytų ir Vakarų jau nebuvo to priklaus saldliežuvavimo, su kuriuo išvyko iž Ženevos garsieji Ženevos dvasios gimdytojai (1955 liepa). **"Nėra karo, bet nėra nė taikos"**, skelbė Amerikos spauda sausio pradžioje. Valst. sekr. J. F. Dulles sausio 11 aliarmavo, kad Sovietai stengiasi perimti kontrolę kitų kraštų ūkiniam ir socialiniam gyvenimui. Labiausiai Dulles turėjo minty Aziją ir arabų kraštus. "Life" žurnale Dulles paskelbė šiuo metu ir savo naują gerokai nerimo sukėlusią politinę koncepciją apie "ėjimą iki karo ribos". **"Sugebėjimas eiti iki karo ribos, patiės karo nepradedant, yra**

reikalingas menas ir jeigu šio meno nemokėtum, kiltų neišvengiamas karas. Jei neturi drąsos eiti iki karo ribos, tai esi pralaimėjęs". Tai yra ne kas kita kaip karinės jėgos priemonė, kuri paremia diplomatinius reikalavimus. Tačiau tas Dulles pareiškimas, lygiai kaip ir paskesnis (birželio 9) jo paskelbtas pasmerkimas politiniam neutralumui susilaukė stiprios reakcijos. Daugiausia iš europinių sąjungininkų ir iš neutraliųjų. Kaip anksčiau susirasdavo kažkokia jėga, kuri Dulles pareiškimus paversdavo niekais, taip šiuo kartu teko pačiam prezidentui švelninti Dulles paliktą įspūdį, pripažinti buvimo teisę neutralumui, o vietoj ano "ėjimo iki karo ribos" Amerikos politikoj reiškėsi greičiau ėjimas "iki koegzistencijos ribos", nes tuo tikėjosi prilaikyti prie savęs sąjungininkus ir nerūstinti neutraliųjų. Prezidentas labai atsargiai atsiribojo nuo Maskvos piršimosi į bendradarbiavimą, į apsilankymus svečiuosna; prezidentas įspėjo dar kovo mėn. apie šaltojo karo stiprėjimą, tačiau Amerikos politikoje jis laikėsi linijos **jieškoti santykių išlyginimo su Sovietais taikingu būdu.**

Tokia politinė linija rodės priimtina ir europiniams sąjungininkams. Su panašiomis iliuzijomis buvo nuvykę į Maskvą Prancūzijos ministeris pirmininkas ir užsienių reikalų ministeris gegužės mėn. Tikėjosi išsiderėti iš Maskvos nesikišimą į Alžiro reikalus. Tačiau Maskvai žaisti arabų korta prieš Vakarus buvo esminis šio laiko politikos uždavinys. Tad Maskva dekliaravo savo pritarimą arabų siekimams ir sudaužė Prancūzijos iliuzijas. Kai Maskvos remiamas Egipto Nasseris suvalstybino Suezo kanalo bendrovę (liepos 26), radikaliai pasisuko Prancūzų ir Anglijos politika nuo iliuzijų rasti su Maskva garbingą susipratimą. Čia jie nusisuko ir nuo Amerikos politikos, imdamiesi jėgos prieš Naserį (spalio 29 subombarduotas Egiptas). Anglai ir Prancūzai ėmėsi aktyvios politikos, o Amerika pasiliko ir tada eiti ne iki karo ribos, bet priešingai — nuo karo į "taikos ribas". Tą Amerikos pabrėžiamą taikingosios politikos liniją rodė dar ir liepos 16 Dulles pareiškimas apie galimą Amerikos kariuomenės atitraukimą ar tik sumažinimą iš Vokietijos (paskui turėjo dementuoti). Tai rodė ir separatinis ėjimas prieš Anglijos-Prancūzijos politiką Egipte ir pavartojimas Anglijai bei Prancūzijai ūkinių sankcijų, kad jos pasitrauktų iš Egipto. Tik nežinia, ar Prancūziją su Anglija labiau paveikė Amerikos ūkinės, diplomatinės sankcijos, ar Maskvos grasinimas karinėmis sankcijomis. Bent Maskva pasigyrė, kad vieną dieną ji pagrasino, o kitą dieną anglai su prancūzais sutiko pasitraukti. Šiuo atveju Maskva pasinaudojo tuo Dulles skelbtu "ėjimu iki karo ribos", kurio betgi taip vengė Amerika.

Amerikos neišjudino imtis "ėjimo iki karo ribos" ne tik lenkų sukilimas Poznanėje (birželio 28), bet nei Vengrijos sukilimas (spalio 23), nors teisėta Vengrijos vyriausybė buvo paskelbusi savo neutralumą ir kreipėsi į Jungtines Tautas, kad jos neutralumą gintų. Nepakeitė Amerikos nė brutali sovietinė invazija į Vengriją. Ji tenkinosi žodžiais ir karitatyviniais darbais, bet vengė iš tolo "ėjimo iki karo ribos".

3. STABILIZACIJOS EUROPOJE PIRŠLIAI

Amerikos politika, užsiangažavusi grąžinti dabartiniams satelitams de-

mokratinio valdymosi teises (Jaltos ir Potsdamo sutartys), negali pasakyti: gerai, ką jūs pasiėmėt, turėkit sau, ir dabar pradėkim toliau normalius santykius, prekybą, kultūrinį bendradarbiavimą. Tai būtų sovietinė tezė. Tačiau Amerikoje yra asmenų, kurie panašiai galvoja. Ir pereitais metais jie drąsiai pasireiškė, siūlydami keisti Amerikos politikos liniją. Gegužės mėn. pasirodė garsioji George Kennano, buvusio Amerikos politikos planuotojo, **"finality"** tezė. Ji reiškė siūlymą kai kuriuos įvykdytus politinius aktus (tarp jų Baltijos valstybių aneksiją bus turėjęs galvoje!) laikyti baigtus, pripažintus ir ant jų toliau plėtoti normalius santykius su Sovietais, nesipriešinti kom. Kinijos atsiradimui Jungt. Tautose.

"U. S. News a. World Report" buvo pranešęs, kad buvę numatyta po prezidento rinkimų santykius su Sovietais sutikti kaip tik ta normalinimo linkme. Jeigu tai neįvyko, tai dėl to, kad nepramatytas Vengrijos sukilimas ir visuomenės pasipiktinimas sovietine agresija pamaišė kortas. Santykių sunormalinimo reikalas atidėtas neribotam laikui. Tačiau pačios idėjos nepanaikino. Tik vietoj terminologijos "titoizmas", "gradualimas" ir pan. su šiais metais jau imama kalbėti apie **"neutralųjų juostas"**. Ir iš Baltųjų Rūmų buvo viešai atsargiai prasitarta, kad tam tikromis sąlygomis gali būti svarstomas tam tikros zonos neutralizavimo ir demilitarizavimo klausimas. Ypačiai vėl pasigavo šios idėjos Europa, kuriai greitai praėjo sentimentas dėl Vengrijos. Tas sentimentas buvo kilęs iš baimės, kad vakarinius europiečius gali ištikti tokis pat likimas. Bet baimė aprimo, ir Belgijos buvęs ministeris pirmininkas ir užsienių reikalų ministeris vėl ištraukė iš archyvo Europos išpardavimo planą, pagal kurį Vokietija turi būti sujungta, demilitarizuota, neutralizuota, o Sovietų kariuomenė atsitraukti už Vyslos, vakariečių už Reino.

Ties šios rūšies koegzistencija ir sustoja dabar Rytų-Vakarų santykiai. Tuo tarpu tam ruošiama viešoji opinija, po kurios turi ateiti diplomatiniai žygiai. Vakarai siekia Europoje stabilizacijos net ir labai didele kaina, didelėmis nuolaidomis Sovietams, o visas rungtyniavimas perkeliamas į vidurinius rytus. Ten pagrindinė rungtynių arena.

4. NEBE IŠLAISVINIMAS, O IŠSILAISVINIMAS

Metai buvo prasidėję tarp Washingtono ir Maskvos piktai. Kaip tik dėl pavergtųjų kraštų. Eisenhoweris 1955 Kalėdoms buvo pareiškęs sveikinimus pavergtųjų Europos kraštų atstovams. Maskva tuoj apkaltino prezidentą, kad jis kišasi į "mūsų draugų... liaudies demokratijų vidaus reikalus". Sausio 9 Dulles priėmė pavergtųjų kraštų atstovus ir pareiškė, kad "Jungtinės Valstybės neprims jokio kompromiso, kuris reikštų satelitų pavergimo pripažinimą". Tačiau tokie pareiškimai buvo negatyvinio pobūdžio — nepripažins pavergimo. Ar ką pozityviai darys pavergtiesiems išlaisvinti, nė rinkiminės platformos nepasisakė daugiau kaip tik bendrais žodžiais, daug bendresniais nei 1952. "Liberation" šūkio autoriai respublikonai rinkimų programoje buvo net santūresni savo pažadais už demokratus. O spauda buvo radus reikalo priminti dar iš 1952 gegužės mėnesio "Life" paskelbtus Dulles žodžius:

"Mes neslimsime eilės kruvinų sukilimų ir represijų. Gali būti taikingas atsiskyrimas nuo Maskvos, kaip tai parodė Tito, ir pavergimas gali būti padarytas neapsimokantis, kad jo viešpačiai patys atsisakys nuo savo valdymo".

Titoizmą dar balandžio mėn. ėmė reklamuoti "Times" bendradarbis Sulzbergeris. Toliau gegužės mėn. tas pats laikraštininkas piršo mintį, kad būtų pakurstomas noras nusikratyti komunistiniu ar maskviniu režimu iš vidaus. Ir Dulles liepos 11 pastebėjo: **išsilaisvinimas tegali ateiti iš vidaus; pastangos iš šalies padėtį pablogintų.**

Jeigu tam tikri kariniai žvalgybiniai organai vykdo drąsesnę, veržlesnę politiką, tai ir jų veikloje pernai buvo dėmesio verta smulkmena: sausio mėn. buvo paleisti "išlaisvinimo kovotojų" daliniai, kurie buvo sudaryti iš savanorių bėglių, sutinkančių būti nuleisti anapus ir vykdyti sabotažinius veiksmus, jei tam ateitų laikas ir reikalas. Tokių dalinių nuo pereitų metų pradžios liko tik trečdalis.

Kas buvo pastebėjęs tokius vyriausybės pareiškimus ir kitus reiškinius, negalėjo pasidaryti išvados, kad Amerikos vyriausybė eis į pagalbą pavergtiesiems, jeigu jie sukils. Ir. W. Lippmannas atvirai aiškino, kad galimi sukilimai prieš Sovietus nesutampa su dabartiniu Amerikos interesu. Visa spaudos reklama buvo tokiems šūkiams kaip "titoizmas", išsilaisvinimo "gradualizmas", tautinis komunizmas" ir panašiai gražiai skambantiems vardams, kurių sugalvojimas ir paskelbimas jau reiškė maždaug tiek pat kaip klausimo išsprendimas.

Taigi galvoti, kad Amerikos vyriausybė tiesiogiai būtų kurščiusi sukilimus, būtų klaida, ir jos netenka kaltinti nei dėl įvykių Lenkijoje, nei dėl įvykių Vengrijoje. Netiesiogiai tokio paskatinimo galėjo kas daugiau įžiūrėti Kongreso atstovų pareiškimuose. Kongresas jau gegužės 2 aštriai kritikavo vyriausybės užsienio politikų neryžtingumą. Senatorius Douglas liepos 24 pasiūlė senate rezoliuciją reikalauti, kad Sovietų kariuomenė pasitrauktų ir iš Baltijos kraštų. Tačiau tokių pareiškimų ir Kongrese pernai buvo mažiau (jei neskaitysim Vasario 16 entuziastingus pareiškimus) nei anksčiau, kada ėjo Kersteno komisijos veikimas. Kongresas yra viešosios opinijos reiškėjas. Kongrese prabyla tautos sąžinės balsas, nes kongresmanai yra suinteresuoti teisingai atspėti ir išreikšti rinkikų norus. O tuose Amerikos rinkikuose tebėra natūralus žmoniškumo ir laisvės reikalavimas ne tik sau, bet ir kitiems — daug daugiau nei bet kuriuose kituose kraštuose. Tačiau Amerikoje politiką vykdo vyriausybė savarankiškiau ir nepriklausomiau nuo Kongreso nei daugely kitų kraštų. Vyriausybė neturi tiesioginio kontakto su rinkiku ir daugiau žiūri politinio tikslingumo nei moralinio principo ar sentimento. Taigi tikrajai politikai nuspėti daugiau tenka žiūrėti į vyriausybės veiksmus ir pareiškimus. O juose nebuvo matyti nei karinės, nei diplomatinės paramos pavergtiems, tik moralinė.

Tačiau karštas noras paskatina pasidaryti išvadas didesnes, nei jas premisos leidžia. Prašnekimas per radiją į pavergtą žmogų; Amerikos lėktuvų pasirodymas, sakysim, virš um Lietuvos; neapibrėžti žodžiai, kuriuos vyriausybės pareigūnai vartojo, kalbėdami apie "moralinę pagalbą" pavergtiesiems ir kuriuos pro-

pagandistai galėjo perduoti tiesiog praleisdami tą žodį "moralinę", kaip yra parodęs Vokietijos vyriausybės tyrinėjimas Laisvosios Europos radijo transliacijose, yra prisidėjęs prie padrąsinimo sukilti; tuo pačiu yra prisidėję ir prie sukilusiųjų desperacijos bei pagiežos Vakarams, kada iš jų nesulaukė jokios pagalbos.

Tačiau prie sukilimų prisidėjo daugiausia pats **Kremlius** dviem savo žygiais: pripažindamas "tautinio komunizmo" galimybę ("įvairūs keliai veda į socializmą"—Tito žodžiai, aprobuoti Chruščiovo!), pasmerkdamas Staliną bei jo stalininkus. Stalininkų likvidavimo procesas ir išsiliejo visuose pavergtuose kraštuose į sukilimo sąjūdžius ir neramumus pačioje Rusijoje (Gruzijoje kovo 7, Poznanėje birželio 28, Lenkijoje Gomulka atėjo į valdžią spalio 18, Vengrijos sukilimo pradžia spalio 23). Jei galima kalbėti apie Vakarų įtaką sukilimo dvasiai Vengrijoje, Lenkijoje, Baltijos kraštuose, tokia įtaka atkrinta kalbant apie Gruziją, pačią Rusiją. Ten yra grynai Maskvos politikos padaras. Ji pati tai pamatė ir mėgina grįžti į Stalino metodus išsaugoti Sovietų Sąjungos kolonialinei imperijai nuo suskilimo iš vidaus. O ta vidaus skaldomoji jėga pirmu kartu pasirodė tokia galinga. Ji turėjo prieiti desperatišką išvadą, kad į laisvę niekas jos neišves; teįmanomas išsilaisvinimas, ne išlaisvinimas.

5. PRO UŽDANGOS PLYŠĮ LIETUVA

Maskvos imperializmas ir kolonielinė eksploatacija Baltijos kraštuose vykdoma dvigubai aštriau nei tuose kraštuose, kurie vadinami satelitais. Jie labiau atitverti ir nuo Vakarų pasaulio. Tačiau apie Baltijos kraštus ir specialiai apie Lietuvą pernai buvo prirašyta daugiau nei bet kuriais ankstesniais metais. Tai ne dėl mūsų sustiprėjusios propagandos, o dėl to, kad įvykiai nešė ir Lietuvos vardą viešumon.

Iš svetimų liudijimų patyrėme, kad pasipriešinimas Lietuvoje nebuvo baigtas. Nebuvo baigtas net ginkluotas pasipriešinimas. Tai liudijo sovietiniai pranešimai. Sausio 20 Vilniaus radijas skelbė, kad **"piliečiai nuo 1954 metų tebesislapstą nuo Sovietų valdžios pasiduotų ir prisipažintų savo kaltę".** Balandžio 19 "Sovietskaja Litva" skelbė: "Daugelis buvusių koliaborantų dabar pasidavė, ir jiems dovanota pagal 1955 rugpiūčio amnestijos įstatymą". "Tiesa" paskelbė eilę pavardžių pasidavusių partizanų.

Vakarams reikalaujant pakelti uždangą tarp Vakarų ir Rytų, Sovietams demonstruojant, kad jie jau pakėlė (tik Amerika nekelianti!) ir siunčioja į Vakarus visokias delegacijas, jau gegužės mėn. per Amerikos spaudą perbėgo žinia, jog uždanga pakeliama ir nuo Lietuvos. Tam tikras plyšelis buvo padarytas. Kuo jis reiškėsi ir ką jis parodė?

Pradėta gausiau paleisti iš Sibiro. Tai buvo daroma ryšium su sovietine propaganda, kad jie naikiną priverčiamojo darbo lagerius. Valstybės departamentą jau gegužės mėn. buvo pasiekę apie tuzinas laiškų, kaip rašė "Times", kad Sovietai pažadėję ne tik paleisti iš Sibiro eilę žmonių, bet ir išleisti juos į Ameriką pas gimines (pastarasis pažadas tik pažadu ir liko!). Pradėta leisti po vieną kitą iš Lietuvos su pradėtomis ekskursijomis. Gegužės mėn. su Sovietų parlamentarais lankėsi keli iš Lietuvos Švedijoje. Rugsėjo mėn. ekskursijoje po vakarų Europą "Po-

biedos" laivu dalyvavo 10 lietuvių (iš jų B. B. likosi Švedijoje). Jei siuntė į užsienius tik patikimuosius, tai ir kvietė tik tokius. Balandžio pabaigoj gegužės pradžioj Vilniuje ir Kaune lankėsi užsienio žurnalistai, bet tik komunistai, paskiau Urugvajaus lietuvių komunistų ekskursija (ką ji matė, žr. šiame nr. skyrium). Balandžio pradžioj buvo įsileistas į Vilnių net ir katalikų kunigas prof. Redingas iš Vakarų. Jo įsileidimas buvo vienas iš sovietinių mėginimų **panaudoti Lietuvą Sovietų santykiams su Vatikanu lyginti.** Sudaryti įspūdžiui Vakaruose, kad Lietuvoje bažnyčia turi laisvę, vienas iš anos užsienio komunistų žurnalistų ekskursijos gegužės mėn. paskelbė italų spaudoj ir pasikalbėjimą su vysk. Maželiu. Tai pačiai propagandai buvo paskelbtas ir kan. K. Žitkaus vardu pranešimas apie laisves kunigų seminarijoje Kaune (pagal tekstą atrodo vertimas iš rusų kalbos). Buvo pranešta taip pat, kad gautas pirmas leidimas spausdinti maldaknygę ir bažnytinį kalendorių.

Ryšium su Vakaruose kilusiomis kalbomis apie tariamai Maskvos pritariamą "tautinį komunizmą", satelitų administracinę decentralizaciją buvo paleistas politinis "balionėlis" ir apie Baltijos valstybes — balandžio mėn. "Uusi Suomi" pranešė, kad Baltijos valstybėms projektuojama esą suteikti satelito teises. Žinia perbėgo per pasaulio spaudą, tik Maskva tylėjo. Kai iš New Yorko birželio 13 latvių veikėjas Berzinš paskambino per Maskvą į Rygą, ar Latvija turės satelito teises, ir kai išaiškino Rygos pareigūnui, kas yra tas satelitas, tai gavo neigiamą atsakymą. Į panašų pasiteiravimą Vilniuje Šumauskas nieko negalėjo atsakyti, nepasiklausęs pirma Maskvos. Matyt, Maskva davė tokį atsakymą, kad Šumauskas daugiau ir nekalbėjo.

Atgarsių Lietuvoje negalėjo išvengti ir Poznanės sukilimas (birželio 28). Jau liepos mėn. vakarų spaudoje prašneko apie Lietuvoje sustiprėjusį laisvės sąjūdį. To sąjūdžio centras buvo lokalizuojamas Telšiuose. Buvo rašoma ir apie susidūrimus, po kurių laisvės kovotojai pasitraukę Latvijos link. Palikdami be komentarų tas Vakarų spaudos žinias apie ginkluotą pasipriešinimą, daugiau dėmesio kreipiame į pasipriešinimą, kurs ėmė reikštis tarp intelektualų, ypačiai tarp studentų. Kiek jis buvo masinis ir drąsus, rodė demonstracijos Vilniuje ir Kaune per Vėlines. Apie jas kalbėjo ne tik pranešimai iš Lietuvos, bet ir "Tiesos" smerkimai, kaltinimas studentams, profesoriams, mokytojams. Švystelėjusios laisvės viltys buvo pertrauktos Lietuvoje kaip ir kitur naujų represijų ir netgi gausesnių išvežimų lapkričio ir gruodžio mėn. Pertrauktos, bet nesunaikintos.

6. PERNYKŠČIŲ METŲ PALIKIMAS NAUJIESIEMS

Pereiti metai paliko naujiesiems metams visas didesnio masto tarptautines problemas neišspręstas: Vokietijos sujungimą, vidurinių rytų konfliktus, Korejos, Indokinijos, nusiginklavimo ir juo labiau pavergtųjų išlaisvinimą. Nė vienos pereiti metai neišsprendė. Metodas spręsti taikingu būdu visas problemas, arba tikriau pastangos visai jų nespręsti, o tik palikti savaimingai pačių įvykių raidai dar labiau jas supainiojo, paaštrino, kai kur privedė prie ginkluoto konflikto ir, įstūmęs į akligatvį, perdavė naujiesiems metams.

Iš visų įvykių savo padariniais labiausiai atsekė į šiuos metus Vengri-

jos likimas, Egipto įvykių kompleksas. Abudu klausimai virto dėmesio objektu ne tik tarp politikų. **"Lapkričio 4 (tą dieną Sovietų tankai Vengrijos sostinėje pradėjo lieti vegrų kraują, ministeris pirmininkas Nagy jieškojo azylio Jugoslavijos atstovybėje ir kardinolas Mindszenty Amerikos atstovybėje. Red.) man buvo lyg laidotuvių diena. Ją pergyvenau ir kaip antrą tėvynės praradimą — toks man vengrų sukilimas buvo brangus, ir sovietinė represija tokia skaudi".** Tai vieno iš Europos LFB Vidaus Žinių skaitytojo atsiliepimas. Su juo daugelis solidarizuoja savo sentimentais. Įvykis skaudžiai pergyvenamas ne tik dėl to, kad jis reiškia vienos tautos tragediją ar grėsmę kitoms tautoms. Jo reikšmė daug platesnė ir gilesnė. Jis reiškia sykiu **tikėjimo Vakarų žmogum palūžimą.** Jis sunaikino aureolę, kuria buvo mėginamas apgaubti Vakarų žmogus. Uždangas, po kuriomis slėpėsi Vakarų žmogaus dvasia, Vengrijos įvykiai išsklaidė kaip rudeninius voratinklius ir parodė tą Vakarų žmogaus dvasią labai bėdiną, kokia ji reiškiasi tarptautiniuose santykiuose. Bėdiną intelektualiniu, o ypačiai moraliniu atžvilgiu.

Sakysim, intelektualinis optimizmas, kuris turėjo būti filosofinis pagrindas ir gairė politinei linijai, kad žmonijos istorija savaime eina pažangos kryptimi ir kad žmogiškumo principai savaime iš vidaus prasiverš ir bus realizuoti gyvenime, atvedė pernai kaip seniai kada anksčiau į akligatvį ir katastrofas. Senu deizmu pagrįstas tikėjimas pažangos laimėjimu be kovos už ją į pažangą neveda. Tai demonstravo pereiti metai. Nusivylimas tuo optimistiniu filosofavimu galėjo palikti net įtarimo, ar jis nėra apgaulinga priedanga paslėpt Vakarų žmogaus dvasiniam pavargimui, norui turėti šią dieną sau ramią, be pastangų rūpintis kitais ir net sava rytdiena.

Vengrijos-Izraelio įvykiai paliko prieš akis demaskuotą Vakarų žmogaus **moralę,** prieštaravimų laužomą, praradusią principus ir pasiklydusią reliatyvizme bei oportunizme. Prieštaravimai reiškėsi tarp žodžių ir veiksmų. Šūkiais ir principais ji labai krikščioniška, humaniška: su teisingumo, teisės, laisvės, solidarumo dekliaravimu bet kurioje tarptautinėje demonstracijoje. Tačiau geri gražūs šūkiai likę tik iškabos, chartų ir ofisų pagražinimas. Senais gerais dažais ir meistriškai dažytos iškabos. Jas išneša kartais į paradą net konflikte tarp Rytų ir Vakarų: "Mes kovojame už krikščioniškąją kultūrą ir civilizaciją". Tik pereiti metai atskleidė, kaip tie, kurie neša plakatus, neturi savyje tuose plakatuose įrašytos krikščioniškosios moralės. Teisingumo, laisvės principų turinys yra juose jau kitas. Gal net gerokai priartėjęs prie maskvinės moralės supratimo. Maskvai teisinga ir gera tai, kas naudinga partijai; Vakarų žmogui gera ir teisinga, kas naudinga mano valstybei. Tik su šitokiu moralės supratimu atrodys Vakarų žmogus nuoseklus pats sau tarptautinėse institucijose spręsdamas konkrečius Vengrijos, Egipto, Izraelio, Anglijos, Prancūzijos klausimus. **Reikalauti,** kad Izraelis atstatytų pažeistą teisę yra moralu, nes tuo laimėsim arabų ir neutraliųjų palankumą ir neužsitrauksim jokios rizikos, kadangi Izraelis nėra didelė militarinė jėga. **Nereikalauti,** kad Sovietai atstatytų jų pažeistą teisę Vengrijoje (nekalbant apie kitus okupuotus kraštus), yra irgi moralu, nes tuo išvengsim rizikos, galimo

karo grėsmės, kadangi Sovietai yra didelė militarinė jėga. Tokią moralę išryškino pereiti metai vyriausioje tarptautinėje institucijoje Jungtinėse Tautose. Bet ji yra krikščioniškosios moralės išdavimas. Tasai išdavimas akivaizdžiai privedė Jungtines Tautas prie moralinio pačios institucijos įskilimo.

Tai geriausiai mato amerikiečiai, nes jie tebėra iš didžiųjų pasaulio jėgų jautriausi moralės, krikščioniškos, natūralinės moralės, reikalui. Sen. W. F. Knowlandas buvo tas amerikiečių sąžinės šauklys, kuris garsiai tarė: **tai nemoralu, to nepakels sąžinė...** Taryt sąžinei ir tiesai užpilti Jungtinių Tautų forume buvo leidžiami žodžių potvyniai. Atstovai, kalbantieji po 8 valandas (Indijos atstovas), yra virtę medžiaga tarptautinio areopago karikatūrai. Ir Knowlandas aštriai, bet tiesiai sušakė: **Jungtinių Tautų širdyje auga vėžys,** nes prarastas moralės (krikščioniškosios) pajautimas. Jungtinių Tautų funkcionavimas reikalautų grąžinti joms moralę. Bet sen. Knowlandas, berods, yra **mažumos** lyderis...

Jungtinių Tautų reikšmė buvo labai pabrėžiama pernai labiau nei anksčiau — ir visus tarptautinius klausimus kanalizavo į jas. Lyg tai reikštų jų autoriteto pripažinimą. Tačiau paliko taip pat įspūdis, kad lemiančiosioms tarptautinių klausimų sprendimą valstybėms jos buvo ir atpirkimo ožys, kuriam galima sukrauti visą atsakomybę. Tai gana patogi taktika neangažuoti atskiros valstybės autoritetui, išvengti atsakomybės sąžinei, nes viskas daroma ar nepadaroma, tai tik Jungtinių Tautų vardu. Tačiau **atsakomybės** klausimas prieš dvylika metų kitaip buvo sprendžiamas. Kai nusikaltę žmoniškumui naciniai pareigūnai aiškinosi, kad jie tik vykdę viršininkų įsakymus, Nuernbergo teisme jų pasiteisinimai buvo atmesti, ir pareikalauta iš jų individualios asmeninės atsakomybės už jų veiksmus. Lyg ironija — tokią tvarką tada įvedė tos pačios jėgos, kurios Jungtinėse Tautose savo sąžinę nuo tos individualios atsakomybės atpalaiduoja.

Tai pereitų metų įvykiuose ir ryškėjęs moralinis palikimas.

Sovietinėje pusėje labiausiai buvo demaskuotas sovietinis "tikėjimas". Sovietinis žmogus, jei jis buvo tikėjęs komunizmo doktrina, turėjo praregėti, kaip tame **sovietiniame "tikėjime" nėra jokios pastovios tiesos, išskyrus vieną — naudą partijai.** Nieko kito pastoviai vertingo. Net pats Stalinas ir jo mokslas šiandien šventas, rytoj nusikaltimas, poryt vėl pakeliui į kultą.

Demaskavo ir antrą sovietinį "tikėjimą" — kad sovietinis režimas atstovauja masėms, liaudžiai. Ypačiai sugriuvo sovietinis pasitikėjimas, kad jaunoji karta, išaugusi sovietų idealuose, yra jiems ištikima.

Demaskavo ir trečią sovietinį "tikė-

"Skaičiuojame savo priešus; už viską jiems verčiame kaltę ir neįaučiame reikalo savo pajėgomis pataisyti savo padėtyje to, ką mes galime padaryti ir kuo mes turime pradėti dvasinį savo atgimimą.

"Mūsų nusistatyme yra geroka farizejizmo dozė, kuri neleidžia mums pamatyti paprastos tiesos, kad tikra kiekvienos pažangos pradžia glūdi asmeniniame tobulinimesi".

Stasys Šalkauskis

jimą", kad komunistinis režimas atves mases į ūkinę gerovę. Metai išryškino, kad kur tik komunizmas gyvenimą paėmė, jis sugriovė ūkinę pažangą ir atnešė socialinį skurdą. Tai buvo viena iš svarbiųjų priežasčių masėms sukilti prieš sovietinį režimą (laisvės ir duonos!).

Jei pereitų metų konflikte Rytai ir Vakarai abeji išėjo su nemažais idėjiniais pralaimėjimais, tai pereiti metai iškėlė ir naujas jėgas, lig šiol pridengtas ir nepakankamai įvertinas kovoje. Tai **pavergtieji.** Dešimtys milijonų pavergtųjų. Jie yra didelė jėga, nes jie turi kovai pagrindinį, rekalingiausią ginklą — **pasiryžimą aukotis.** Jų žodžiai ir darbai nėra atsiskyrę. Jei jie kalba apie laisvę tai už ją aukoja savo gyvybę. Nuo stabiausias šitas pasiryžėlių kadras pasirodė **jaunimas,** studentai, darbininkai. Kai jų aukos ir sovietinio smurto akivaizdoje Vakaruose komunistų simpatikai intelektualai traukėsi nuo komunizmo, lyg ironijai — atstovai tų, kurie skelbiasi kovoją už krikščioniškos kultūros išlaikymą, atėjo su pasiūlymais tuos pavergtuosius paaukoti (van Zeelando planas). Tautų laisvės sąjūdžiai tekės iš šios dirvos. Kas turės juos savo sąjungininkų eilėse, to svoris bus efektyvesnis nei tų, kurie turės savo eilėse sočių ir ramybės tesiekiančių sąjungininkų armiją.

Ir dar vienas santykių tarp Rytų ir Vakarų palikimas — tai sustiprintas **tikėjimas** idėja, **principais,** nes principų vykdymas pasirodė pačios žmogaus prigimties šauksmas. Principo jėga iškilo ne ten, kur jo niekas nevaržo, bet ten, kur jis užtvenktas reikštis ir kur jo vietoj buvo teikiami principai, priešingi žmogaus prigimties reikalavimui — laisvei, žmoniškumui, teisei į gyvenimą.

Šių metų eigoje neturim pagrindo laukti, kad paliktos problemos išsispręstų. Neturim pagrindo taip pat laukti, kad pasikeistų Vakarų nuotaikos. Tačiau reikia tikėti, kad pernai pasireiškusios naujos jėgos stiprės savo potencialia galia. Jų pernykštis ir netikėtas prasiveržimas palaiko tikėjimą dar augštesnėmis jėgomis, kurios sumaišo politikų planus ir istorijos eigą pasuka kita linkme. Vengrijos įvykiai pernai užtvenkė kelią europinės stabilizacijos piršliams (galimas daiktas jie atitolino naują grėsmę ir Baltijos kraštams!). Kai dabar draugai ir nedraugai kuria naujus planus ir strategijas, kurie ypatingų vilčių neįkvepia, optimizmo netenka prarasti jau ir dėl to, kad Homo proponit, Deus disponit. Pereiti metai tai akivaizdžiai liudijo.

J. B.

AMERIKA IR

Amerikos delegacijos JT pirmininkas Henry Cabot Lodge jr. vasario 28 Jungtinėse Tautose dėl Sovietų kaltinimo, kad Amerika kišantis į rytų Europos valstybių reikalus, kalbėjo:

"Amerikos tauta negali indiferentiškai ir su apatija priimti padėties, kurią Sovietai sudarė vidurio Europoje...

"Natūralu yra, kad mes esame susirūpinę rytų Europos tautomis. Mes norime matyti jas laisvas ir nepriklausomas, įgalintas savitai gyventi, siekti savos paskirties, turiu galvoje nepriklausomas nuo sovietinės kontrolės, nepriklausomas nuo Amerikos kontrolės, nepriklau-

POLITIKA, KURI VADINASI ŠIS TAS MAŽIAU KAIP IŠLAISVINIMAS

Kitoje vietoj suminėtas Henry Cabot Lodge jr. pareiškimas vasario 28 apie Amerikos santykius su pavergtaisiais reiškia Amerikos politikos principinį nusistatymą. Juo Amerikas išsiskiria iš visų kitų didžiųjų politinių galybių. Dėl jo Amerika yra tapusi ne tik fizine, bet ir moraline jėga, nes į ją yra nukreiptos milijonų akys ir viltys.

Bet apie pavergtuosius kalbėjo ir kitas pareigūnas kitą dieną. Dėmesio verta E. L. Packer kalba Vasario 16 proga surengtame LLK ir generalinio konsulo priėmime Baltijos Laisvės Namuose New Yorke. P. E. L. Packer yra pavergtųjų laisvinimo pastangas remiančios organizacijos Free Europe Committee pareigūnas; jis nėra oficialus Amerikos politikos reiškėjas, tačiau jis yra turėjęs nemažus diplomatinius postus (buvo pareigūnas ir Amerikos atstovybėje Rygoje), ir dėl to jo žodis tenka priimti kaip rūpestingai atsvertas ir atseikėtas.

Taigi, p. E. L. Packer Lietuvos nepriklausomybės šventėje iškėlė ir pabrėžė mintį, kad lietuvių tauta (taip pat ir kitos Sovietų pavergtos tautos) galbūt **"sutinka laikinai kaip praktinę priemonę prilmti šį tą mažiau kaip galutinis išlaisvinimo tikslas ir nepriklausomybė"** (to promote and accept, temporarily and as practical measure, something less than the ultimate goal of liberation and self-rule. Ir jeigu toks "šis tas mažiau kaip galutinis išlaisvinimo tikslas ir nepriklausomybė" pavergtąją Lietuvą gali patenkinti, tai ar tas "šis tas" praktiškai įmanomas. Esą Lietuvos laisvinimo veiksniai (taip pat ir kitų Sovietų pavergtų kraštų laisvinimo veiksniai — tatai buvo įsakmiai akcentuota) turi būti pasiruošę tuo atžvilgiu pateikti laisvajam demokratiniam pasauliui praktinės veiklos programą, nes laisvasis pasaulis nenorįs rizikuoti sukelti trečią pasaulio karą, kurio gal būt nepergyventų ne tik pavergtųjų kraštų laisvinimo veiksniai ir pačios sovietų pavergtos tautos, bet ir pats laisvasis pasaulis.

Nekeliam klausimo, ar buvo taktinga tokiom mintim pasirinkti kaip tik Vasario 16 progą, kaip tik tą dieną, kada minimas nepriklausomybės atgavimas, priminti, kad reikia susitaikyti su "šiuo tuo mažiau" nei nepriklausomybė. Tarp šiltų ir taurių šimtinės senatorių ir kongresmanų pareiškimų tai šalto vandens lašai, kurie turi pažadinti blaivumą

IŠLAISVINIMAS

somas nuo bet kurios kitos kontrolės.

"Mes teiksime ir toliau šioms tautoms tiesą apie mūsų pasaulį ir tiesą apie jų pasaulį. Kiekviena proga mes jas užtikrinsime, kad jokie dalykai, aple kuriuos jos girdi iš savo dabartinių viešpačių, nėra sutraukę senų giminystės ir draugiškumo ryšių, ir kad dabar yra ilga naktis ir kad šita ilga naktis prieis galą.

"Tol, kol nepriklausomybės nėra pasiektos; tol, kol Sovietų Sąjunga kišasi į šių kraštų reikalus, mes negalime liktis ir neliksime tylūs ir neprotestuoją".

Dokumentai apie lenkų ultimatumą 1938 Lietuvai

Ryšium su St. Raštikio knyga "Kovose dėl Lietuvos" Jonas Augustaitis "Naujienose" 1957 sausio 9-10 kritikuoja tuos, kurie 1938 buvo pritarę priimti Lenkijos pateiktą Lietuvai ultimatumą, ir samprotauja, kas būtų buvę, jeigu ultimatumą Lietuva būtų atmetusi ir su Lenkija kariavusi. Dėmesį patraukia ne tiek vizija, kas būtų buvę, jei nebūtų ultimatumas priimtas, kiek autoriaus pateikiami argumentai, nes jie gali būti laikomi faktine medžiaga ano laiko istorijai. Tad prie to konflikto bei tų argumentų sustojame.

*

VIZIJA: KAS BŪTŲ, JEI NEBŪTŲ...

Jeigu su Lenkija būtų 1938 kariauta, tai J. Augustaitis sako:

"Lietuvos reikalai tuomet būtų vystęsi visai kitoniška linkme:

1) Būtų įvykęs Lietuvos su Lenkija karas. 2) Vokiečiai nebūtų likę neutralūs, — pasinaudodami tuo, vokiečiai būtų likvidavę savo sąskaitas su lenkais (būtų įvykęs ir lenkų-vokiečių karas), Lietuva būtų atgavusi Vilnių, 3) Lietuva jau 1938 m. būtų patekusi vokiečių politikos įtakon, 4) Lenkija būtų buvusi Lietuvos užpuolikė, Lietuva — užpultoji, ištikima savo 18 metų politikai su Lenkija — reikalaujanti atitaisyti padarytą per smurtą ir melą skriaudą. Ir J. A. Valstybių ambasadorius Davis savo pranešime valstybės departamentui sako, kad :'Lietuva atsisakiusi užmegsti diplomatinius santykius ir priversta kariauti, susilauktų viso pasaulio visuomenės simpatijų' "...

"Iš to būtų sekę:

"Lietuva, būdama vokiečių politikos įtakoje, nebūtų turėjusi pirmos bolševikų okupacijos, nebūtų turėjusi bolševikų sudaryto 'liaudies seimo', nebūtų buvę įsijungimo į Sovietų Sąjungą, nebūtų buvę pirmųjų išvežimų į Sibirą (ca. 35,000), žodžiu — viso to, kas buvo įvykdyta pirmos okupacijos metu. Neabejotina, ta-

---

ir budrumą realiai padėčiai suprasti. Čia tartas viešai pavergto krašto atstovams žodis mums rodos giminiškas su tais balsais, kurie nuo pereitų metų perša Amerikos politikai naują liniją — dėrėtis su Sovietais dėl stabilizacijos Europoje; kadangi Sovietai nenori ir klausyti apie laisvės grąžinimą pavergtiesiems, tai išsiderėti iš jų bent "šį tą". Kokis bus to "šio to" turinys, tai priklausys jau nuo derybų, bet viena aišku — tai nebus nepriklausomybė. Sušvelninti įspūdžiui sakoma, kad tai laikinai, kaip tai tik praktinė priemonė...

Jei tokia proga buvo tartas p. Packer balsas lietuvių reakcijai patirti, tai atsakymas tegali būti pakartojimas Izraelio užs. r. min. Golda Meier žodžių:

"Yra didelės tautos, kurios daug turi ir gali leistis į kompromisus..

Yra mažesnės tautos, kurios negali daryti jokių kompromisų".

Jei anas p. E. L. Packer balsas nėra suderinamas su oficialaus pareigūno ir oficialiai tariamu Amerikos nusistatymu, tai kiltų mums pareiga išsiaiškinti, kiek tas "šio to mažiau nei išlaisvinimo" politikos projektas yra ir valstybės departamento siekiamos bei vykdomos politikos atgarsis.

čiau, būtų turėjusi žmonių nuostolių dėl karo su lenkais".

Nesvarstome tos vizijos toliau ir nekeliame klausimo: ar visa tai būtų padarę dabartinę padėtį kitokią. Tai būtų teorinis diskutavimas. Sustojome tik prie argumentų, kodėl autorius mano, kad tokia perspektyva būtų buvusi, jei būtų kariauta su Lenkija.

TOS VIZIJOS ARGUMENTAI

Kad karas su Lenkija būtų vedęs į tokias augščiau minėtas perspektyvas, autorių įtikina tokie faktai:

1. Lenkijos ministeris Beckas **"norėjo gauti iš vokiečių neutralumo pažadą — nepadėti Lietuvai.., Vokiečių vyriausybė pažadų Beckui jo siekimams nedavė, — tačiau vokiečių agentai kurstė lenkus pateikti ultimatumą".**

2. **"Hitleris norėjo Lietuvos-Lenkijos konflikto".**

3. **"Dr. Zechlinas, vokiečių atstovas Lietuvai, darė žygių, kad Lietuva lenkų ultimatumą atmestų".**

4. **"Rytprūsiuose tuo metu stovėjusios tankų divizijos kai kurie priešakiniai tankai buvo paženklinti Gedimino stulpais".** Vadinas, perspektyva rodės naudinga Lietuvai ir Vokietijai, Lietuvai, pasinaudojant vokiečių pagalba atsiimti Vilnių. Vokietijai proga atsiimti koridorių.

Suminėjus tuos motyvus, kurie raginte ragino kariauti, tenka betgi patikrinti pirma, kiek tie motyvai yra pagrįsti. Ar nurodytieji faktai yra patikimi, realūs, imamės tikrinti juos pagal Vokietijos užsienių reikalų ministerijos slaptus dokumentus, kurie buvo paskelbti 1954. Naudojamės prancūziška laida "Les archives secrètes de la Wilhelmstrasse" V. (Paris 1954).

ARGUMENTŲ TIKRINIMAS IŠ DOKUMENTŲ

Mėginam atrinkti tik tuos dokumentus, kurie atsakytų į autoriaus pateiktus tvirtinimus ir išryškintų Vokietijos poziciją Lenkijos-Lietuvos konflikte.

DĖL BECKO... Taip, Beckas kalbėjosi su Vokietijos atstovu Varšuvoje Moltke, ir tas telegramoje 1938 kovo 17 atreferavo Becko pareiškimus savo vyriausybei. Joje kalbama, kad Beckas painformavo Moltkę apie pasienio konfliktą su lietuviais ir apie jau seniau ėjusias derybas tarp Lietuvos ir Lenkijos dėl santykių sutvarkymo. Beckas turėjęs porą pasikalbėjimų tuo reikalu su Lozoraičiu. Vieną prieš dvejus metus, kitą prieš pusantrų, bet jie nedavė jokių vaisių.

"Beckas man sakė griežtai konfidencialiai, kad nauji pasikalbėjimai su Lietuvos vyriausybe ėjo sausyje ir vasaryje ir kad buvo nutarta pradėti derybas santykiam sunormalizuoti. Derybininko vardas, susitikimo diena ir valanda, net įgaliojimų tekstas jau buvo sutarta; bet galų gale derybininkas nepasirodė sutartą dieną, ir Lietuvos vyriausybė tik pranešė, kad ji pakeitė savo nusistatymą, nenurodydama priežasčių" (474 p.).

Šitas pasienio incidentas paskatinęs Lenkijos vyriausybę veikti energingiau. Beckas pranešė apie numatytą ultimatumą ir pažadėjo informuoti Vokietijos vyriausybę apie savo žygius tuo reikalu.

Tą patį reikalą nušviečia Vokietijos užsienių reikalų ministerio Ribbentropo nota, rašyta 1938 kovo 18. Joje sakoma, kad tą dieną jį atlankęs Lenkijos atstovas Lipskis dėl Lietuvos-Lenkijos konflikto.

"Aš pasakiau Lenkijos ambasadoriui, kad aš patariau Lietuvos ministeriui priimti be sąlygų Lenkijos notą, kuri man rodėsi visai nuosaiki. Aš pridėjau, jog Lietuvos ministeris mane buvo prašęs intervenuoti, kad Lenkijos nota nebūtų uitimatyvinio pobūdžio.

"Aš pasakiau, kad atsisakiau imtis šios rūšies tarpininkavimo. Bet mano asmeninė nuomonė, kad Lietuva svarbiausia nori išlaikyti fasoną.

"Aš dar pasakiau ambasadoriui, kad aš prašau notuoti pareiškimą, jo padarytą general feldmaršalui Goeringui, jog Lenkija mus informuos apie šio reikalo eigą.

"Mes laikome reikalingu dalyku, kad būtume informuojami iš anksto, jei Lenkijos vyriausybė norėtų imtis kokios akcijos.

"Lenkijos ambasadorius man pažadėjo informuoti mane ir toliau, net ir nakties metu, jei patirs ką naujo" (478 p.).

Jei galima suabejoti tuo, ką Ribbentropas kalbėjo Lenkijos atstovui, tai jo pareiškimų turinį galima patikrinti iš pasikalbėjimo su Lietuvos atstovu J. Šauliu. Šitas pasikalbėjimas yra surašytas Ribbentropo 1938 kovo 18. Atsilankiusiam tą dieną pas jį Šauliui Vokietijos užsienių reikalų ministeris pasakęs:

"Jam pareiškiau, kad Vokietijos vyriausybė, atsižvelgdama į tai, jog Lenkijos nota yra labai santūri, nieko kito negalim patarti kaip tik priimti be sąlygų Lenkijos reikalavimus. Tai yra nuomonė Fuehrerio, su kuriuo tuo reikalu turėjau kontaktą.

"Mano asmeninė nuomonė, kad bet kuriuo atveju naudinga Lietuvai priimti dalykus, kurių negalima pakeisti. Atsisakymo pasekmės būtų nepramatomos.

"Ministeris šaulys man pareiškė, kad Lietuvos vyriausybė yra nutarusi priimti diplomatinius santykius. Tačiau ji būtų labai dėkinga reicho vyriausybei, jei pastaroji galėtų įtikint Lenkijos vyriausybę, kad būdai, kuriais atstatomi diplomatiniai santykiai, ir forma, kuria šitas atstatymas vykdomas, būtų Lenkijos Lietuvos paskesnio pasitarimo reikalas...

"Aš atmečiau šią sugestiją, tardamas p. Šauliui, kad Vokietija nemato pagrindo kištis į šį konfliktą" (476 p.).

DĖL HITLERIO... Ar Hitleris norėjo ar nenorėjo Lenkijos-Lietuvos karo, atsakymas buvo Ribbentropo notoje. Jį galima tik motyvuoti Ribbentropo instrukcija, kaip žiūrėti į Lenkijos-Lietuvos konfliktą ir kaip vokiečiai turi laikytis. 1938 kovo 17 notoje skaitome:

"1. Vokietija yra suinteresuota išlaikyti status quo tarp Lenkijos ir Lietuvos dėl šių sumetimų:

a) po Austrijos inkorporavimo Vokietija yra reikalinga tarptautinės padėties aprimimo;

b) Vokietija neturi jokio intereso, kad Lietuva būtų aneksuota Lenkijos, nes Lietuva nebus eventualus kuluaruose mainų objektas atlyginti Vokietijai;

2. Lenkijos-Lietuvos konflikto atveju laikau būtina okupuoti Klaipėdos teritoriją pat pirmomis valandomis. Pasiruošimai tam atlikti (leidinio redakcija prideda: Hitleris davė įsakymą wehrmachtui 1938 kovo 18 paruošti planus Klaipėdai okupuoti);

"3. Reikalui palankiai sutvarkyti aš siūlau:

a) painformuoti Lenkiją aiškiai, švelniai, kad Vokietija, jos artimiausias kaimynas, tariasi turįs būti informuojamas apie visas priemones, kurių imsis Lenkijos vyriausybė;

b) Lietuvos vyriausybei padaryti

įtakos, kad sutiktų atnaujinti diplomatinius santykius su Lenkija. Tai implikuotų iš Lietuvos pusės galutinį lenkų okupuotos Vilniaus srities pripažinimą, ir tada Lenkijai sunku būtų sugalvoti naują motyvą intervencijai ir naujų teritorijų okupacijai;

"4. Konflikto atveju apie Klaipėdos užėmimą tinkamai painformuoti Lenkiją" (472 p.).

DĖL ZECHLINO... Jau aišku iš iš ministerio Ribbentropo direktyvos, kaip turėjo laikytis Zechlinas Kaune ir kaip jis laikėsi. Papildomai tik iš Zechlino pranešimų į Berlyną galima patirti, kaip laikėsi Lietuvos užsienių reikalų ministeris ir Lietuvos vyriausybė... Zechlino telegramoje iš Kauno 1938 kovo 15 sakoma, kad pas jį atsilankęs tą dieną iš vyriausybės posėdžio min. J. Urbšys ir pasakojo apie laukiamą Lenkijos ultimatumą. Zechlino klausiamas, ką Lietuvos vyriausybė darys, Urbšys negalėjo duoti aiškaus atsakymo. Nurodė tik galimybę kreiptis į arbitražo teismą (468 p.).

Zechlino telegramoj kovo 18 sakoma, kad Urbšys jį informavęs, jog Lietuvos vyriausybė per Lenkijos pasiuntinį Paryžiuje pasiūlė paskirti delegacijas deryboms dėl santykių sutvarkymo. **"Urbšys mane prašė painformuoti, jei galima, apie Vokietijos vyriausybės nusistatymus ir duoti jam draugišką patarimą dėl Lenkijos notos"** (475 p.).

DĖL VOKIETIJOS KARIUOMENĖS... Ar Vokietijos kariuomenė buvo rengiama ir kam ji buvo skiriama, matyt iš kitų dokumentų.

Polit. departamento direktorius Bismarkas 1938 kovo 16 rašo, kad tą dieną pas jį atsilankęs pulkininkas Scheller ir kap. Frisius. Jie buvo painformuoti jau iš Varšuvos ir iš Kauno apie Lenkijos-Lietuvos konfliktą; jų karinė žvalgyba pranešusi, kad pasieniuose nėra dar nei Lietuvos nei Lenkijos kariuomenės judėjimo. Tačiau visi tame pasikalbėjime sutarė, kad konflikto atveju pirmiausia kyla Klaipėdos klausimas, nes Lenkija nedels pasiųsti į ją savo karinį laivyną. Scheller stojo už tai, kad pora naikintuvų būtų nieko nelaukiant pasiųsta į Pilau uostą, o į Rytprūsius tam tikri daliniai, kurie būtų parengtyje žygiuoti į Klaipėdą (470 p.).

To pasikalbėjimo vaisius jau buvo vyriausio ginkluotų pajėgų vado Keitelio telegrama užsienių reikalų ministeriui Ribbentropui kovo 18. Joje pridedamas planas, kurią teritoriją vokiečių kariuomenė turi užimti kilus konfliktui tarp Lietuvos ir Lenkijos. Kadangi tai teritorijai bus reikalinga mobilizacija, tai Keitelis prašo ministerį gauti Fuehrerio pritarimą. Tačiau visa svarba ne telegrama, o tas planas. Dokumentų leidėjai paties plano nepridėjo, tačiau pastaboje mini, kad Vokiečių kariuomenė nenumatė tenkintis tik Klaipėdos teritorija. **Demarkacijos linija, kuri anot Keitelio telegramos, skirs Vokiečių okupuotą dalį nuo lenkų okupuotos, eis Nemunu iki Dubysos. Dubysa pasuks į šiaurę ir eis iki atitiks patį šiauriausią Klaipėdos krašto kampą** (477 p.).

Tokia yra dokumentų kalba. Ji duoda daugiau šviesos, kokis buvo Vokietijos nusistatymas aname konflikte tarp Lenkijos ir Lietuvos ir kiek yra pagrįsti anie motyvai kurti vizijai, kas būtų, jeigu nebūtų... Juos čia primename tuo pačiu tikslu kaip ir Naujienose J. Augustaitis, — kad būtų aiškesni ir tikslesni faktai, anam Lietuvos istorijos gabalui tinkamai suprasti. **ELI**

Kur link žengia Tolimieji Rytai?

Korėja geografiškai yra tolimas kraštas. Bet savo likimu artimas tam, kas seka rungtynes tarp Rytų ir Vakarų. Korėja mus domina kaip tų rungtynių arena ir dalyvis. Kiek ji pati pajėgia gyvuoti, kiek pajėgia pasinaudoti svetima pagalba.... ir panašius klausimus galėjo nušviesti autorius, padėtį patyręs savo akimis, praleisdamas ten savo karinės tarnybos metus.

*

Ar dirva (socialinė, kultūrinė, politinė) Korėjoj yra palanki komunizmui, ar atsparumas komunizmui didėja?

Pietų Korėjos vyriausybė prieš komunizmą pasisako stipriausiais žodžiais. Tam pritaria ir pietų korėjiečių masės. Kova, kurią įžiebė komunistai ginkluotu užpuolimu ir kurią ne vieno vakariečio minty jau prigesino paliaubos, korėjiečiams dar vis gyvas reikalas. Paliauboms korėjiečiai nepritarė ir nuo šiaurinės dalies išvadavimo neatsisakė nė paliaubų metais.. Išvadavimo pastangas palaiko ne vien tautinis sentimentas, bet ir faktas, jog šiaurinė teritorija pietiečiams yra svarbi ir ekonominiu bei kultūriniu atžvilgiu — ten sutelkta Korėjos pramonė bei civilizacija. Dėl to kariuomenė nepaleidžiama; nauji kadrai apmokomi pilnu tempu.

Ar demokratinė dvasia tarp korėjiečių gyva? Ar demokratinio ryšio yra tarp masės ir valdžios?

Visai sutaria valdžia su pietinių korėjiečių masėmis tik laikysena prieš komunizmą. O pats prezidentas Syngman Rhee, nors didžiai nusipelnęs kovose prieš japonus ir komunistus, bet yra praradęs didžią dalimi vardą tautiečiuose. Jį viešai kaltina, jog savo režimu siekiąs ne kraštui gerovės, o asmeninių interesų. O režimas stiprus: ir kariniai daliniai, ir valdžios organai, ir ginkluotos valstybinės policijos pajėgos yra jo rankose. Paskutiniai prezidentiniai rinkimai ryškiai parodė viešą juo nepasitenkinimą. Jei ne staigi ir paslaptinga opozicijos kandidato mirtis prieš pat rinkimus, Korėjos vadovybė iš Rhee rankų, galimas daiktas, būtų išslydus. Tai rodo ir opozicijos, tautinės demokratinės partijos, kandidato išrinkimas į viceprezidentus. Šis laimėjo prieš Rhee išstatytąjį kandidatą, nors ir nebūdamas taip populiarus tautiečiuose, kaip jo miręs bendramintis. Daugelio korėjiečių teigimu, tik pavojus iš šiaurės padeda išsilaikyti dabartinei vyriausybei.

Ar palankumas amerikiečiams bei kitiems vakariečiams tarp gyventojų jaučiamas, ar jie priešingi vakariečiams?

Korėja tai vienas iš tų kraštų, kurie įrodo, jog širdies pinigu nepirksi. Vakariečių paramą, porą šimtų tūkstančių dolerių vertės per metus, valdžia nuolankiai priima, dėkoja ir geradarius giria. O amerikiečiams pagalbą uždelsus, jos ima tiesiog reikalauti. Ir kaip nereikalaus: šiaurės komunistai paramos susilaukia iš Sovietų, komunistinės Kinijos, Mongolijos, anksčiau net iš Vengrijos ir kitur. Tačiau korėjiečių masės šią vakariečių paramą priima blogiau, negu išvietintieji asmenys Vokietijoj traktavo UNRRA ar IRO globą. Išvietintieji globą jautė tiesiogiai, o korėjiečiai apie tas sumas tik išgirsta. Vakariečių pastangos

Korėjoj želdinti platesnio masto tarptautinius santykius atsidaužia į vietinių gyventojų, ypatingai senesnės kartos, apatiją, o dažnu atveju sunaikinamos pačių užsienio pareigūnų nevykusiu elgesiu. Tik jaunoji karta, turinti artimo ekonominio ryšio su amerikiečių įgulomis, gali efektingiau prisidėti prie tarptautinių santykių populiarinimo visuomenėj. Didžioji sąlyga teigiamai šių santykių raidai tai pašalinti pirmiausia vienas kito nuvertinimą.

Ar Amerikos pagalba prisideda prie pažangos tarp gyventojų?

Amerikos ir Jungtinių Tautų pareigūnai stengiasi Korėjos skurdą sumažinti, tačiau kibiru vandens dykumos neaplaistysi. Pietų Korėjos ryžių bei javų laukams reikia trąšų, kurios anksčiau buvo gaunamos iš gamyklų anapus 38-tos paralelės. Negausiai pietinei pramonei reikia anglies, mašinų ir žaliavų, kurias anksčiau tiekdavo šiaurinės kasyklos ir fabrikai. Pasigendama manufaktūros produktų, įrankių bei kitų būtinybių, kurių tiekimas užkirstas demilitarizuotosios zonos. Žodžiu, pietinei Korėjos daliai reikia šiaurinės gaminių, kaip kad ir šiaurinė pasigenda pietinės dalies žemės ūkio produktų. Užsieninė parama šių plačių reikalavimų neįmano net iš dalies patenkinti, nes jos žymioji dalis nubyra valdžios reikalams, gausiai kariuomenei išlaikyti bei apmokyti, pačios paramos administracijai ir kitoms išlaidoms. Paremia kraštą ir amerikiečių kariniai vienetai, statydami tiltus, mokykloms pastatus, globodami ar sušelpdami našlaičių prieglaudas. Visdėlto parama ribota. Tas purvinas vargas ir nepriteklius, kuriame korėjiečiai, regis, užsigrūdinę, yra lemiamas.

Kurlink galima tautos evoliucija?

Giliausia pietų korėjiečių aspiracija tai visos Korėjos suvienijimas. Tai būtinybė, nes savarankiška egzistencija atskirtoms dalims nė vienai be paramos iš pašalies neįmanoma. Dabartinėj situacijoj tiek pietinei, tiek šiaurinei Korėjos daliai pažangos rodiklis sustojęs. Toks de'simas turi neigiamos įtakos ir socialinei bei kultūrinei tautos raidai. Karo ir nuolatinio vargo sąlygos išdaigino nuostabiai plataus masto blogybes, kaip vagišiavimą, sukčiavimą, girtavimą ir atleido senos kultūros diktuotus moralinius saitus. Medžiaginių dalykų siekimas jau nustelbia dvasines vertybes. Švietimas, kuris Korėjoj ir seniau nebuvo pakankamas, dabarty pašlijęs: trūksta pastatų, įrengimų, mokytojų, o augštesniojo mokslo siekiantiesiems — lėšų. Taigi, ir geriausiu atveju, Korėją sujungus, normalaus valstybinio gyvenimo grąžinimas bus ilgametė problema. Senesnė generacija, suprantama, naujų ir svetimų įnašų vengia, bet jaunoji karta, tenka laukti, lenks tautą vakarinės civilizacijos link.

Koki skirtumai tais atvejais palyginti su Japonija?

Nors Korėją ir Japoniją geografiškai skiria tik siauras vandenyno ruožas, Japonijos jūra, šie kraštai ryškiai skiriasi. Oficiali Japonijos vyriausybės laikysena sovietams nėra palanki, bet komunistinės veiklos įtaka žmonėse jaučiama. Ne vienoj didmiesčio kavinėj girdėti sovietiška melodija, ir teatre paploja komunizmo žygiams, rodomiems sovietų filmų kronikose.

Visuomenės ryšiai su valdžia taip pat kitoki nei Korėjoj. Imperatorius nuo dievaičio sosto nukopęs, bet iš savo valdinių vis dar susilaukia di-

desnės pagarbos, negu europiniai karaliai. Ir faktinoji valdžia gerbiama. Ji turi kontaktą su masėmis. Piliečių žodis nevaržomas ir pageidavimai išgirstami tiek vidaus, tiek užsienio reikaluose. Užsieninės rinkos ieškojimas komunistiniuose kraštuose buvo didžia dalimi piliečių žodžio padaras.

Tuo tarpu, kai korėjiečiai stengiasi išlikti savo kiaute užsidarę, Japonijoj tarptautiniai ryšiai pasiekę augšto lygio. Augštas kultūrinis ir ekonominis lygis įgalina tampresnius ryšius. Ypatingai augštai vertinami europinės kultūros laimėjimai. Plačiai vartojama modernioji technika. Gal dėl to nuostabiai mažai girdėti priekaištų amerikiečiams. Jiems nepalankumas didžia dalimi tereiškiamas dėl jų karinių įgulų. Sunku, žinoma, pamiršti ir atominių bombų siaubą, apie kurį byloja Hirošima ir Nagasaki vietovės.

Kai Korėja paskendus purvinam skurde, Japonija jau ant savo kojų stovi, kai kuriose srityse pralenkus prieškarinį lygį. Valstybės ūkis savo ruožtu sparčiai auga, keldamas gyvenimo standartą. Turistų būriai gausėja, o ir amerikiečių kariai kasmet palieka žymų įnašą krašto ekonominei gerovei. Japonijai netenka, kaip Korėjai, nuolat verkšlenti užsieninės paramos.

Tautos evoliucijos atžvilgiu Japonija irgi priešingybė savo užjūrio kaimynui pietų vakaruose. Ji jau vėl tiesia sau kelią tarp prabangių ir galingų tautų. Tam ji turi palankias sąlygas ir sugebėjimo. Tai Tolimųjų Rytų Vokietija. Nors jos karinė pajėga ribota, civilizacija vejas vakarietinę. Tokyo miestas šiandien jungia dviejų kontinentų bruožus, pavyzdžiui, architektūroj: vienam kvartale jauti grynai rytietišką aplinką, o gretimoj alėjoj regi sustojusius New Yorko dangoraižius.

Korėjiečius nuo japonų skiria ne tik vandens ruožas, ne tik kraštų skirtumai. Juos nuo Japonijos atstumia vergijos prisiminimas. Ne kartą japonų santykių pasiūlymai buvo korėjiečių atmesti su pagieža. O šie santykiai būtų naudingesni pačiai Korėjai. Ji gautų ir savo trąšų, ir įrankių, ir mašinų, už tai pajėgtų netrukus atsimokėti žemės ūkio eksportu bei žaliavomis, kurių japonai pageidauja. Deja, tas galimybes nustelbia gili neapykanta, kurią tebejaučia korėjiečiai, savo buvusiam pavergėjui.

Kęstutis Kudžma

OPTIMISTAS IR PESIMISTAS

Izraely pasakojama, kad optimistas tai buvo tas alkanas naujakurys, kuris sakė: "Mes neturime pakankamai maisto; ką mes galime padaryti, tai tik pasiųsti keletą lėktuvų Washingtono bombarduoti. Tada Amerika mus užpuls, okupuos, ir viskas bus tvarkoj, nes jie turės mus maitinti". Tačiau buvo pesimistas jaunas pionierius, kuris atsakė: "Gal tamstos ir tiesa. Bet visa bėda, kad mes galime laimėti".

Ben Gurion,

Izraelio min. pirmininkas.

Trečioji Europos LFB studijų savaitė

Europos LFB pirmieji pradėjo organizuoti studijų savaites. Jų prasmė — atsinaujinti dvejopai: idėjiniu ir organizacinio solidarumo atžvilgiu. Abudu atžvilgiai svarbūs atsidūrusiems svetimame krašte. Kasdieniniame gyvenime daugumas neturi progų ir galimybių papildyti savo idėjinį lobį naujais svarstymais ar lektūra. O nepasipildydamas kiekvienas senka. Idėjų trūkumas veda į paviršutinišką, nekritišką dienos įvykių priėmimą; idėjų trūkumas pakiša banalų apytuštį tarpusavio santykiavimą, tenkinimąsi organizacinių dalykų svarstymu ir persvarstymu; pakiša pigų ir lengvą tuščiažodžiavimą... Studijų metu bendrai praleistos dienos suartina dalyvius personaliai. Sujungia juos ne tik idėjos, bet ir asmeniniai sentimentai. Nuo to stiprėja solidarumas, kuris atsiliepia ir tolesniame praktiniame veikime, nes kaip gi neatsiliepsi šaukiamas, kaip neparodysi paslaugumo, kada į tave šaukiasi tavo asmeninis pažįstamas ir draugas.

Pernai trečiu kartu Europos LFB turėjo studijų savaitę. Ji susilaukė dar didesnio pasisekimo nei anos pirmosios dvi. Pasisekimas rodo, kad pataikė duoti žmonėms, kas jiems buvo reikalinga ir būtina. Jų patirtis gali būti naudinga pažinti ir į Laisvę skaitytojams. Tad šiame nr. pateiklame bent dalį tų idėjų, kurios ten buvo svarstomos... Jų bendra ašis buvo giliau pažinti pastangas, kaip komunistinis režimas Lietuvoje nori paveikti lietuvių tautos mentalitetą, iš kitos pusės savaitė stengėsi giliau pažinti Vakarų dvasią, kaip ji elgiasi komunistinių idėjų akivaizdoje.

Techniškai tebuvo įmanoma duoti laikraštyje ne visus ten skaitytus pranešimus, o ir tų, kuriuos čia duodame, teduodame tik santraukas. Sakysim, prof. Ivinskio pranešimo buvo 40 mašinėlės puslapių, ir teko jame nuskriausti labiausiai vaizdus iš latvių ir estų gyvenimo, tenkinantis daugiau lietuviškuoju; M. Musteikio pranešimas iš 20 puslapių turėjo sutrumpėti taip pat iki pusės. Tačiau redakcija tariasi, kad jų esmę yra tiksliai perdavusi. O studijų savaitės eigą bei nuotaikas pavaizduoja toliau trumpas reportažas pagal K. Obolėno, kun. Dauknio, M. Musteikio ir kt. ten dalyvavusių pranešimus.

*

Studijų savaitė vyko Vokietijoje netoli Heidelbergo ant Neckaro krantų kurortinėje vietoje Neckarsteinache 1956 rugpjūčio 5-12. Dalyvių skaičius buvo nelauktai didelis — bičiulių ir svečių 105 asmenys iš Vokietijos, Šveicarijos, Prancūzijos, Italijos, Ispanijos, Belgijos, Olandijos, Anglijos ir Amerikos. Jų tarpe buvo 2 ministeriai, 20 profesorių bei daktarų, 15 kunigų, o taip pat studentų, visuomenės veikėjų, žurnalistų, kultūrininkų, rezistencijos kovotojų iš 1940-44 laikų. Kai kas buvo su visomis šeimomis. Kas dieną prieš piet būdavo po vieną paskaitą su diskusijomis, popiet diskusijos tęsiamos, ruošiamos kultūrinės pramogos, minėjimai, įvairūs pasirodymai, literatūros ir muzikos vakarai ir bendri vakarojimai.

Tai vyko tokia chronologine eile. — Studijų savaitę atidarė Europos bičiulių pirmininkas dr. K. Čeginskas, tardamas, kad bendrai praleis-

tos dienos visiems studijų dalyviams bus paskatinimas naujiems kūrybos žygiams.

"Kūryba yra žmogiškosios būties žymė. Kol mes kuriame — mes esame. Tą patį reiktų pasakyti ir apie visą tautą. Kol lietuviškoji kūryba nepasiliaus, tol niekas neišbrauks lietuvių tautos iš gyvųjų tarpo. Nenuostabu todėl, — kalbėjo K. Čeginskas, — kad gyvosios ir kovojančios mūsų tautos jėgos kaip tik pasižymi našiu kūrybingumu ir nuoširdžia kūrybos meile... Nelaimės ištiktajai tautai, kovojančiai dėl savo laisvės, dvasinė kūryba visuomet buvo galingas kovos ginklas..

ELFB neleido ir neleidžia rūdyti šiam ginklui. Galime pasidžiaugti, kad jų pavyzdys sulaukė pagirtino sekimo Europos lietuvių visuomenėje.

Šias studijų savaites iššaukė pats gyvenimas, būtent, reikalas susitikti, bičiuliškoje dvasioje pabendrauti, bendrai pamąstyti; reikalas išsinerti iš prakaituoto kasdienybės rūbo ir atsigaivinti gaivinančiuose lietuviškos kūrybos vandenyse. Lygiai gyvenimiška yra ir pati savaitės programa. Su paskaitininkais ir pranešėjais mes gvildensime įvairius klausimus, liečiančius mūsų tautos praeityje sukauptą patirtį, dabartinę padėtį pavergtoje tėvynėje, tremtyje, neužmiršdami mesti žvilgsnį į tarptautinės politikos ir bendrai žmogiškosios dvasios akiračius. Mes nemanome tačiau pasitenkinti tik vienašališka proto kultūra. Studijų savaitės rengėjai nepamiršo to dvasinio peno, kurį gali suteikti tik religinio ir meninio pobūdžio programa. Taip pat rūpėjo, kad studijų savaitė būtų kartu ir tikro susitikimo, bičiuliškų pažinčių ir asmeninio sąlyčio savaitė".

Studijų savaitės dalyviai buvo gausiai pasveikinti žodžiu ir raštu. Iš sveikinusių žodžiu pažymėtinas Lietuvos ministeris Paryžiuje dr. S. A. Bačkis, pažymėdamas, kad Lietuvių Frontas yra iš tų sąjūdžių, kurie kilo sunkiais tėvynei laikais.

"Jis aukomis ir žygiais yra įrodęs, kad lietuvių tautos dvasia visuomet lieka gyva ir kad sunkiais tragiškais momentais pasireiškia naujos jėgos, kurios spinduliuoja ne tik vidaus gyvenime, bet tą spinduliavimą pareiškia ir užsienyje — tarptautiniame gyvenime. Lietuvių Fronto pasirinktas kelias yra pats kilniausias ir sunkiausias, nes siekia skelbti gražiuosius idealus ne vien saviesiems, bet ir svetimiems tarptautinėje plotmėje ir nuolat rūpinasi priminti, kad lietuvių tauta niekuomet nesiliovė ir nesiliaus kovoti už savo laisvę ir nepriklausomybę."

Priminęs pareigą tremtyje ieškoti vienybės tų, kurie kovoja dėl Lietuvos, stiprinti autoritetą, kurie toje kovoje kalba Lietuvos vardu, pažymėjo: "Mus sieja kraujo aukos. Tų aukų vardu mes semkimės jėgų, energijos ir dirbkime, kiek mūsų jėgos ir protas leidžia".

Vokietijos bendruomenės pirmininkas Pr. Zundė sveikindamas pažymėjo, kad ir Vokietijos bendruomenė šiais metais pasekė LFB pavyzdžiu, rengdama jaunimui stovyklą su paskaitomis.

*

Paskaitų ciklas prasidėjo prof. Z. Ivinskio pranešimu apie sovietų kėslus susovietinti Lietuvos ir kitų Baltijos kraštų istoriją. Antroji paskaita buvo dr. K. Čeginsko, kuris peržvelgė lietuvių rezistencijos kovas praeityje, labiausiai paliesdamas 1831, 1863 sukilimus, nušviesdamas juos nauja archyvine medžiaga ir

patrauklia forma, pasireikšdamas kaip nauja stipri mokslinė jėga. Kunigas **Dėdinas** iš Belgijos rūpestingai faktais paremtame pranešime kalbėjo apie krikščionybės padėtį ir jos įtaką modernioje Europoje, labiausiai operuodamas Belgijos gyvenimo pavyzdžiais. Pranešimas susilaukė didelių diskusijų, trukusių apie šešias valandas. Prof. **J. Grinius** vėl grįžo prie Z. Ivinskio dabartinės Lietuvos komunistinio vaizdo — kalbėjo apie komunistinį meną Lietuvoje. **Mečys Musteikis** kalbėjo apie šiuo metu besireiškiančius tremties nuopuolio ženklus ir priemones jiems atsispirti. Diskusijose buvo daugiausia svarstoma, ką mes praktiškai galėtume padaryti. Prof. **A. Maceina** giliai išmąstytame pranešime rodė Vakarų žmogaus galvojimo iliuzijas sovietinio komunizmo akivaizdoje ir pažymėjo naują uždavinį tremtiniams — padėti Vakarų žmogui komunizmo grėsmę suprasti ir nuimti šalin tas vakariečio iliuzijas. **E. Turauskas** supažindino studijų savaitės dalyvius su bėgamąja tarptautine politika.

Pranešimai buvo tik medžiaga ilgiems ir kartais karštiems išsikalbėjimams. Buvo pasiekta to, kad kiekvienas galėjo ne tik išklausyti pranešimų, bet pats įsijungti į minčių persvarstymą savu galvojimu.

*

Vakarai buvo praleidžiami taip pat kolektyviai. Vieną pavakarę buvo surengta Valanda Tėvynei bažnyčioje su lietuviškomis maldomis bei giesmėmis ir kun. **D. Kenstavičiaus** vaizdingu lietuvišku apmąstymu, kas yra mums tėvynė. Kitą vakarą buvo **Alinos Grinienės** paruošti montažai iš dainų, poezijos, beletristikos gabalų "Žemaitija" ir "Suvalkija". Juos atliko Vasario 16 gimnazijos auklėtiniai, studentai ir kiti šių dienų dalyviai žemaičiai ar suvalkiečiai. Tautinių šokių grupė rodė savo meną. Mokyt. **V. Natkevičius** su studentais surengė rašytojų sukaktuvininkų minėjimą (A. Klementas, B. Sruoga, Vaičaitis, Jurkus, Vaičiulaitis). Paskutinį (šeštadienio) vakarą buvo Kaiserslauterno inžinerijos 8593 kuopos, vadovaujamos kpt. **Baltrušaičio,** vyrų dvigubo kvarteto ir trio koncertas. Vadovaujami muziko **F. Strolios,** vienetai su augštu meniniu lygiu padainavo devynias lietuviškas dainas, tarp jų buvo ir partizanų daina "Pražydo jazminai po langu", harmonizuota F. Strolios. Dalyvių ypatingo pripažinimo susilaukė Juozo Strolios daina "Namo". Dr. Grinius ta proga iškėlė darbo kuopų vyrų tautinio žiburio palaikymą dainomis, muzikui Stroliai buvo įteikta lietuviškų raštų juosta, vyrams po gyvą rožę. Sekmadienį, rugpjūčio 12, buvo pamaldos už Lietuvos laisvę. Kun. **Dauknys,** MIC, pamoksle iškėlė sąmoningą Kristaus dieviškumo ir Kristaus iškeltos meilės žmogui liudijimą kaip dinamišką rezistenciją prieš Rytuos vykstantį žmogaus naikinimą, kartodamas Pijaus XII kvietimą į religinį atgimimą už Geresnį Pasaulį.

Studijų savaitės metu per tris vakarus vyko ir Europos LF Bičiulių metinė konferencija, kurioje po visų apyskaitinių organizacinių pranešimų buvo išrinktas Europos LF Bičiulių pirmininku prof. Zenonas Ivinskis ir nutarta kitą studijų savaitę rengti rugpjūčio 4-11. Iškilmingu studijų savaitės ir konferencijos baigimu buvo dar paskutiniu momentu pergyventas lietuviško solidarumo, dvasinio atsinaujinimo pajautimas ir perduotas pasveikinimas Tėvynei.

*

Lietuviškojo gyvenimo nutekėję metai

Dėmesio verti tie praėjusių metų įvykiai, kurie rodo lietuviško gyvenimo objektyvinius laimėjimus arba kūrybinių nuotaikų bei kilusių idėjų naujus etapus.

Jei klaustume, kurie įvykiai labiausiai reiškė lietuvių gyvumą Amerikoje, tai tarp jų

pirmauja kultūriniai įvykiai.

Akys atsiremia į kultūros kongresą (birželio 30), dainų šventę (liepos 1), religinio meno parodą (kovo 11-18). Kongresą rengė bendruomenė, dainų šventę specialus komitetas, bendruomenės remiamas. Tiek kongresas, tiek dainų šventė, sutelkusi 1,500 dainininkų ir 10,000 žiūrovų, pakėlė patriotinį ir kūrybinį entuziazmą, ypačiai atsižvelgaint, kad ten gausiai ir aktyviai reiškėsi jaunimas.

Šviesūs metuose atskiri ženklai buvo taip pat tautininkų sąskrydžio meninė šventė Washingtone (birželio 16-17), ALRK Federacijos jubilėjinis kongresas Bostone (spalio 12-14) su 4000 dalyvių ir ypačiai federacijos vykdomas jaunimo stovyklos organizavimas. LF Bičiulių laisvės kovų minėjimai su visai nauju prieėjimu, savo viršūnę pasiekę Chicagoje, taip pat jų suorganizuotos trys rezistencijos vardo stipendijos studi-

---

Iš eilės studijų savaitės dalyvių redakciją pasiekė labai teigiami atsiliepimai.

"Esu pritrenktas to, ką čia pamačiau. Atvykau nepasitikėdamas, išvykstu susižavėjęs".

Kitas: **"Čia pamačiau, kad LF savo veiklą Lietuvai ir lietuvybei įrodė ne žodžiais, bet darbais, nejieškodami sau iš to jokios asmeniškos naudos, ir kad LF yra milžiniška jėga".**

Iš vieno žurnalisto: **"Jūs, kaip pirmieji krikščionys, darbuojatės su pasišventimu ir pasiaukojimu, tuo pačiu užkrėsdami ir patraukdami į save kitus"...**

P. Nr.: **"Šiemetinė studijų savaitė man labiausiai patiko. Vyravo graži, akademiška nuotaika... Europišką naštą šiemet praplėtė atvykėliai iš Olandijos, Belgijos ir Anglijos, kuri daug žada... Neaptikau tokio, kuris šia studijų savaite būtų nepatenkintas"...**

Pr. P.: **"Studijų savaitė praėjo tikrai augštam lygy ir buvo tikrai verta ją perduoti oro bangomis kraštui"** (buvo platus reportažas per Miuchено Amerikos Balsą. Red.).

Tokio pasisekimo priežastis, tur būt, labai paprasta. Europoje žmonės labiau nei Amerikoje jaučia lietuviško bendravimo alkį. Jį sugebėjo patenkinti Europos bičiuliai tuo, kad atėjo su idėjomis, kurios pačiągė pakelti susirinkusių mintis anksčiau už duoninę kasdienybę, augščiau už emigrantines skirtybes bei tarpusavio trintis, o į aktyvų dalyvavimą idėjose ir nuotaikoje visus dalyvius, bičiulius ir jų svečius, patraukė organizatorių spinduliuojanti širdis ir kūrybinis dinamiškumas.

Šiame nr. užfiksuojame ateičiai tos studijos savaitės mintis ir nuotaikas kaip vieną iš tikrų kelių, kurie nemeluotai veda į lietuvio išlikimą nepalaužto ir kovingo. Tai yra viena iš pačiu efektingųjų rezistencijos formų tremtyje.

juojančiam jaunimui. Tarp šviesiųjų ženklų yra ir jaunimo studijinės savaitės bei jaunimo vasarinės stovyklos. Vis tai prisideda prie lietuviškos dvasios išlaikymo, charakterio ugdymo, naujų užsimojimų skatinimo.

Atskirose kultūros šakose

Dainų šventė davė progą paskelbti dainų konkursą, kurį laimėjo sesuo Benigna, kazimierietė. Tarp individualių kūrybinių pastangų buvo pastebimas **V. K. Banaitis,** užbaigęs Jūratės ir Kastyčio operą, **Jeronimas Kačinskas,** davęs simfoninį kūrinį "Velykų apmąstymą", jaunas kompozitorius **Darius Lapinskas,** koncertavę instrumentalistai **Iz. Vasyliūnas, V. Bacevičius.**

Solistų dainininkų daugiausia reiškėsi jauni ir augšto meninio lygio **Aldona Stempužienė** ir **Vaclovas Verikaitis.** Chorų labiausiai išsimušė iš vietinės veiklos chicagiškiai Dainavos ansamblio choras, vadovaujamas St. Sodeikos, moterų, vadovaujamas Al. Stephens.

*

Dailininkai parodė veržlumo įvairiose parodose. New Yorke **A. Galdikas** ir **Romas Viesulas** surengė parodas amerikietinėse įstaigose; kiti rengė parodas lietuviškai visuomenei (J. Pautienius New Yorke, Los Angeles, A. Rūkštelė Los Angeles, Chicagoje). Buvo ir kolektyvinių parodų. Čia verta suminėti ir Almaus galeriją Great Necke su kolektyvine, paskiau J. Pautieniaus paroda. Keletas dailininkų įtilpo į amerikiečių rengtas parodas. Tokiose bene daugiausia dalyvavo **Romas Viesulas, P. Puzinas,** sėkmingai pasireiškęs New Yorke ir gavęs tris premijas; **T. Valius** dalyvavo parodoje Kanadoje ir N. Zelandijoje; **V. Ratas** ir **T. Zikaras** dalyvavo australų parodose. Taip pat už Amerikos ribų, Paryžiuje, **Vytautas Kasiulis** birželio mėn. parodoj buvo atrinktas į 100 geriausių Paryžiaus dailininkų. **Antanas Mončius** liepos 8-16 Laon, Prancūzijoje, surengė savo skulptūrų apžvalginę parodą ir joje pasireiškė kaip vienas iš mūsų pačių pajėgiausių skulptorių.

Kaip šviesų reiškinį tenka vertinti ir anksčiau minėtą religinio meno parodą Chicagoje, kurioje buvo sutelkta arti 200 kūrinių.

Architektūroje — pašventinta viena dalis didžiulio Prisikėlimo parapijos bažnyčios Toronte (archit. St. Kudokas); pastatyta ir pašventinta St. Louis lietuvių bažnyčia (archit. J. Mulokas, dailininkas V. K. Jonynas, skulptorius V. Kašuba).

*

Literatūroje — pernai gavo premijas **B. Pūkelevičiūtė** už romaną "Aštuonis lapus" (Draugo), **A. Škėma** už dramą "Žvakidę" (Darbininko), **Henrikas Radauskas** už poeziją "Žiemos dainą" (Rašytojų Draugijos), **Kazys Bradūnas** už "Devynias balades" (Aidų), **Antanas Rūkas** laimėjo jaunimo dramos konkursą su "Algiu Dalgiu" (Lietuvių Mokytojų Sąjungos). **Br. Zumeris** jaunimo literatūros premiją (kun. J. Prunskio). Tiesa, tai vis buvo atpildas už veikalus, kurie buvo rašyti 1955, tik jie buvo vainikuoti 1956. Kam tie "vainikai" teks už 1956 metų darbus, težinome tuo tarpu tik vieną **Paulių Jurkų,** kuriam teko Draugo premija už romaną "Smilgaičių akvarelę". Bibliografai priskaito 1956 m. lietuviškų leidinių apie 130 numerių, dailiosios literatūros, atsiminimų, brošiūrėlių ir kt.

Naujais veikalais pasirodė naujų vardų (A. Baranauskas, B. Augi-

nas, A. Bagdonas, J. Gruodis). Tai gerai — bus vilites, kad jie išaugs, ir kūrybos srovė nenutrūks. Bet tuo tarpu metų bendras kūrybinis derlius nėra žavintis.

Mokslinėje literatūroje daugiausia reiškėsi istorikai (A. Kučas, S. Sužiedėlis, A. Šapoka). Z. Ivinskis vienintelis, kuris atsiskyrėlio pasiaukojimu kasasi po archyvus. Tačiau gyvenimo sąlygos ir istorikus vertė rašyti biografijas, parapijų ar organizacijų monografijas, kurios tegali būti dar tik medžiaga bendresniems istoriniams veikalams. Negalėjo iškęsti nerašę ir kiti mokslo žmonės — J. Balys (Mitologinės sakmės), J. Grinius (Lietuviški kryžiai); St. Yla (Laisvės problema); kiti tebėra įsikinkę į enciklopedijos ruošimą (J. Girnius, V. Mačiūnas, J. Puzinas). Visuomenėje daugiausia atgarsio rado atsiminimų žanras — St. Raštikio "Kovose dėl Lietuvos".

Visuomenėje yra populiarus ir teatras. Chicagoje buvo suvaidinta K. Ostrausko "Kanarėlė" su profesionalų teatru, Bostono vaidintojų sambūris pastatė vertimą iš latvių "Raudonąjį vyną", jau perėjo į 1957 su atgaivintu "Vincu Kudirka". Mėgėjų teatrus turėjo ir Waterbury, Brooklynas, Hamiltonas, Clevelandas, Detroitas. Tačiau visiems teatrams trūksta tinkamo repertuaro. Skelbtieji konkursai nedavė to, kas lietuviškam teatrui šioje sąlygose reikalinga. Lygiai taip trūksta literatūros ir vaikams.

Literatūra yra pajutus grėsmę, kad tolimesnėje eigoje gali smukti jos lygis. Neišsprendžiamas klausimas, ar lygį nuleidžia rašytojai, tardamiesi tuo nugalėsią knygos vengimą, ar skaitytojai knygos vengia dėl jos nepakankamo lygio. Gal būt, abeji yra atsidūrę sąlygose, kurios niu degradavimu atėjo ir intelektualinis nuosmūkis. "Literatūros lankai", aštria kritika stengęsi pasipriešinti knygos bei skonio smukimui, pereitais metais rečiau skardenosi — lyg būtų ir jie pavargę. Ogi šiaip "L. Lankų" reiškimąsi galima vertinti kaip vieną iš formų rezistencijos prieš kūrybini seklumą už lygio išlaikymą.

Šviesūs politiniai taškai

Rutinos keliu ėjo metiniai ir kitokie suvažiavimai; rutinos keliu veikė laisvinimo įstaigos ir veiksniai bei grupės. Tai reikalingi, bet eiliniai darbai, ir jų netenka čia minėti. Netenka abejoti, kad buvo norų laisvinimo darbe padaryti naujų žygių. Tačiau pastangos per sen. P. Douglas pusę procento užsieniui skiriamos paramos gauti pavergtų kraštų laisvinimo reikalui nedavė vaisių. Be procedūros liko ir jo siūlymas senate (liepos 24) reikalauti, kad iš Baltijos kraštų pasitrauktų sovietų kariuomenė. Pastangos pavergtųjų klausimą iškelti Jungtinėse Tautose neišėjo iš nutarimų srities. Tačiau gera bent tai, kad tais klausimais buvo kalbama. Gerai, kad įvyki ir eiga savaime ir be mūsų pastangų iškėlė Lietuvos vardą pasaulio spaudoje.

Iš visų vadinamų veiksnių daugiausia dinamikos parodė delegacija prie Jungtinių Pavergtos Europos Tautų. Lietuviui teko tais metais vadovauti politinei komisijai, latviui būti pilnaties pirmininku, taigi visos institucijos priekyje pabaltiečių dalyvavimas savaime pastatė vienoj plotmėj Baltijos tautas su tomis pavergtomis tautomis, kurios vadinamos satelitais, nors formaliai tų kraštų padėtis nėra vienoda. Jungtižlugdo ir vienus ir kitus; su sociali-

nės Pavergtos Europos Tautos ne tik vykdė pagal rutiną savo sesijas sykiu su Jungtinėmis Tautomis ir reiškė savo nuomonę tais klausimais, kuriuos svarstė Jungtinės Tautos, bet pernai pajėgė suorganizuoti delegaciją į pietų Amerikos valstybes jieškant ten palankumo pavergtiesiems apskritai ir jų klausimui kelti Jungtinėse Tautose specialiai.

Pati formalinė padėtis — kad delegacijos nariu negali būti kitos valstybės pilietis — įgalina ją drąsiau atstovauti Lietuvos valiai.

Nors lietuvių delegacijoje prie J. P. T. yra 16 žmonių, tačiau nepaslaptis, kad visas darbas tenka ištikrųjų tiems, kurie yra L. Laisvės Komitete. Jie yra vieninteliai, kurie gali atsidėti tam darbui. Kiti, apkrauti duoniniais darbais, tegali atsitiktinai padalyvauti. Čia aiškėja, kokios realios paramos yra suteikusi Amerika pavergtoms tautoms, sudarydama materialines ir politines sąlygas eilei žmonių atsidėti tik laisvinimo akcijai. To nėra davęs nė vienas kitas kraštas.

Pažymėtina dar nauji pereitais metais kilę veiksniai — tai Emmet pirmininkaujama pavergtų tautų bičiulių amerikiečių organizacija (gegužės 25 pirmas jos susirinkimas), o taip pat prel. J. Balkūno vadovaujama organizacija amerikiečių, kilusių iš pavergtų kraštų. Iš akademinio jaunimo iniciatyvos išėjo peticija, kuri su 38,341 parašų buvo įteikta viceprezidentui R. Nixonui (birželio 14). Vis tai gyvybės ir veiklos pozityvūs ženklai. Jų kiekį didino dar privati individuali iniciatyva.

Vienybės tragika

Daug daugiau energijos buvo skiriama vadinamiems vidaus santykiams. Negalima betgi pažymėti, kad ji būtų ėjusi racionalia ir pazityvia vaga. Nieko pozityvaus nedavė polemika klausimais, kas vertesnis — politinis ar kultūrinis veikimas; ar įmanomas partinis veikimas ar rezistencinis, ar organizuoti jaunimą į politines sąjungas ar ne. Nepasiekė pozityvių vaisių nei pastangos vienybei laimėti, nors kalboms apie vienybę buvo skirta daugiausia energijos. Tik juo daugiau buvo apie vienybę kalbama, juo toliau ji buvo nubaidoma. Rezultatai buvo atvirkščiai proporcingi kolboms. Tai savotiškai tragiškas reiškinys — kaip klasikinėje graikų tragedijoje.

Vienybė su diplomatais ir grupių vienybė niekad nebuvo taip atitolinta kaip po Vliko delegacijos lankymosi pas min. St. Lozoraitį (kovo 10-17) su anais parsivežtais "aštuoniais punktais". Naujas kylys į vadinamą vienybę buvo polemika dėl tautininkų sąskrydžio Washingtone (birželio 16-17), nors abidvi pusės kalbėjo apie vienybę. Iš tautininkų pusės buvo sakoma: visi geri lietuviai turi paremti sąskrydį, nes tai

Mes išgyvenome anksčiau sunkesnes sąlygas, ir mes išgyvensime dabar... Mes neturėjome jokios organizuotos armijos ir labai mažai ginklų, bet savo sūnų pasiaukojimu — o taip pat ir dukterų — mes nugalėjom. Mes laimime, nes mes turime idealizmo ir didelę ateities viziją. Tikėjimas yra daug svarbiau nei ginklai, ar turtai ar skaičiai. Jis yra mūsų tikrasis ginklas.

Ben Gurion,

Izraelio min. pirmininkas.

Lietuvai naudinga. Iš jų oponentų buvo sakoma: tautininkai monopolizuoja visų lietuvių vardą, ir mes prieš jų sąskrydį protestuojame. Bet tuo pačiu metu protestuotojai nepastebėjo monopolizavę jau demokratų vardą... Frazės neatsargumas kūrė vienybę ir didino skilimą toliau, kai Clevelando vilkinės grupės, gero tikslo vedamos, siekdamos politinio sugyvenimo ir vienybės, savo neatsargiais pareiškimais davė pagrindo sakyti, kad ta jų vienybė yra tiesiogiai nukreipta kovai už Vliką, kovai prieš tautininkus.

Taip vienybės šūkiais energija buvo nukreipta nuo kovos prieš komunizmą į kovą prieš vienas kitą ir privedė iki to, kad tos vienybės jau pritrūko ir Vasario 16 minėjime, rankiojant pinigus į atskirus fondus. O kai kurių laikraščių tos rūšies polemika (daugiausia lig šiol iš "Naujienų" ir "Dirvos") davė geros medžiagos Vilniaus "Tiesai" ten esančių lietuvių akyse suniekinti laisvojo pasaulio lietuvius ir pačią laisvinimo akciją.

Vienybės vardas buvo linksniuojamas ir santykiuose tarp frontininkų ir krikščionių demokratų. Pastarųjų konferencija (rugsėjo 1-2) specialia rezoliucija pareiškė, kad siekia bendradarbiavimo su frontininkais ir net vienybės. Tais metais betgi, turbūt, niekas kitas nebus taip ir šios vienybės pastūmęs į šalį, kaip tų pačių žmonių tuojau po anos rezoliucijos išplėtota polemika spaudoje prieš frontininkus, priskiriant jiems ir vadizmą, ir reklamos jieškojimą, ir bendro darbo skaldymą. Lyg tai būtų buvęs nurodymas, su kokiais žmonėmis jie nori vienybės.

Vienybės, išlikusios tarp trijų grupių (krikščionių demokratų, valstiečių liaudininkų, soc. demokratų) ir jų satelitų trapumą ir net fiktyvumą parodė naujos Vykdomosios Tarybos sudarinėjimas, atėjęs jau ir į 1957 metus. Suradę bendrą kalbą negatyviam tikslui (kovai su "opozicija"), nebesudaro bendros kalbos pozityviam tikslui (darbui) — nepajėgė susitarti dėl kandidatų Vykdomosios Tarybos funkcijoms, ir visos J. Lanskoronskio pastangos nuėjo niekais. Šiuo atveju gyvenimo ironija labiausiai pirštu parodė į krikšč. demokratų ir ūkininkų sąjungos kai kuriuos veikėjus — kaip tik tuos pačius, kurie 1952, kada buvo diskriminuotas LF žmogus, spaudoje buvo raminę, jog tai niekis, nes "vienas asmuo — ne tauta". Dabar derybose su Lanskoronskiu dėl VT sudėties tie patys veikėjai pasirinko priešingą principą: tegul verčiau nebus sudaryta Vykdomoji Taryba, jei mūsų kandidatas negaus užsienių reikalų tarnybos, ir anas likęs atminime pareiškimas apie asmenį ir tautą jau tektų parafrazuoti kitaip: "mūsų asmuo yra daugiau negu tauta".

Dvilype morale, arba tikriau moralės atsisakymu ir egoistinės naudos principu vadovaujasi dabar didžiosios politinės galybės. Bet jos ir pakliuvo, tuo keliu eidamos, į akligatvius. Lietuviškos miniatiūros parodė, jog ir mūsiškiai, pasekdami anais didžiaisiais, patenka į akligatvį, nes tuo keliu nepasiekia nei vienybės nei realaus darbo.

Pereiti metai išryškino ir kitą priežastį — tai tą, kad grupių šauklių spaudoje ypačiai reiškėsi oportunistinių palinkimų veikėjai, kurie galėjo būti vienos grupės nariais, paskiau užsivilkti kitokią uniformą. Jie neturėjo skrupulų uniformas keisti. Jie neturi skrupulų dabar brutaliai reikštis spaudoje kitos grupės atžvilgiu, ypačiai tos, iš kurios yra

pasitraukę. Tokių šauklių kalbos niekindamos kitus, negalėjo sukurti atmosferos, būtinos vienybei. Jie veikė priešingai.

Svarus turėjo būti žodis apie vienybę politinių mohikanų. Sustabdom dėmesį prie vieno iš jų, kada, svarstant grupių grįžimą į Vliką, jis pareikalavo taikyti tokioms grįžtančioms grupėms screeningą, ar jos neatsineša granatos. To reikalavo žmogus, kuris pats buvo pasitraukęs Vilniuje iš Lietuvos Tarybos (ir tai laiko sau nuopelnu) ir kuriam, kai grįžo, niekas screeningo nebuvo taikęs. Apie vienus iš tų, kurie turėtų grįžti į tą vienybę, buvo kalbama tokiais žodžiais:

"Vadistinio režimo palikuonys, darydami pastangų apkrėsti iš namų atsineštu raugu ir išeiviją, ardančiu veiksniu įsiterpia į bendras Lietuvos laisvinimo pastangas. Lietuvos nepriklausomybės talka, subūrusi antidemokratinio veido grupes iki fašistų imtinai, nori laimėti vadistiniam galvojimui ir vadistinei veiklai bent visuomenės dalį"... (Naujienos 1956 liepos 2).

Jei tai nebūtų žodžiai Vliko vicepirmininko, sakytum, frazeologija paimta iš dabar Lietuvoje leidžiamos spaudos. Bet ten tokia frazeologija vartojama kitaip galvojančiam nutildyti, sulikviduoti. Tai priemonė totalistinei vienybei pasiekti. Ji negali tikti demokratinei vienybei, kuri reikalauja žiūrėti į partnerį kaip į lygiavertį ir reikalingą respekto, kokio pats sau nori. Gyvenimo ironija, kad veikėjai, smerkdami tautininkus ir jų režimą Lietuvoje, patys pratęsia dabar reikalavimą tokios vienybės, kaip ji buvo suprantama tautininkų laikais — pritarimo, vadinas irgi totalistinės vienybės... Tos vienybės supratimas yra nedemokratinis, vienybei siekti niekinimosi priemonės yra atgyvenusios ir šiame krašte netinkamos, dėl to jos rezultatą duoda priešingą.

Tai kai kurie pernai išryškėję vienybės, daug kalbėtos, vienų nuoširdžiai trokštos, kitų tik vienybės šūkiu pridengto egoizmo, stabdžiai. Vargiai jie atleidžiami greitu laiku, nes jie eilei vadovaujančių veikėjų atrodo ne stabdžiai, o varikliai, vartojami, vartotini ir virtę jų antra prigimtimi. Tik naujesnės kartos veikėjai, naujose sąlygose augdami, gal ims kitaip galvoti ir elgtis. Pastebimas mėginimas primesti politiškai besiorganizuojančiam jaunimui senuosius supratimus ir metodus vargiai ilgiau patvers. Evoliuciją sunku bus sulaikyti. Vienybės klausimas tada nustos savo tragiškosios spalvos. Ypačiai, kad ir dabar "apačiose", lietuviškoje masėje, tai vienybei dirva nėra nepalanki.

*

Jei paskutinis apžvalginis žvilgsnis tektų dar tai visuomenei, tai ji pernai susilaukė daug kaltinimų: neskaitanti ir neperkanti knygų, nelankanti lietuviškų pramogų, rodanti apatiją organizaciniam gyvenimui, neduodanti pinigų ir t.t. Tai nėra tik pereitų metų skundas, ir čia jo netenka kritiškai įvertinti. Tačiau stebint, ką šviesaus parodė pernai ta visuomenė, — reikia sustoti prie tūkstančių siuntinukų, kuriuos individuali iniciatyva pasiuntė į Lietuvą ir į Sibirą. Tai pats didžiausias žygis, iš kurio pavergti lietuviai galės pateisinti savo tautiečių buvimą laisvame pasaulyje. Tai ar tik nebus pats didžiausias ir realiausias pereitais metais darbas laisvinimo srityje. **P. J. ir A. M.**

Lituanistika Amerikos bibliotekose

Amerikos bibliotekose lituanistikos nėra gausu. Kiek daugiau jos turi šalia kai kurių kitų (kaip Kongreso ir New Yorko Viešosios bibliotekų) Pennsylvanijos universiteto biblioteka, ypač kai 1952 m. pirko Dr. Šaulio vertingą knygų ir rankraščių rinkinį iš jo įpėdinių. Apie Dr. J. Šaulio rinkinį jau buvo trumpai rašyta Knygų Lentynoje (1954 Nr. 1-2) ir kiek plačiau žurnale The Library Chronicle (V. 20. No. 1 1954). Gal ilgainiui pavyks paskelbti Pennsylvanijos univ. bibliotekoje esančios lituanistikos katalogą, o šiuo tarpu norime nurodyti lituanistams, kad čia yra jiems labai svarbaus bibliografinio žurnalo, Bibliografijos Žinių artipilnis komplektas. Šio žurnalo 1928-1936 metai buvo jau Dr. J. Šaulio rinkinyje, o dabar yra įsigytos ir vėlesniųjų metų mikrofilmos. 1937-1940 metų mikrofilmos buvo padarytos, pasiskolinus žurnalą iš Kongreso bibliotekos, o kelius ten trūkstančius 1939-1940 m. numerius iš p. A. Tranausko Philadelphijoje. 1941-1943 metų mikrofilmos buvo persiųsdintos iš Vokietijos (iš Bibliothek des Instituts für Weltwirtschaft an der Universitaet Kiel). Pilnam komplektui dar trūksta 1940 Nr. 7 ir 8, o taip pat tų kelių paskutiniųjų žurnalo numerių, kurie buvo išspausdinti po 1943 m. Nr. 5.

Šis bibliografinis žurnalas bus lengvai prieinamas pasinaudoti ne tik Philadelphijoje, bet ir kai kuriose kitose vietose gyvenantiems lituanistams, nes jo mikrofilmas iš Pennsylvanijos univ. bibliotekos užsisakė New York Public Library ir šių universitetų bibliotekos: Columbia Univ., Cornell Univ., Harvard Univ., Univ. of Chicago, Univ. of Wisconsin ir Yale Univ. **V. M.**

Idėjos spaudoje

Anketa rodo jaunimo nusimanymą apie Lietuvą • Grėsmė jaunimui nuvertinti dvasines vertybes • Jaunimas apie vyresnės generacijos pavėlintą žaidimą • Ar rezistenciją reikia nužudyti tam, kad įvyktų vienybė • Dirbtinis jubilėjus • Egoistinis interesas, tautos firma ir kunigų pinigai • Pirma reikia taikos atmosferos • Vertinti dar neišmokta o O vienu konkrečiu žygiu vienybė būtų galima ir naudinga.

*

Prie politinių skirtybių, kurias ryškina visuomeninis veikimas vyresnėj kartoj, pereiti metai pridėjo dar vienos skirtybės ryškinimą — generacijų. Čia augštuosius mokslus baigusios ar dar tebeinančios generacijos mentalitetą pradėjo stipriau ryškinti Studentų Sąjungos anketa (**Lietuvių Dienose**), ryškų skerspjūvį padarė Vytautas Vardys (**Aiduose** 1956 Nr. 6); dar konkrečiau skrodė ir lygino kelias generacijas dr. Vytautas Vygandas (**Į Laisvę** 1956 Nr. 11-48). Dalinį vaizdą randam dar **Santarvėje** (1956 Nr. 5), kuri skelbė davinius anketos Santaros suvažiavimo ribose ir tik vienais politiniais klausimais. Jaunimas ten taip orientuojasi politiniais klausimais:

"Į klausimą, kurios iš mūsų stambesnių polit. keturių partijų pasisako už priv. mokyklų išlaikymą valstybės pinigais, net 67,3% atsakė visai teisingai — krikšč. demokratai. Ta-

čiau vis dėlto komiška, jog buvo 5%, kurie manė, jog tai socialdemokratai... Iš kokio dirbtinio naujai sudaryto sambūrio Lietuvos okupantai 1940 m. rinko kandidatus į "liaudies seimą", — deja, tik 20% atsakė teisingai ("Darbo Lietuvos Sąjunga")... 37,5% nežinojo, kad Margučio magazinas yra artimas tautininkams... Net 7,5% manė, kad dr. B. Nemickas (tautininkas) priklauso prie "ryškesnių liaudininkų", ir 15%, kad tai K. Bielinio (senas socialistas) slapyvardis... Net 42,5% nežinojo, jog LRS Vlike neatstovaujama... Absoliutinė dauguma žinojo, kad min. S. Lozoraitis yra Lietuvos diplomatijos šefas, tačiau — 5% tvirtino (klaidingai), jog jis esąs LRS pirmininkas..., o 2,5% galvojo, kad jis esąs Vliko pirmininkas!... 2,5% teigė, kad kun. S. Yla esąs "Laisvosios Lietuvos" vyr. redaktorius, tačiau net 80% teisingai žinojo, jog tai katalikų publicistas... Įdomu, kad 30% manė, jog būsimoj nepr. Lietuvoje didžiausių galimybių turėsią krikšč. demokratai, o 22,5%, kad tai bus tautininkai... Kadangi santariečiai dar negalvoja pasirinkti sau partijas, tai pusė klausiamųjų tuo punktu visai nepasisakė, o iš tų, kurie reikalui esant ketintų rinktis, pasisakė: 27,5% už tautininkus, 12,5% už liaudininkus, 7,5% už socialdemokratus, 5% už LRS ir po 2,5% už nacionalistus ir net krikšč. demokratus..."

"Anketos duomenys... gerai parodo ir mūsų akademinės jaunuomenės, esančios santariečių tarpe, silpnybes: gerokai silpną susipažinimą su Lietuvos istorija nuo bolševikų okupacijos pradžios, gana silpną orientavimąsi Lietuvos laisvinimo 'veiksnių' ir 'prieveiksmių' tarpe, gana menką ir nerūpestingą lietuviškos spaudos sekimą, silpnoką lietuviškųjų partijų ir joms vadovaujančių asmenų pažinimą, politiškai ideologišką išsiblaškymą ir nesusigaudymą".

Galimas daiktas, kad tos išvados yra teisingos ne tik tos vienos organizacijos nariams. Už tat tenka labai vertinti jaunimo organizacijų pastangas gilinti Lietuvos pažinimą kursais, egzaminais keliant į narius. Tenka sykiu apgailestauti, kad vyresnioji karta nepajėgė duoti tam jaunimui tinkamų trumpų apžvalginių vadovėlių Lietuvai pažinti.

*

Iš kitos pusės prie kartų prieina dr. A. Baltinis (Aidai 1956 Nr)— iš vertybių gradacijos. Jaunoji karta, jis sako, linkusi pirmenybę atiduoti **materialinėms vertybėms.** Jis skatina prisiimti tradiciją vyresnės kartos, kuri pirmoj eilėj statė **dvasines vertybes,** pastovius principus. Jis pagrįstai atmeta klausimą: ką man duos lietuvybės išlaikymas. Tokis klausimas jau yra ženklas, kad žmogus materialinės naudos reikalą stato augščiau už dvasines vertybes. Su tokiu jau sunku rasti bendrą kalbą, nes žmonės stovi skirtingose plotmėse. Tenka su autorium sutikti, kad tai didelė grėsmė. Tačiau pažymėtina, kad ją mato ir tie iš jaunosios kartos, kurie tiesia savo draugams veikimo gaires, skatindami, sakysim, prisiimti **lietuvybę kaip moralinę vertybę** (A. Sužiedėlis Į Laisvę 1956 Nr. 9), pabrėžia tos rūšies vertybėms šiame krašte išlaikyti **aukos dvasios reikalingumą** (V. Vygantas Į Laisvę 1956 Nr. 11-48). Reiktų tik, kad tą aukos dvasios reikalingumą pajustų ir jaunosios ir senosios kartos žmonės. To gal šiuo metu labiausiai trūksta.

*

Atėjo laikas, kad jaunesnės kartos žmones viešai ir atvirai ima vertinti senesnės kartos žmonių dirbamą politinį-visuomeninį darbą. Tokis balsas iš šalies yra Vytauto Vardžio-Žvirzdžio **Lietuvių Dienose** (1957 sausis). Randa jame tokias anomalijas:

1. Mūsų spauda plačiai ir jautriai minėjo Vengrijos sukilimą, bet aplenkė Lietuvos sukilimą, kuriam suėjo pernai 15 metų ir kuris buvo pareikalavęs daugiau aukų nei nepriklausomybės kovos. Kai jaunimas ir rezistencinės kovos organizacijos tą herojinę dvasią ėmė populiarinti, tai "pasigirdo balsų, kad tokiu kovojančios Lietuvos populiarinimu tos rezistencinės grupės 'monopolizuojančios' rezistenciją ir jos vardą. Tuo tarpu gi reiktų džiaugtis, kad yra žmonių ir sąjūdžių, kurie labiau užakcentuoja rezistencinį pobūdį. Tuo nepriklausomai Lietuvai žalos nedaroma. Kaip tik atvirkščiai".

2. Kaip lenkai ir prancūzai mes emigracijoje imam gyventi laikotarpį, kada nebeturim bendros tautos gyvenimo ir ateities vizijos. Taip pat "mažėja ir siauras ratas vadų, kurie galėtų suburti daugiau negu savos grupės žmones vykstančiai kovai... Vieni tų prospektyvių vadų grupių tarpitampos procese buvo izoliuoti nuo aktyvaus darbo, kiti paleisti atsiminimus rašyti, kaip jau atsitarnavę grupių interesams ir toliau nebereikalingi. Kovos darbas daugumoje paliktas politinių, dažnai dirbtinai sudarytų, grupių vadovams ir jų biurokratijai. **Ir jinai sukasi apgaulingam labirinte, ieškodama šviesos, bet nenorėdama rasti žiburio iš tamsos išeiti.**

"Padėtį ryškinant kitais žodžiais, galima sakyti, jog ar to norime ar ne, laisvės kova mūsuose, subirus bendrinei politinei filosofijai ir tautos vadų eilės daugumoje apribojus partiniais biurokratiniais politikais, yra organizuojama paskirų kelių grupių ar kolektyvų. Tie kolektyvai yra oligarchinės, ne demokratinės prigimties, nors ir sudaryti iš demokratinių grupių. Dar daugiau, **tie kolektyvai ir juos sudarančios grupės suinteresuoti ne tik laisvės kovos darbu, bet ir savo interesų bei savo biurokratijų išlaikymu ir pasisekimu. Kitaip sakant, bandoma leisti vystytis normaliam demokratiniam procesui, neturint savo valstybės, kur rinkėjai gali išspręsti grupinius konfliktus rinkimuose... Šis "žaidimas" yra 30 metų pavėluotas".**

3. Išeitis? **"Nesant augščiausiojo politinio teisėjo — rinkikų, Lietuvos laisvės kovai organizuoti kelias esamomis aplinkybėmis tėra vienas: pasitarimas ir susitarimas... Į susitarimo dvasios talką turėtų ateiti periodinė spauda, atskleisdama puslapius ne grupinių interesų vienašališkai gynybai, bet kultūringam ir visuotinam lietuviškų reikalų svarstymui".**

*

Draugo nutilo polemika dėl St. Lozoraičio, bet buvo plėtojama aštraus tono polemika prieš tautininkus už Vliką. Norint Vliko autoritetą pakelti, buvo pasiūlyta suplakti su Vasario 16 minėjimu ir Vliko deklaracijos 13 metų sukaktį. Tokia sugestija išėjo iš Clevelando "demokratinių grupių" sambūrio. Gerai, kad vienas iš **Draugo** skaitytojų ir Vliko gerbėjų (K. Alminas) viešai sūlymą pasmerkė. Jis teisingai tame siūlyme įžiūrėjo provokavimą paversti Vasario 16 šventę ne visų lietuvių, bet tam tikros lietuvių dalies šven-

te. Keistoj šviesoj atsistojo pats tas sambūris, neradęs reikalo minėti natūralią 15 metų sukilimo prieš bolševikus sukaktį, o sugalvojęs dirbtinį 13 metų jubilėjų. Neminėjęs žygių ir aukų, o sugalvojęs minėti žodžius. Atsisakė berods ir pats Clevelandas nuo tokio dvilypio minėjimo, tačiau paliko šešėlį patiems iniciatoriams.

*

Polemika apginti partijų reikšmei tremtyje ir įrodyti rezistencinių organizacijų beprasmiškumui tebebuvo tęsiama **Drauge.** Taip reiškėsi Varnas ir Varnaitis. Prie tos "paukščių farmos" prisijungė su savo balsu ir **Aidų** Alšėnas, teigdamas, kad tremtyje rezistencijos negali būti, pirma susiaurindamas pačią rezistencijos prasmę iki ginkluoto pasipriešinimo ir lietuviškos rezistencijos turinio jieškodamas ne lietuviškam tekančiam gyvenime, bet svetimose... enciklopedijose. Tie balsai iš "paukščių farmos" prasilenkė net su realiu vlikiniu gyvenimu, nes Vlikas, priimdamas M. Lietuvos atstovą, o taip pat vilniečių atstovą, įsakmiai reikalavo, kad jie dalyvautų Vlike rezistencijos vardu. Vlikui svarbu buvo pažymėti rezistencijos buvimą jame, o "paukščių" balsai įrodinėja, kad rezistencijos negali būti.

Jei **Drauge** buvo kalbama apskritai prieš rezistencines grupes, tai balsai tiesiai prieš frontininkus buvo perkelti į jaunųjų krikščionių demokratų laikraštį **Jaunimo žygius** ir **Garsą,** A.L.R.K. Susivienijimo organą, pradėjus "katalikų akcijos" skyriaus vadui V. Juroniui ir tęsiant A. Petrauskui, A. Gražiūnui, S. Dzikui. Naujo nebuvo nieko, ko nebūtų pasakęs **Tėvynės Sargas,** o ir insinuacijos prieš frontininkus tebuvo pakartojimas to, kas prieš keleris metus jau buvo liaudininkų spaudoje.

Galima suprasti simpatijų nebuvimas frontininkams ar kitai rezistencinei konkrečiai organizacijai, bet atsižvelgiant, kad ta pati spauda sutinka, jog jaunimui dar labiau imponuoja rezistencinė idėja, sunku suprasti, kodėl ta spauda nori sugriauti ir tą paskutinį pragiedrulį jaunimo akyse, pasisakydama iš viso prieš rezistencinės idėjos galimybes tremtyje.

Atsižvelgiant į tai, kad ta kampanija paleista po krikščionių demokratų konferencijos Clevelande rugsėjo 1-2, kur buvo nutarta "... siekti su Lietuvių Frontu ir kitomis krikščioniškomis grupėmis ne tik bendradarbiavimo, bet ir vienybės įgyvendinimo", daros aišku, kaip tas "vienybės įgyvendinimas" suprantamas: įtikinsim save, kad jūs nesat ar bent neturit būti, ir tada mes liksim vieni; tai ir bus "vienybė įvykdyta".

*

Lietuvių Dienose (1957 sausis) E. Turauskas pasakė tragišką tiesą:

"Man atrodo, kad bejieškodami vienybės, kartais dar labiau imam skaldytis ir vieni nuo kitų tolti; jos aštriai siekdami ne tik nieko konkretaus nepasiekiame, bet eikvojame laiką ir energiją ginčams apie vienybę".

Reikia manyti, jis vienybės trokšta ne mažiau už kitus. Tačiau tokius žodžius jis bus taręs tik gerai pažindamas faktus, kuriuose vienybės vardu esti pridengiami egoistiniai interesai. Kai buvo galimybių **konkrečiuose darbuose** bendradarbiauti ir vlikiniams žmonėms, ir nevlikiniams, ir diplomatiniams, ir nediplomati-

niams, nuo tokios praktinės vienybės atsisakė, nes ten, kur gali dalyvauti gal ir diplomatas, ir tautininkas, ir frontininkas, pasijus, sakysim, liaudininkas sumažėjus savo rankose valdžią. Geriau tada atsisakyti nuo darbų vienybės ir prašyti Kunigų Vienybę, kad rinktų pinigų. Tai bus daroma kilniu pavergtos Lietuvos informavimo vardu, o iš tikrųjų liaudininkams išlaikyti "valdžioje".

*

Drauge (vasario 22) Vytautas Seirijis teisingai apčiuopia taikai patį reikalingąjį ir pirmąjį žingsnį — sudaryti tinkamą atmosferą. Sako. **"Juk... iširimo priežastys gali būti pašalintos visai paprastai. Reikia tik respektuoti bendradarbių mintis, tik išmesti iš kalbos fašistus, klerikalus, bedievius. Pakanka tik neminėti buvusių ar nebuvusių diktatorių, klebonų ir zakristijonų valdymų, galvojant ar nesąmoningai įvykdytų kairiųjų išsišokimų... Neminėti senų klaidų... Iš kitos pusės, nesiginti anų klaidų, kaip bandoma net ir negarbingai garbingų žmonių, net meluojant".**

Antras į taiką žingsnis, kuris matyti iš jo žodžių: **"Viena tik atrodo tikra, kad verta peržvelgti mūsų visų paskutiniuosius pasielgimus, įvertinti juos, atmesti, kas bloga, ir ruoštis darniai talkai".**

Tai konstruktyvios mintys, kurios derinasi prie pereitame **Į Laisvę** nr. nurodytų L. D-no minčių paimtų iš Naujienų.

*

Naujienų, Dirvos, Vienybės, N. Lietuvos ir **Draugo** rašymams gerą progą davė St. Raštikio knyga, o taip pat gruodžio 17 perversmas. Aštriausiai ir kategoriškai prieš Raštikio knygą pasisakė tautininkų spauda. Jos vertintojų skonį parodė jų pastangos knygos autorių lyginti su Prancūzijos karaliaus dvaro... kurtizane. **N. Lietuva** ir **Naujienos,** pasisakę prieš tautininkų spaudos niekinimus autoriui, plačiai leidosi į kariuomenės ir vyriausybės politikos kritiką su hipotetiniais svarstymais, kas būtų buvę, jei Lenkijos ultimatumas nebūtų buvęs priimtas, jei kariuomenė nebūtų kišusis į politiką, jei valdžia būtų buvusi ne tautininkų rankose. Kiek argumentacija tame hipotetiniame žaidime buvo dokumentuota, kiek iš oro graiboma, nurodyta kitoje vietoje. Bet į aną istorinį procesą nepajėgta dar žiūrėti objektyviai, be asmeninio resentimento. Panašiai nepajėgta blaiviai žiūrėti nė į aną gruodžio 17 perversmo procesą. Faktai sumišę su fantazija, apologija sau, kaltinimai kitiems iki to, kad — jei ne tautininkai, tai ir sovietų invazija būtų kitaip nuėjusi; o iš kitos pusės — jei kiti būtų buvę valdžioje, tai Lietuva būtų anksčiau prarasta...

Spaudos idėjų ir nuotaikų santrauka čia išėjus nelinksma. Tos idėjos, jei jas paskaito jaunosios generacijos žmonės, paliks didelę deziliuziją vyresniąja generacija. Bolševikam tai naudinga medžiaga demaskuoti laisvojo pasaulio lietuvius pavergtųjų lietuvių akyse. To jie paskutiniuoju metu ir ėmėsi, kalbėdami per **Tiesą** Amerikos lietuvių laikraščių ištraukomis.

*

O būtų sveikiau, kad į Lietuvą būtų perduodama kitokia visos lietuvių spaudos vieninga konstruktyvi akcija, sakysim, siuntinių į ana-

Vardai įvykiose

Jei žmogus gyvenime didelis įvykis yra mirtis, tai iš gyvųjų eilės pernai pasitraukė prof. **Vaclovas Biržiška** (sausio 2), prof. med. ir varpininkas **Juozas Bagdonas** (birželio 8), Klaipėdos gubernatorius **Viktoras Gailius,** Lietuvos domininkonų atnaujintojas Tėvas **Bonaventūra Pauliukas** (liepos 13), lakūnas **Feliksas Vaitkus,** 1935 perskridęs Atlantą (liepos 25), agronomas ir ateitininkų veikėjas **Balys Špokevičius** (rugpjūčio 6), prelatas **Ignas Starkus** (rugsėjo 10), gydytojas, tautininkų organizacijų, Balfo, Bendruomenės veikėjas **Motiejus Colney-Aukštakalnis** (spalio 17).

Lietuvoje mirę — Prof. **P. Jodelė,** Prienų gimnazijos ilgametis direktorius kun. **P. Martišius,** grąžintas iš Sibiro Šiauliuose mirė birželio 8 konsulas **Eduardas Jatulis,** liepos 29 nužudyti prof. **J. Žemaitis** su žmona.

Tik pernai patirta apie kun. prof. **F. Kemėšio** mirtį Sibire, nors jis mirė jau 1952; patirta, kad profesorius ir Sibire kunigas **Pranas Dovydaitis** yra palaidotas Riešioty srityje; ten pat palaidotas ir prof. kun. **Izidorius Tamošaitis.**

Patirta apie sugrąžintus vysk. **T. Matulionį,** vysk. **Pr. Ramanauską,** dr. **Joną Pankauską,** žurnalistą **Valentiną Gustanį,** žurnalistą **Juozą Keliuotį,** prof. **Tadą Petkevičių,** kuris per Vėlines vėl buvo suimtas porą savaičių.

*

Tarp garbingų sukakčių pastebimi tokie vardai: prelatas **Kazimieras Šaulys,** nepriklausomybės akto signataras, susilaukė 85 metų, gyvena Šveicarijoje; kitas signataras prof. **Mykolas Biržiška** susilaukia 75 me-

---

pus uždangos reikalu. Privatūs žmonės tūkstančiais išleidžia siuntiniams. Visi keikia bolševikų nustatytą tvarką, pagal kurią už persiuntimo tarpininkavimą, muitą ir kt. reikia sumokėti daug daugiau nei už siuntinio turinį. Tai žmonių apiplėšimas ir humanitarinio darbo trukdymas, nes tai nėra jokia prekyba, o yra dovanos. Prieš šitą apiplėšimą ir pasinaudojimą iš žmonių nelaimės, spauda gali pakelti balsą. Gali nurodyti, kaip iš Amerikos eina į Vokietiją, Austriją labdaros organizacijų dovanos, ir tų valstybių vyriausybės ne tik nededa jokių muitų, nedaro jokių suvaržymų, bet duoda nemokamai priemones dovanoms pervežti. Į Vengriją dabar įsileistas tarptautinis raudonasis kryžius su dovanomis gyventojams. O čia uždanga taip užleista, kad ją gali pakelti tik baisios pinigų sumos. Atskiras asmuo nepaveiks sovietinės čia nustatytos tvarkos, bet ją gali paveikti Amerikos vyriausybė tarpusavio derybomis. Gal biurokratinis valdžios įstaigų darbas nebus paslankus. Bet tokiu atveju jis daros paslankesnis, kai pakyla balsai Kongrese. Ar neverta imtis iniciatyvos visiems mūsų veiksniams, remiamiems spaudos, organizuotos ir neorganizuotos visuomenės, kad būtų paveiktos valdžios įstaigos ir opinija pakelti uždangos plyšeliui grynai šiuo artimo meilės, karitatyviniu reikalu?

Tai būtų realus ir konkretus mūsų vienybės žygis.

tų (rugpjūčio 24); **Ernestas Galvanauskas,** ilgametis ministeris pirmininkas ir Klaipėdos prekybos instituto rektorius, 75 metų (lapkričio 20), gyvena Madagaskare; advokatas **Rapolas Skipitis** susilaukė 70 metų (sausio 31), gyvena Chicagoje; ministeris **Povilas Žadeikis** 70 metų (kovo 26), taip pat 70 metų senųjų Amerikos lietuvių veikėjas **Petras Montvila,** Brooklyne. Po 65 metus susilaukia Draugo redaktorius ir Alto pirmininkas **Leonardas Šimutis,** Garso redaktorius **Matas Zujus,** prof. **Steponas Kolupaila.** Šešiasdešimt metų jau pernai atšventė kompozitorius **Kazimieras Viktoras Banaitis** (dabar parašęs operą "Jūratė ir Kastytis").

Jei didysis slenkstis yra 50 metai, tai prie jo atsidūrė gausus būrys: **Bernardas Brazdžionis,** poetas—žadintojas, kalbėjęs senimui ir jaunimui — kaip Vytė Nemunėlis, dabar Lietuvių Dienų redaktorius (vasario 2); kiti rašytojai — **Pulgis Andriušis,** Australijoje (kovo 18), **Antanas Gustaitis** Bostone (kovo 12), **Nelė Mazalaitė** New Yorke (rugpjūčio 20), **Antanas Rūkas** Chicagoje (rugsėjo 10); dailininkai — **Vytautas Kazys Jonynas** New Yorke (kovo 16), **Povilas Puzinas** New Yorke (rugpjūčio 3); pedagogai ir nepraradę pedagoginės dvasios Clevelande **Kazimieras Graužinis** ir **Petras Balčiūnas;** visuomenės veikėjai **Alena Devenienė, Balys Paramskas,** profesorius **Kazimieras Alminas** ...

Šv. Kazimiero Seserų vienuolija taip pat susilaukė 50 metų. Jų steigėjas buvo kun. A. Staniukynas. Pirmas branduolys — K. Kaupaitė, J. Dvaranauskaitė, A. Unguraitytė. Dabar viršininkė yra Motina **M. Teofilė.**

Visi čia suminėti tebėra daugiau ar mažiau aktyvūs savo darbuose. Tylomis praeiname pro mažesnio slenkščio sukaktuvininkus, sakysim, po 55 metus (prel. Jonas Balkūnas, prof. Antanas Salys, poetas Stasys Santvaras, rašytojas Vytautas Alantas, poetas ir redaktorius Juozas Tysliava), ir stebim, kad žengia į tą slenkstį dar jaunesnė generacija, apie 40 metų, kuriai tenka prisiimti vis didesnę atsakomybę už naujas ir kūrybines pastangas filosofinėje, literatūrinėje, politinėje srityse (Girniaus, Kisieliaus, Vardžio, Majausko, Vyganto, Dudzilos, Repečkos, Naudžiaus, Gimbutienės, Kavolio ... ' generacijos).

Darbuose iškyla vis nauji veikėjai, organizatoriai. Europoje pasireiškė plataus masto organizatoriaus kun. **Antano Bungos** veikla, pajėgianti įtraukti vokiečių, šveicarų žmones į darbą Lietuvai. Europos LFB studijų dienų organizavime su organizaciniais talentais, sugebėjimu sukurti kolektyvinę kūrybinę dvasią pasireiškė **Alina Grinienė,** kun. **B. Liubinas.** Amerikoje tokiu pat idealistiniu dinamizmu ir pasisekimu dėmesį yra patraukęs dr. **Vincas Šmulkštys** Waterbury. O Chicagoje rengiant 1941 sukilimo minėjimą gruodžio 9 didžiulio pasisekimo nuopelnai priklauso programos komisijai (**č. Grincevičius, A. Jasaitytė, Lauciūtė, dr. Kižys, dr. P. Kisielius**), kuri sugebėjo parinkti tinkamus tai programai žmones: sceninę pusę meistriškai tvarkė dail. **A. Valeška,** kalbėtojai buvo **Vytautas Vardys** ir dr. **Adolfas Damušis,** aktoriai ir dekliamatoriai **H. Kačinskas, Dikinis, B. Brazdžionis,** dainininkai **Vaclovas Verikaitis** ir **Prudencija Bičkienė.** Tai tie žmonės, kurie visada gyvai

atsiliepia, kai tik jų talkos šaukiamasi. **Val. Šimkus** ir kt. priklausė čia taip pat prie tų žmonių, kurie atskuba su materialine ir technine pagalba iš širdies plaukiantiems sumanymams. Specialiai tarp kalbėtojų tektų suminėti konsulą **P. Daužvardį**. Kur tik lietuvių susibūrimas Chicagoje, jis reiškiasi visur kaip Lietuvos valstybinės idėjos šviesi dvasia. (O jo pasakyta minėjime kalba, kurioje jis sugretino Vengrijos sukilimą su Lietuvos sukilimu, buvo plačiai atpasakota Chicagos amerikinėje spaudoje. To sukilimo dvasios didybę iškėlė amerikiečių spauda, o kai kurie lietuvių laikraštininkai mėgino tuos sukilėlius degraduoti į savinaudžius).

Tokiomis pat šviesiomis pastangomis iškelti Lietuvos vardą svetimųjų akyse paminėtinas Putnamo lietuvių studenčių kolektyvas, kuris vasario 13 Annhursto kolegijos specialioje "lietuvių dienoje" inscenizavo lietuviškas vestuves. Iniciatyvos čia parodė kun. dr. **V. Cukuras**, sesuo **M. Bernarda**, sesuo **M. Kristofora**, sesuo **M. Paulė**, **Jurgis Petkaitis**.

Europoje veržliai Lietuvą neša į prancūzų spaudą **Ričardas Bačkis**, bendruomenės studentų sekcijos pirmininkas. Jo keturi straipsniai buvo išspausdinti "Jeunesse Libre" ir "Nouvel Horizon" laikraščiuose. Rašinių temos rodo, kuriais atžvilgiais kalbant apie Lietuvą ten įtelpama: "Kraštai, kurie kenčia nuo kolonializmo", "Destalinizacija Lietuvoje", "Atidaras langas į sovietinę politiką", "Lietuvos jaunimo nuotaikos".

Philadelphijos lietuvių komitetas išsirūpino iš arkivyskupo **O'Hara**, kad paskelbtų kovo 3 maldos dieną už Lietuvą. Komitete buvo vietos lietuvių parapijų klebonai — prel. **Ig. Valančiūnas**, kun. **J. D. Čepukaitis**, kun. **V. J. Martusevičius**, taip pat bendruomenės atstovai — **O. Čeledienė**, **Ir. Bendžiūtė**, dr. **A. Klimas**. Kan. dr. **J. Končius** išsirūpino iš kardinolo Spellmano 15,000 dol. lietuviams tremtiniams Vokietijoje.

Amerikoje iš vyčių, kurie kreipiasi laiškais Lietuvos reikalais, šiuo tarpu atkreiptas dėmesys į **Daratą Dutkutę** iš Maywoodo, N. J., čia gimusią lietuvaitę, kuri per metus parašo po 600-800 laiškų Lietuvos reikalais.

*

Chicagos naujas užsimojimas — birželio 30 rengiama tautinių šokių šventė. Organizavimo darbus prisiėmė **Br. Shotas**, **St. Daunys**, **J. Jasaitis**, **A. Jasaitytė**, **Z. Dailidka**, **A. Gintneris**, **J. Kudirka** ir **E. Bartkus**. Šventės užnugaryje stovi Chicagos apygardos bendruomenė, kuriai vadovauja dr. **J. Bajerčius**. Vardai yra dėmesio verti kaip ženklas, kad yra žmonių, kurie ryžtasi prisiimti pareigas ir pasipriešinti tuo būdu sustiprėjusiam palinkimui — nuo visokių pareigų atsisakinėti. Tai vėl kita rezistencijos forma tremtyje.

*

Tarp moksline kūryba besireiškiančių žmonių pastebim prof. **Joną Grinių** parašius monografiją apie lietuvių kryžius; tos rūšies veikalą parašė dr. **Marija Gimbutienė** angliškai; dr. **Juozas Girnius** parašė filosofinį veikalą "Žmogus be Dievo"; dr. **Adolfas Šapoka** parašė platesnį veikalą apie Vilnių; jie visi nespausdinti; prof. **Z. Ivinskis** paruošė spaudai Lietuvos vyskupų pranešimus Šv. Sostui — išleis kun. J. Paškauskas; **Antanas Mažiulis** parašė veikalą iš lietuvių etnografijos; **Simas Sužiedėlis** parašė 286 puslapių kun. Švagž-

GYVOJI MINTIS

Istoriko žvilgsnis į Rytų-Vakarų ateitį

Politiniai dienos įvykiai dažnai turi už savęs neregimus gilesnius pagrindus — filosofines, istoriosofines pažiūras į gyvenimo visumą. Tik ne visada atskiri politiniai įvykiai vairuojami pagal filosofų suvoktus ir suformuluotus visumos eigos dėsnius. Esti ir priešingai — pagal atskirus dienos įvykius filosofai ima kurti savo pažiūras į gyvenimo visumą. Gali suklysti tie, kurie atskirus faktus nori vairuoti pagal filosofinius bendruosius dėsnius. Dar lengviau suklysti filosofams, kai jie iš atskirų faktų daro visuotines išvadas, dėsnius. Štai reikia turėti prieš akis, stabteliant prie pažiūrų vieno iš autoritetingųjų mokslo žmonių — anglo Arnold J. Toynbee. Jo čia referuojamos kai kurios pažiūros maža dalim prisideda prie prof. A. Maceinos straipsnyje meistriško užsimoji-

---

džio biografiją "Kunigas Jonas nuo Kryžiaus"; dr. **Antanas Kučas** parašė 370 pusl. knygą ‚Lietuvių Romos Katalikų Susivienijimas". **A. Šlepetytė** rašo disertaciją apie Milašių. Iš tų mūsų mokslininkų, kurie dirba universitetuose ar su jais arčiau sutapę, teko pastebėti veikalais pasireiškusius tik dr. Antaną Maceiną, dr. Antaną Kučą, dr. Antaną Paplauską Ramūną.

Adv. **D. Nargelevičius** rašo stipr'ai dokumentuotą knygą apie lietuvių kelią į nepriklausomybę ir nepriklausomą gyvenimą.

Prof. **A. Maceina** šalia paskaitų Freiburgo universitete skaitė dar atskiras paskaitas Freiburgo vokiečių katalikų mokytojams, Giesseno augštosios mokyklos studentams ir kovo pabaigoje Lueneburge baltų-vokiečių draugijos suvažiavime.

Juozas Tininis išleidžia novelių rinkinį "Sužadėtinė".

*

Iš Europos atvyko į Ameriką ir padidino Chicagos bendruomenę **Naručių** šeima, **Prapuolenių** šeima, **E.** ir **K. Gimžauskai**, dr. **Z. Brinkis**, dr. **K. Pemkus**. New Yorke sustojo **Obelėno** šeima ir **Augustaitytė**. **Juodvalkis** atvyko pas šeimą Rochestery. Prel. **M. Krupavičius** atvyksiąs kovo mėn. **A. Pauliukonis** atvyko pas brolį į Worcester, Mass. Iš Italijos, Chicagos liet. bendruomenės pakviesta, atvyksta pakoncertuoti **Janina Liustikaitė**. Vokietijoje Amerikos Balse pakviesta dirbti dr. **K. Čeginskas**, prof. **St. Žymantas** ir **V. Natkevičius**. Iš "Pobiedos" laivo "iššokusi" **B. Bilevičiūtė** jau turi taip pat vizą į Ameriką. Iš Amerikos grįžo į Paryžių **J. Lanskoronskis**, atsisakęs nuo Vykdomosios Tarybos sudarymo, kada jis nesutiko duoti dr. P. Karveliui užsienių reikalų tarnybos, o krikščionių demokratų ir ūkininkų sąjungos lyderiai nesutiko nuo to atsisakyti.

LFB Clevelando sambūrio sudėta rezistencijos vardo stipendija 500 dol. įteikta studentui **Jonui Šoliūnui**; skyrimo komisijoje buvo dr. **J. Kazickas**, **D. Karaliūtė**, **J. Baužys**, **A. Gureckas** ir **R. Šilbajoris**. Arch. **Edmundas Arbas** Detroite, išlaikęs egzaminus, gavo teisę savarankiškai verstis architekto profesija. Kun. dr. **Juozas Prunskis** paskyrė 500 dol. dainos ir giesmės konkursui.

mo įvertinti Vakarų žmogaus nusistatymą bolševikinės tikrovės atžvilgiu.

*

Arnold J. Toynbee, plačiai žinomas istorikas, neseniai užbaigęs savo gyvenimo veikalą — 10 tomų pasaulio istoriją, skiriasi nuo daugumos istorikų tuo, kad jis ne tiktai dėsto ir sistemina faktus, bet yra ir kultūros bei istorijos filosofas, kuris tuos faktus apžvelgia iš visumos ir perspektyvos. Svarbiausia jo pareikšta idėja, gana nauja mokslo atstovuose bei istorikuose — grąžinimas Dievo į istoriją ir religijos kėlimas į istorijos tikslą. Ta idėja buvo sava krikščioniškiems istorikams ir filosofams, bet ji buvo virtusi svetima šiandien. Kai gamtos mokslų garbintojai suranda tiktai gamtos dėsnius, marksistai tiktai istorijos dėsnius, modernieji istorikai tiktai ekonominius ir pozityvistinius dėsnius, šis didelis istorikas išvadoj prakalba apie reikalą Vakarų žmogui grįžti prie Dievo įstatymo.

Ar žmonija prieis prie universalinės valstybės?

Visų pirma istorija jam nustoja buvus įvykių eilė be dėsnio ir tvarkos (tokia yra daugumos šiandieninių istorikų filosofija), bet darosi apžvelgiama, dėsninga ir atgauna vyriausią savo tikslą, kuris yra Dievo karalystė. Iš visų buvusių kultūrų viena tik dabartinė Vakarų kultūra atrodo ir dabar dar turi galimybės kilti vis augštyn, nors ji dabar gyvena, pagal Toynbee terminą, vadinamą sunkumų laikotarpį, labiausiai pasireiškiantį nacionalizmais ir karais. Šitoks laikotarpis, pagal įprastą Toynbee istorijos schemą, turi pasibaigti sukūrimu universalinės valstybės, po kurios kultūra galutinai išsenka. Šita galimybė ir dabar visai artima ir konkreti. Pagal Toynbee, dalinai moderninės technikos dėka, įkūrimas pasaulinės valdžios (nežinia, ar jos centras bus Maskvoj ar Amerikoj), atrodo neišvengiamas dalykas Vienas tik gali būti klausimas, kokiu būdu tai įvyks — ar karu ar taikiu būdu. Toynbee neturi iliuzijų, kad pasaulinė valstybė galėtų būti įkurta UN, arba remiantis kokiu gudriu planu popieryje.

Kokia išeitis konflikte tarp Rytų ir Vakarų?

Analizuodamas savo metodais praeities kultūrų susidūrimą ir santykius, Toynbee daro išvadų apie didžiausią Vakarų likimo klausimą — Vakarų kultūros konfliktą su bolševizmu. Iš dviejų nusiteikimų, su kokiais paprastai pasitinkamos svetimos kultūros — palankaus priėmimo arba visiško atsivertimo (remdamasis žydų istorija, Toynbee pirmąjį vadina herodianizmu, antrąjį — zelotizmu), Vakarų santykiuose su bolševizmu, Toynbee tvirtina, nė vienas nėra protingai pritaikomas. Dabartinėj konkrečioj situacijoj zelotai siūlytų ne tik visas priešingas idėjas nuslopinti jėga, bet ir nusiųsti ant Rusijos kelias atomines bombas, o herodėnai palaipsniui vykdytų pilną appeasement. O teisingas kelias, pagal Toynbee, turėtų būti peaceful coexistence. Su šituo teigimu jis nusileidžia iš augštos mokslinės plotmės į mokslininkui pavojingą kontroversinę politiką.

Toliau jis dėsto taip: Vakarai turi laikytis įsikibę to, kas yra, naudodamiesi susitvardymu, kantrybe, drąsa ir tolerancija. Pasaulis tegul lieka

kurį laiką taikingai pasidalintas. Tuo tarpu nieko kito nelieka, kaip laukti atslūgimo ir išlošti laiko. Praeities pavyzdys — apie 600 metų trukusi taika tarp Romos imperijos ir Partijos (senovės pietų rytų Europa). Kaip daugelis anksčiau yra pastebėję, Toynbee laikosi plačiai įsigalėjusios pavojingai klaidingos pažiūros, kad bolševizmas yra tiktai rusų imperializmo forma. Pagal ji, nesutarimų priežastis esanti ta, kad Rusija per maža turėjo laiko susipažinti ir susigyventi su Vakarais. Teisingai pastebima, kad Toynbee tokiu būdu nejučiomis sutampa su tuo pačiu herodianizmu, kurį ką tik pasmerkia.

Kokia didžiausia Vakarų pareiga?

Įdomesnis yra religijos įvertinimas dabarties Vakarų pasaulio krizėj. Dabartinį laikotarpį Toynbee vadina pokrikščioniškų, nes Vakarų pasaulis pradėjo atsiskirti nuo krikščionybės 17 amžiuj, tas atkritimas ir buvo ženklas komunizmui pradėti veikti. Kai technika davė priemones nugalėti skurdui, gavosi neteisybė, kad tik maža žmonijos dalelė naudojosi kultūros vaisiais, ir ši neteisybė nebuvo kaip reik bandoma atitaisyti. Į tai atsakymas buvo Marxo "Kapitalas". Ir krikščionybės vykdytojai nusikalto, nesumokėdami moralinės skolos socialiniam teisingumui. Kristaus įsakymą, kurio skelbimas beveik visai buvo aptilęs krikščionybės institucijų lūpose, pasigavo rėksmingas nekrikščioniškas marksizmo balsas. Ir dabar Vakarų pasauliui dar yra galimybė mokėti moralinę skolą, padedant nugalėti ekonominius sunkumus atsilikusiose tautose. Tačiau tai turi būti daroma be savos naudos ieškojimo, iš žmonijos meilės, kitaip tai nieko nepadės.

Kokia yra Vakarų klaida?

Tolimesnėj eigoj bus pajusta, kad komunizmas, kuris dabar užėmęs religijos vietą, žmogaus nepatenkina, nes vietoj duonos jis duoda akmenį. Bet artimesnėj ateity, rungtynėse su Vakarais, jo patrauklumas daug didesnis, ypač Azijos ir Afrikos kaimo masėms, kurių balsas lemiamas. Vakarai darė klaidą, bandydami su komunizmu kovoti materialistiniais jo paties metodais. Paradoksas, kad materialistinis komunizmas dabar skelbia savo evangeliją su tokiu užsidegimu, kuris primena "šventąją Rusiją", tuo tarpu, kai Amerika stengiasi vilioti materialine gerove. Galutinai, žinoma, didžioji žmonijos dauguma pasisakys už Ameriką, bet tuo tarpu "šventoji Rusija" labiau patraukiantis kovos šūkis negu "laimingoji Amerika".

Tikrumoj, ir Vakarų liberalizmas, kaip ir komunizmas, garbina žmogų, ne Dievą. Jie rungtyniauja tik dėl dviejų skirtingų žmogiško stabo kulto formų: pirmas yra individualistinis, o antras garbina kolektyvinį žmogišką žvėrį. Kol kova vyksta tokiais pagrindais, laimėjimai ir toliau bus komunizmo pusėj. Vakarų demokratija turi remti savo šūkį daugiau negu laisve, daugiau negu gerove, daugiau negu teise balsuoti ir streikuoti, ji turi remti savo šūkį religija. Tik tokiu būdu demokratija galės atnaujinti savo galios netekusius ginklus: "stabas Leviathanas gali būti triumfuojančiai sulaikytas ir nugalėtas žmonių, kovojančių už sąžinės laisvę, nebijančių būti kankiniais dėl Dievo garbės... Dievo malonė dar gali kada sukelti šitą stebuklą nukrikščionėjusiose, bet atgailos ištiktose Vakarų žmonių širdyse".

Br. Stočkus

LAIŠKAI

NUOŠIRDUS AČIŪ!

Clevelando skyriaus Fronto Bičiuliams, sudariusiems paskutinįjį Rezistencinę stipendiją, kurią paskyrė man tos stipendijos komisija, tariu nuoširdų ačiū.

Tikiuosi, kad Augščiausias leis man ateityje atsilyginti Jums savo darbu. Žinau, jog dažnai mūsuose yra kalbama apie paramą jaunimui, tačiau Jūs savo parama suteikėte vienam studijuojančio jaunimo nariui galimybę baigti mokslą, palikdami kalbas kitiems. Jūsų reali pagalba, tikiuosi, bus paskatinimas ir kitiems mūsų jaunimą paremti netik žodžiais, bet ir konkrečiais darbais.

Ačiū Jums visiems, kurie sava auka prisidėjote prie stipendijos sudarymo.

Jonas Šoliūnas

ĮSPŪDŽIAI IR PALYGINIMAI

Pastaruoju metu iš Europos atvyko į Jungtines Valstybes apsigyventi keletas LF bičiulių. Iš jų laiškų bei pareiškimų matyti, kokių skirtumų jie pastebi pirmuoju įspūdžiu tarp senojo ir naujojo pasaulio žmonių.

Pilypas Narutis:

Man krito į akis tam tikros skirtybės tarp Europos ir Amerikos žmonių nusiteikimų. Europos žmonės yra neramūs ir susirūpinę ne tik savo, bet ir sovietų pavergtų valstybių likimu. Gal tai dėl to, kad Sovietų pavergtoji rytų ir vidurio Europa yra organiškai suaugusi su vakarų Europa. Tuo tarpu Amerikos žmonių bendros nuotaikos yra už status quo išlaikymą. Amerikos žmogus nejaučia nei baimės nei ūkinių minusų dėl dabartinės padėties rytų ir vidurio Europoje. Gerai gyvendamas, Amerikos žmogus, atrodo, nori tik ramybės.

Ūkinės gerovės požiūriu Amerikoj žmogus sotus. Tokioj Vokietijoje ūkinė pažanga statyboje ir gamyboje eina dideliu tempu ir rodo kūrybinį nerimą. Vokietijoje įmonių didelis procentas yra ne tik naujose moderniose patalpose, bet ir naujausios gamybos mašinomis. O socialinis aprūpinimas jau dabar Vokietijoje keliais dešimtmečiais yra priekyje, palyginti su naujuoju pasauliu.

Kokių skirtybių tarp LF bičiulių Europoje ir Amerikoje nesu pastebėjęs. Europoje lietuviai tremtiniai, kaip ir visi tremtiniai, dėl negalėjimo įsikurti tvirčiau ir dėl bendro gyvenimo netikrumo, yra apskritai irzlesni.

Dr. Kazys Pemkus:

Sovietų pavergtųjų likimas, atrodo, Europoje labiau domina žmones kaip Amerikoje. Kai Vengrijoje prasidėjo sukilimas, tai ne tik sovietų pavergtų kraštų tremtiniai, bet ir vokiečiai, prancūzai, gyvai reiškė norą eiti savanoriais vengrams į pagalbą.

Europoje justi daugiau sistemos, tvarkos, švaros, mažiau rėkiančių reklamų ir spontaniškumo.

Europos tremtiniai mažiau brangina pinigą, gal dėl to, kad jo mažiau turi.

Europos LF bičiuliai, atrodo, daugiau domisi principine plotme, Jungtinių Valstybių — einamaisiais reikalais.

B. Prapuolienienė:

... Esame patenkinti, nes mokykla ir lietuviška ir katalikiška, o mano dūšiai daugiau nieko ir nereikia.

Dr. Z. Brinkis:

Jam sunku ir nuomonę pasakyti, ne tik laiškus rašyti, nes jau spėjo patekti į Cook County ligoninės "vergiją" ir gerą gabalą svorio prarasti. Jam todėl Amerika yra ne "overeating" kraštas, bet pirmiausia "overworking", t. y. ne apsirijimo, bet persidirbimo kraštas.

VIENYBĖS REIKALU

Redakcija tariasi atliksianti vieną iš savo informavimo pareigų, atkreipdama dėmesį, kaip gyvena ir kuo sielojasi vienas iš mūsų šviesiųjų kultūrininkų - pedagogų, pateikdama kelis sakinius iš jo laiško.

Didžiai Gerbiamasis,

Tamstos redaguojamą žurnalą "Į Laisvę" gaunu jau senokai, bene metus su viršum. O atsiliepti, matote, nesu toks greitas, tad maloniai prašau atleisti šią mano silpnybę. Pateisinimas jai yra vienas: esu ir taip rašinėjimo kamuojamas, kai ima plunksną į rankas, o nuo kurio laiko sėdu prie mašinėlės beveik visada su dideliu spengimu ausyse po fizinio darbo.

Politiškai nebūdamas toje pačioje srovėje, esu labai bičiuliškai nusiteikęs Jūsų skelbiamų minčių ir idėjų atžvilgiu. Jei Clevelande mūsų nuoširdūs demokratai mokėjo surasti bendrą kalbą ir ją viešai formuluoti, ar nebūtų metas tokį sąjūdį tęsti ir visur kitur? Ar L. F. nesiimtų iniciatyvos tokiam sąjūdžiui plėsti? Ar, pagaliau, L.F. nerastų kelio grįžti į bendrą politinę talką VLIKo rėmuose?

Su tokiomis mintimis drįsdamas laiške kreiptis į Tamstą, tikiuosi būsiąs suprastas, kaip žmogus, senas kolega, kuriam vienybės reikalas nėra tuščias šūkis. Remdamasis sena pažintimi, prašau priimti šiuos samprotavimus, kaip norą pagreitinti mūsų tupčiojančios pseudo-vienybės raidą į tikrąją visų lietuvių demokratų vienybę.

Su nuoširdžiais linkėjimais Jūsų

V. Čižiūnas,
Paterson, N. J.

(Atkelta iš 45 psl.)

Z. BRINKIS. ... Lietuvių Fronto bičiulių židinio Ispanijoje vardu ir šiais metais nuoširdžiai sveikinu jus... Žvelgdami iš Pirėnų, mes tvirtai tikime, kad prisikėlimas Nemuno krantuose ateis, nes yra labai daug veiksnių, kurie dirba pavergtųjų kraštų išlaisvinimui.

P. NARUTIS. ... Mes, vakarų Vokietijoje gyveną aktyvūs antikomunistinės rezistencijos dalyviai ir vykdytojai, pradėję šią žūtbūtinę kovą prieš bolševikus jau Lietuvoje, ją tęsiame ir dabar ir tęsime toliau, naudodamiesi visomis mums Vakarų laisvojo pasaulio teikiamomis laisvėmis... Mes, Lietuvių Fronto bičiuliai vakarų Vokietijoje, susirinkę į studijų savaitę prie Neckaro kranto, maldomis, mintimis ir naujais planais skiname kelius į tyliai šnekančio mums visiems lietuviams Nemuno pakrantes...

Sveikinimai baigiami garsais giesmės "Lietuva brangi..."

Į LAISVĘ RĖMĖJAI

Į LAISVĘ reikalams aukojo:

Kun. K. Balčys $10, K. Baronas (Venezuela) ir kun. Valiušaitis po $7, A. Mauragis (Australija) ir B. Radzivanas po $5, B. Ivanauskas, Z. Jankus, K. Kazlauskas, J. Reinys, N. Tautvila po $2, kan. F. Kapočius, V. Kulbokas po $1.

Į Laisvę rėmėjams jos leidėjai nuoširdžiai dėkoja.

"Į LAISVĘ" ATSTOVYBĖS:

Australijoje: A. Grigaitis, 21 Brunswick St., Fitzroy, Vic. N. Butkūnas, 9 Cowper St., St. Hilda, Vic.

D. Britanijoje: V. Akelaitis, 41 Bloemfontein Ave., Shepherds / Bush. London W. 12.

Italijoje: Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

Jungtinėse Valstybėse: S. Daunys, 2234 So. Sawyer Av., Chicago 23, Ill., tel.: CLifside 4-6690; K. Gaižutis, 953 Maud Ave., Cleveland 3, Ohio; B. Polikaitis, 15483 Ward St., Detroit 21, Mich.; J. Ažuolaitis, 2012 N. Catalina St., Los Angeles, Cal.; A. Gaigalas, 335 Titan St., Philadelphia, Pa., tel.: HO 7-4176; V. Vaitkus, 85 Arnold St., Waterbury, Conn., A. Sabalis. 251 Alphonse St., Rochester, N. Y.

Kanadoje: Vl. Girčys, 31 Concord Ave., Toronto, Ont., tel.: OL-2156; J. Pleinys, 113 Cannon St. E., Hamilton, Ont., tel.: 2-2698; J. Urbonas, 1421 Pelissier St., Windsor, Ont., tel.: CL-63019.

Vokietijoje: J. Medušauskas, Sckellstr. 12/3 r., Muenchen.

Švedijoje: P. Dūda, Markvards g. 9, Stockholm, Va.

Šveicarijoje: Dr. P. Radvila, Werkgasse 50, Bern.

"Į LAISVĘ" METINĖ PRENUMERATA: Amerikoje (Šiaurės ir Pietų)— $3.00; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-10; Italijoje — L.900-; Prancūzijoje — Fr.750.-; Švedijoje — Kr.8.-; Šveicarijoje — Fr.8.-; V. Vokietijoje — DM.6.-.

ATSKIRAS NUMERIS: Amerikoje — $.0.75; Australijoje ir D. Britanijoje — L.-2.6; Italijoje — L.250-; Prancūzijoje — Fr.200,-; Švedijoje — Kr.2.-; Šveicarijoje — Fr.2.-; V. Vokietijoje — DM.1.75. (Norintieji gauti oro paštu primoka faktines oro pašto išlaidas).

Į LAISVĘ leidžia — Lietuvių Fronto Bičiuliai.

Redakcijos kolegija: vyr. redaktorius — Juozas Brazaitis, redaktoriai — Dr. Juozas Kazickas ir Dr. Antanas Musteikis.

Viršelio vinjetė — dailininko Telesforo Valiaus.

Redakcijos ir administracijos adresas: 219 Montauk Ave., Brooklyn 8, N. Y. Tel.: TAylor 7-5041.

Į LAISVĘ — TOWARD FREEDOM. Lithuanian magazine published quarterly by the Friends of the Lithuanian Front, 219 Montauk St., Brooklyn 8, N. Y.

šiš padidintas laikraščio nr. siunčiamas dar ir pereitų metų prenumeratos sąskaiton. Kitas nr. numatomas taip pat padidintas.

*

Pakeitę savo adresus, tuojau praneškite administracijai.

Laikraščiui rašykite taip pat tik dabartiniu jo adresu: Į LAISVĘ, 219 Montauk Ave., Brooklyn 8, N. Y.